

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A. *L. o. u.*
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930:19
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING

ANGÅENDE

BEREDANDE AV STÖRRE MÖJLIGHET FÖR SKOL-
DISTRIKT ATT VID MINSKNING AV ANTALET BARN
INDRAGA SKOLOR OCH SKOLAVDELNINGAR

ENLIGT KUNGL. MAJ:TS UPPDRAG AVGIVEN AV
SKOLÖVERSTYRELSEN

DEN 24 APRIL 1930

S T O C K H O L M

1 9 3 0

Statens offentliga utredningar 1930

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande angående åtgärder för vete- och rågmärknadens stöd-jande. Beckman. 76 s. **Jo.**
2. Jordbruksutredningens betänkanden. 2. Betänkande angående jordbrukets kreditförhållanden. Beckman. viij, 179 s. **Jo.**
3. Skydd för äldre kulturföremål. Idun. 191 s. **H.**
4. Jordbruksutredningens betänkanden. 3. Betänkande angående vissa åtgärder för mejerihanteringens och smörexportens befrämjande. Beckman. viij, 129 s. 11 pl. **Jo.**
5. Förslag till vissa ändringar i vallagen för skyddande av partibeteckningar. Norstedt. (4), 38 s. **Ju.**
6. Gränsen för Sveriges territorialvatten. Av Torsten Gihl. Norstedt. 312 s. **Ü.**
7. Betänkande med förslag till lotsförordning samt andra författningar och föreskrifter rörande lotsverket. Marcus. xvj, 365 s. **H.**
9. Domänverkets omfattning, uppgifter och organisation. Tiden. 333 s. 1 karta. **Fi.**
9. Betänkande med förslag angående ordnande av den lägre lantbruksundervisningen. Marcus. 727 s. **Jo.**
10. Utredning och förslag beträffande åtgärder för ökad användning av svenska lantbruksprodukter vid allmänna inrättningar m. m. Marcus. 21 s., 8 tab. **Jo.**
11. Utkast till lagbestämmelser om befraktning. Norstedt. 154 s. **Ju.**
12. Utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge samt behov av försvarskrafter. Beckman. vij, 325 s. **Fö.**
13. Utredning angående kommunalförvaltningens ordnande i städerna efter processreformens genomförande. Marcus. 250 s. **S.**
14. Utredning och förslag rörande praktiska bildningslinjer på realskolans åldersstadium. Norstedt. 327 s. **E.**
15. 1928 års pensionsförsäkringskommitté och organisationssakkunniga. Statistiska undersökningar samt kostnadsberäkningar. Norstedt. 402 s. **S.**
16. Betänkanden med förslag angående skärpta kontrollföreskrifter rörande landsfiskalers och med dem jämställda befattningshavares medelsförvaltning m. m. Beckman. 199 s. **S.**
17. 1928 års lönekommitté. Betänkande med förslag till allmänt avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän tillhörande den civila statsförvaltningen. Norstedt. 346 s. **Fi.**
18. Distriktsveterinärlönesakkunnigas utredning och förslag beträffande ordnandet av distriktsveterinärernas anställnings- och avlöningsförhållanden. Marcus. 111 s. **Jo.**
19. Utredning angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor och skolvärdningar. Hægström. (2), 88 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 8 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivna utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930:19
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING

ANGÅENDE

BEREDANDE AV STÖRRE MÖJLIGHET FÖR SKOL-
DISTRIKT ATT VID MINSKNING AV ANTALET BARN
INDRAGA SKOLOR OCH SKOLAVDELNINGAR

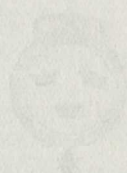
ENLIGT KUNGL. MAJ:TS UPPDRAG AVGIVEN AV
SKOLÖVERSTYRELSEN

DEN 24 APRIL 1930

STOCKHOLM 1930
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

302435

UTREDNING

ÅRSGÄLDE

BEREDANDE AV STORRE MÖJLIGHET FÖR SKOL-
DISTRIKT ATT VID MINSKNING AV ANTALET BARN
INDRAGA SKOLOR OCH SKOLAVDELNINGAR

ENLIGT KUNGL. MAJ:TS UPPSÄTTNING AV

SKOLOVERSTYRELSEN

DET 21 APRIL 1880

STOCKHOLM 1880

STÅT HÖGSTA HÖRSTYRELSEN

TILL KONUNGEN.

Sedan 1927 års riksdag i anledning av en inom andra kammaren väckt motion (nr 200) i skrivelse (nr 296) till Eders Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag rörande vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda

större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor och skolavdelningar, har Eders Kungl. Maj:t genom nådig remiss den 27 juni 1927 anbefallt skolöverstyrelsen att verkställa den begärda utredningen samt därmed jämte det förslag, vartill utredningen kunde förordas, till Eders Kungl. Maj:t inkomma. Därjämte har Eders Kungl. Maj:t för överstyrelsens beaktande vid nämnda utredning till överstyrelsen remitterat dels den 7 april 1928 en framställning från Solna skolråd angående sådan ändring i folkskolestadgan, att lärare, som icke tillhandahållas tjänstebostad, må kunna förflyttas inom skoldistriktet, dels den 23 juni 1928 en skrift i samma ämne av Albin Lindgren i Solna.

I ärendet har överstyrelsen inhämtat yttranden från samtliga länsstyrelser och domkapitel samt från statens folkskolinspektörer, folkskoleinspektionen i Stockholm och folkskolestyrelserna i Norrköping, Malmö, Hälsingborg, Göteborg och Gävle.

Med återställande av ovannämnda remisser och med överlämnande av en från städernas folkskolinspektörsförbund ingiven skrivelse angående befrielse i visst fall från skyldighet att förordna vikarie för tjänstledig lärare får överstyrelsen i underdånighet anföra följande.

I den skrivelse, som ligger till grund för förevarande utredning, har riksdagen anhallit om utredning och förslag rörande vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar. Formuleringen synes förutsätta, att det i främsta rummet bör bero på skoldistriktet själva och icke på utom distriktet stående myndigheter, huruvida och i vilken utsträckning eventuellt ökade möjligheter till indragning av skolor och skolavdelningar skola utnyttjas. I överensstämmelse härmed har också riksdagen bestämt framhållit nödvändigheten av att, vilka åtgärder som än kunde ifråkomma, kommunernas självbestämmanderätt, särskilt då det gäller anställandet av lärare, ej trädde för nära. Vidare har riksdagen bestämt framhållit nödvändigheten av att man ej vidtager sådana förändringar i lärarnas anställningsförhållanden, att de ordinarie tjänsterna förlora sin egentliga karaktär. I övrigt anser riksdagen, att man bör framgå med varsamhet, när det gäller att vidtaga åtgärder i ämnet, samt att några bestämda linjer, efter vilka utredningen bör bedrivas, ej böra utstakas, utan alla vägars framkomlighet prövas. För egen del finner riksdagen åtskilliga av de förslag till åtgärder, vilka avgivits i till riksdagens utskott inkomna yttranden, värda beaktande och nämner därvid särskilt, att, då en lärartjänst blir ledig, skolrådet eller folkskolestyrelsen inhämtar folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet, innan den ledigförklaras, att anordningen med statsbidrag till inackordering av skolbarn och till skolskjutsar ytterligare utvidgas, att frågan om inrättande av så kallade kommunalförbund för tillgodo-seende av skolväsendets krav mera beaktas samt att utvägen att hänvisa barn från ett skoldistrikt till ett angränsande för erhållande av undervisning underkastas prövning.

I.

Allmänna synpunkter hos i ärendet hörda myndigheter.

Till en början vill överstyrelsen lämna en översikt av de i ärendet hörda myndigheternas allmänna synpunkter rörande behovet av åtgärder för beredande av större möjlighet att indraga skolor och skolavdelningar. Till

samma myndigheters uttalanden och förslag rörande speciella åtgärder av ena eller andra slaget återkommer överstyrelsen längre fram i samband med undersökningen av de olika utvägar, som kunna för vinnande av det i riksdagens skrivelse angivna syftet vara framkomliga.

Folkskolinspektörerna se i allmänhet i minskningen av barnantalet ett allvarligt skolproblem, som kräver åtgärder i ena eller andra avseendet. I stor utsträckning framhålles emellertid, att nu gällande bestämmelser medgiva betydande möjligheter till indragning av läraravdelningar, då sådant på grund i nedgång i barnantalet är motiverat. Särskilt är detta förhållandet inom större och medelstora städer. På landsbygden äro däremot möjligheterna härtill mera begränsade. De förefintliga möjligheterna till anpassning utnyttjas emellertid icke alltid. Målsmännen äro ofta obenägna att indraga skolor, även om barnantalet är mycket litet. Exempel saknas icke på att man rest allvarligt motstånd mot inspektörens yrkande på indragning av skolor med några få barn.

Folkskolinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde framhåller, att de nuvarande bestämmelserna rörande folkskollärares och småskollärarynnas tillsättning och förflyttning ej medgiva en sådan anpassning av lärarpersonalen efter det verkliga behovet, som mången gång kan vara önskvärd och överensstämmande med klok statlig och kommunal sparsamhet. Förhållandena kunna därför stundom vara sådana, att en läraravdelning måste uppehållas för ett mycket litet antal barn. Inom inspektionsområdet har detta under de senaste åren hänt endast i ett par fall, men den väsentliga nedgång av barnantalet, som redan gjort sig märkbar i våra skolor och som med undantag för årsgrupperna 1920 och 1921 blir än större under de kommande åren, såvitt den nu kan överblickas, talar för att detta framdeles kommer att bli vanligare.

Folkskolinspektören i Nordsmålands östra inspektionsområde finner det i riksdagsskrivelsen berörda ämnet vara av den betydelse, att det bör påkalla statsmakternas allvarliga uppmärksamhet. Folkskoleväsendet ådrager stat och kommun så stora kostnader, att det måste anses angeläget, att alla de besparingar, som kunna göras utan att undervisningens effektivitet eftersättes, också bli vidtagna. I och för sig är det icke osannolikt, att inom ett arbetsområde, som omfattar omkring 27,000 befattningshavare, vissa tjänster upprättats utan att vara strängt behövliga eller bibehållas, trots att behovet av dem upphört. Men oavsett detta torde det vara möjligt att genom vissa särskilda anordningar inbespara en del tjänster eller åstadkomma en bättre skolorganisation utan att öka tjänsternas antal.

Folkskolinspektören i Sydsmålands västra inspektionsområde anför, att den årliga minskningen i nativiteten inom inspektionsområdet är högst avsevärd. Skolrotar, som för en mansålder sedan levererade ett normalt barnantal till sin skola, kunna nu vara så gott som barnlösa. Fem gamla skolrotar ha under de senaste sju åren blivit indragna av denna anledning. De täta ombytena av lärare under lärarbristens dagar ha möjliggjort denna indragning. Det är emellertid fortfarande åtskilliga skolrotar, där barnantalet för närvarande ligger mellan 1 och 5.

Folkskolinspektören i Nordskånes västra inspektionsområde framhåller, att lika väl som det är ett samhällsintresse, att överbefolkade skolavdelningar bli uppdelade, måste det ur samhällelig synpunkt anses önskvärdt, att skolor eller skolavdelningar med mycket lågt barnantal sammanslås eller

indragas. Mest påtaglig är den ekonomiska fördelen härav. Men även ur undervisningssynpunkt kan häremot intet vara att erinra. Barnantalet kan verkligen bli så lågt i en skolavdelning, att undervisningen blir lidande därpå. Det finnes inom inspektionsområdet ej så få tvåklassiga småskolor med mindre än 10 lärjungar, skolor där den ena årsklassen alltså blott har kanske 2 à 3 lärjungar. Alldeles påtagligt är att arbetet i en sådan skola kan bli enformigt och tröttande för såväl lärarinnan som barnen, och ovanligt är ej att lärarinnan framhåller såsom något önskvärt, att hon hade flera barn i skolan.

Folkskolinspektören i Dalslands inspektionsområde anför, att inom inspektionsområdet barnantalet i folkskolorna under de senare åren oavbrutet minskats. Det uppgick sålunda vid vårterminens slut år 1920 till 10,844 och vid samma tid år 1926 till 9,141. Om denna minskning jämnt fördelades på samtliga skolor inom inspektionsområdet, skulle densamma icke bli särdeles märkbar — omkring 5 barn för varje skola — men naturligtvis har minskningen icke gått lika fram över alla skolor, utan har den i somliga varit mycket stor, i andra däremot obetydlig eller ingen. Även om den minskade nativiteten är den huvudsakliga orsaken till att barnantalet vid skolorna är i nedgående, så torde dock även andra faktorer kunna angivas som orsak till detta förhållande. Särskilt gäller detta mera avlägset liggande orter, där befolkningen alltid varit gles, och där möjligheterna till utkomst äro sämre än å mera centralt belägna platser. Å dylika orter har skett och sker allt fortfarande en avfolkning, i det att ungdomen söker sig därifrån och bosätter sig å platser, där arbetet är mindre tungt och ekonomiskt mera givande, och där förhållandena i övrigt äro mera tillfredsställande. Hemmen i de avlägset belägna trakterna bebos därför huvudsakligen av äldre personer, och barnantalet i skolorna där minskas successivt. Det är uppenbart, att härigenom olägenheter uppkomma och att det med nuvarande organisationsbestämmelser rörande skolväsendet understundom kan visa sig svårt att ordna detsamma på ett ur alla synpunkter fullt tillfredsställande sätt. Det kan till exempel icke vara tillfredsställande att, såsom i några fall äger rum inom inspektionsområdet, upprätthålla skolor, där blott 2, 3 eller kanske några fler barn undervisas. Undervisningen i en dylik skola blir icke bättre än i en skola med ett större barnantal, men kostnaderna för barnens undervisning bliva oproportionerligt höga. Givetvis vore det önskligt att få till stånd bestämmelser, som möjliggjorde en dylik skolas indragning.

Folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde meddelar, att inom inspektionsområdet, där sammanlagda antalet i folkskolorna undervisade barn vid slutet av läsåret 1920—1921 utgjorde 13,476 och vid slutet av läsåret 1926—1927 sjunkit till 12,444 barn eller med omkring 7,66 %, finnas flera skolor och skolavdelningar med ett så ringa antal lärjungar, att de lämpligen kunde och borde indragas och säkerligen också omedelbart skulle indragas, därest skoldistriktet ägde möjlighet därtill.

Folkskolinspektören i Skaraborgs södra inspektionsområde anför, att inom inspektionsområdet redan nu finnas skolor, där barnantalet är mycket ringa. Skulle en ytterligare minskning ske, kunde det inträffa, att läraravdelningar komme att bestå av 2 à 3 barn, och i enstaka fall vore den möjligheten inte helt utesluten, att lärare ett eller annat år icke finge något barn att undervisa. Det synes sålunda vara uppenbart, att motionärens påtalande av missförhållandet hade fog för sig.

Folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde vitsordar, att den starka nativitetsminskningen på sista tiden haft till följd, att en del skolor blivit överflödiga eller fått allt för lågt barnantal. En viss överorganisation av skolväsendet hade på en del håll inträtt. I bergslagen hade även andra orsaker, såsom inskränkning i gruvrörelse och industri, bidragit till skapande av detta missförhållande.

Folkskolinspektören i Dalarnes norra inspektionsområde meddelar, att det icke sällan inträffat, att barnantalet så väsentligt minskats, särskilt i en del småskolor och mindre folkskolor, att de bort indragas, men detta har varit förenat med stora svårigheter, oaktat ordinarie lärare avgått under tiden. Först efter sju års oupphörliga muntliga och skriftliga framställningar har det lyckats folkskolinspektören att i ett skoldistrikt få ett par småskolor indragna genom ändring av reglementet, och detta skedde mot kyrkostämans beslut men med skolrådets bistånd.

Folkskolinspektören i Jämtlands södra inspektionsområde framhåller önskvärdheten av att lärarantalet inom rimliga gränser utjämnas efter barnantalets växlingar. Inom inspektionsområdet funnos under redovisningsåret 1926—1927 64 skolor och skolavdelningar, vilkas elevantal icke översteg 10, därav 13 skolor med endast 2—5 elever. Det synes folkskolinspektören vara uppenbart slöseri med statens och kommunens medel att år efter år hålla särskild skola för 3 à 4 elever. Påståendet, att undervisningens värde höjes i samma grad elevernas antal minskas, är nog också en sanning med begränsad giltighet. Av flera lärarinnor har folkskolinspektören förspott, att de själva funnit undervisningen i en skola med 3 à 4 barn enformig och tråkig, och att barnen lätt förfallit till slöhet.

Folkskolinspektören i Jämtlands norra inspektionsområde anför, att det icke varit någon sällsynthet, att antalet skolpliktiga barn i en medelstor by kunnat sjunka så avsevärt, att skolor av B1-formen bort omorganiseras till skolor av B2-formen eller skolor av denna form till B3-formen. Men efter några års förlopp — kanske efter ett 10-tal eller 15-tal år — har barnantalet åter börjat stiga. Detta förhållande har ej sin egentliga orsak i sjunkande nativitet utan i befolkningens bofasthet och frånvaron av större in- och utflyttningar. Dessa periodiska minskningar och ökningsar hava vid flera tillfällen ställt skolmyndigheterna inom distriktet inför liknande problem, som nu lagts inför riksdagen. I regel hava svårigheterna lösts genom förflyttning av den överflödiga läraren till annan skola inom distriktet. I många fall har denna förflyttning ägt rum utan några svårigheter, i andra fall återigen har den förflyttade läraren anfört besvär över sin förflyttning. Men det har ock funnits fall, då den överflödiga läraren icke kunnat förflyttas. Den befintliga skolformen har då måst bibehållas, trots det ringa barnantalet. Sålunda finnas för närvarande inom inspektionsområdet skolor av B2-formen med tillsammans i båda läraravdelningarna mellan 20 och 25 barn, vilka skolor således borde förändras till B3-skolor. Folkskolinspektören förutser, att liknande fall komma att ökas under de närmaste åren och det ringa barnantalet bliva permanent.

Folkskolinspektören i Tornedalens inspektionsområde framhåller, att på grund av den sjunkande nativiteten och den hastiga omplaceringen av befolkningsgrupper vissa skoldistrikt ha anställda ordinarie lärare, vilka egentligen vore obehövliga. Då man räknar med att denna olägenhet kommer att ökas, är det av behovet påkallat, att sådana åtgärder vidtagas, som kunna förhindra onödiga utgifter för skolväsendet.

Vissa folkskolinspektörer giva i mer eller mindre bestämd form uttryck åt en viss tveksamhet rörande behovet av särskilda åtgärder till mötande av barnminskningen inom folkskolan under förmenande, dels att minskningen av barnantalet möjligen är av övergående natur, dels att nu gällande skolförfattningar medgiva betydande möjligheter till reglering av lärartjänsternas antal. Dock utmynna även dessa yttranden i positiva förslag.

T. f. folkskolinspektören i Stockholmstraktens inspektionsområde förordar, att lärarkrafter, som blivit överflödiga på grund av barnantalets nedgång i ett skoldistrikt, användas för utveckling av skolväsendet, till exempel med inrättande av ett sjunde skolår eller av hjälpklassundervisning. Allvarliga strävanden att i den riktningen utveckla skolväsendet förekomma redan nu inom inspektionsområdet. Eventuellt överflödiga lärarkrafter skulle ock kunna i viss utsträckning utnyttjas genom att lärare tilldelades tjänstgöring i fortsättningskola och i folkskolans övningsämnen, om nämligen sådana ändrade bestämmelser komme till stånd, att statsbidrag finge utgå till avlöning åt läraren såsom folkskollärare, respektive småskollärare, även vid nämnd tjänstgöring.

Folkskolinspektören i Göteborgstraktens inspektionsområde finner det icke vara förenat med några större svårigheter, att i en större eller medelstor stad tilldela de skilda klasserna ett jämförelsevis konstant lärjungeantal, och att följaktligen folkskoleväsendet i dylika distrikt redan med nu gällande lagstiftning äger den anpassningsförmåga, som i riksdagens skrivelse förutsättes som önskvärd. Annorlunda te sig förhållandena i mindre samhällen eller på den egentliga landsbygden, där de geografiska förhållandena lägga hinder i vägen för en skolordning, som med minutiös noggrannhet återspeglar de tillfälliga fluktuationerna i fråga om lärjungeantalet. Även här äger dock folkskoleväsendet en viss grad av elasticitet. För övrigt bör den omständigheten, att en eller annan skola under en viss tidsperiod arbetar med ett lärjungeantal, som något understiger det normala, icke föranleda till förhastade lagstiftningsåtgärder. Erfarenheten har ock visat, att befolkningen inom ett skolområde i allmänhet är starkt fäst vid sin skola och underkastar sig stora ekonomiska uppoffringar för att få behålla densamma. De befolkningsstatistiska uppgifter, vilka för närvarande föreligga, synas icke lämna utgångspunkt för alltför vittgående slutsatser. Möjligen har det varit på grund av dylika överväganden, som riksdagen i sin skrivelse starkt betonat vikten av att varsamhet iakttages i fråga om åtgärder i det berörda hänseendet.

Folkskolinspektören i Älvsborgs norra inspektionsområde framhåller, att barnantalet inom inspektionsområdets skolor från år 1920 till år 1926 minskats med 807 barn. Denna nedgång i barnantalet har medfört indragning av vissa lärartjänster, under åren 1924—1926 inalles 10 tjänster. Reduceringen av lärarnas antal har utan svårighet kunnat genomföras. För närvarande torde inom inspektionsområdet icke finnas någon lärartjänst, för vars indragning tillräckligt vägande skäl skulle kunna anföras. Indragning av lärartjänst vid endast tillfällig nedgång av barnantalet vållar oreda i undervisningen, varför sådan indragning bör äga rum endast då den låga lärjungesiffran blir konstant. Förhållanden kunna emellertid uppstå och förekomma väl redan nu på andra håll, vilka kunna göra särskilda åtgärder erforderliga.

Folkskolinspektören i Skaraborgs norra inspektionsområde anser, att den minskade nativiteten är en följd av världskriget och därmed sammanhängande förhållanden och icke behöver betyda, att man här står inför en

företeelse, med vilken man för all framtid har att räkna. Detta måste framkalla vissa betänkligheter mot tillgripandet av särskilda lagstiftningsåtgärder i det förevarande avseendet. Då en närmare erfarenhet därjämte ger vid handen, att den anpassningsförmåga härvidlag hos det nuvarande skolväsendets organisation, som i riksdagens skrivelse beröres, i själva verket icke är så bristfällig, som man synes frukta, ökas i viss mån dessa betänkligheter. Själv har folkskolinspektören från de 13 år han tjänstgjort inom tre olika inspektionsområden icke funnit någon svårighet att rätta de missförhållanden, som uppstått, då en lärarkraft blivit obehövlig. Emellertid får det icke anses uteslutet, att verkliga olägenheter kunna uppstå.

T. f. folkskolinspektören i Värmlands mellersta inspektionsområde finner nu gällande författningar vara tillfyllest beträffande större, tätt befolkade skoldistrikt. Även i mindre skoldistrikt med gles befolkning bör en förutseende skolledning kunna upptäcka de möjligheter till indragning av tjänster, som kunna förefinnas, och skoldistriktens ekonomiska intressen pläga se till, att dessa möjligheter även utnyttjas. Dock förordas vissa åtgärder mot en onödig fördyring av skolväsendet.

Folkskolinspektören i Närkes inspektionsområde framhåller, att, ehuru medeltalet lärjungar i inom inspektionsområdet förekommande skolformer ännu kan anses tillfyllest, så finnas dock några skolor, som befinna sig vid gränsen till indragning eller inför försämring av skolformen, emedan barnantalet väsentligt nedgått. Emellertid är det icke sällan vanskligt med förändring av skolreformer, emedan lärjungeantalet inom skolrotarna oförmodat i hög grad stegras, så att den förutvarande skolformen behöves tillgripas. Hur önskligt det än kan vara, att skolväsendet anpassas efter tidsförhållandena, så få dock icke omkastningar av skolväsendet äga rum, innan klarhet vunnits, vartåt utvecklingen verkligen pekar, emedan annars folkundervisningen lider skada och går tillbaka.

Folkskolinspektören i Västmanlands östra inspektionsområde meddelar, att från inspektionsområdet äro hittills mycket få om ens något exempel att anteckna, som skulle kunna anföras som skäl för vidtagande av åtgärder i riksdagsskrivelsens syfte utöver dem, som nu stå till buds. Av statistiska beräkningar synes dock framgå, att barnantalet kommer att minskas rätt väsentligt å vissa orter. Man måste dock i folkskolan räkna med en ganska vid marginal, så att icke ändringar fram och tillbaka i organisationen komma att verka störande på undervisningen.

Folkskolinspektören i Västerbottens södra inspektionsområde framhåller, att inga svårigheter mött att inom inspektionsområdet indraga skolor eller skolavdelningar, som på grund av minskat barnantal icke längre varit behöfliga. Han anser emellertid, att sådana svårigheter mycket väl kunna uppstå i de mindre skoldistrikten i södra och mellersta Sverige samt på industriorter med växlande folkmängd samt håller före, att utredningen bör begränsas till de uppslag, som överstyrelsen givit i sitt yttrande till andra kammarens första tillfälliga utskott.

T. f. folkskolinspektören i Västerbottens norra inspektionsområde uttalar sig i enahanda riktning.

Följande folkskolinspektörer yttra sig mer eller mindre bestämt i avstyrkande riktning.

Folkskolinspektören i Sydsamölands östra inspektionsområde medgiver, att åtskilliga skolor inom inspektionsområdet synas till följd av minskad nati-

vitet bliva ganska, till och med mycket små till sitt barnantal. Men hur i *verkligheten* kommer att äga rum är ej gott att med visshet förutsäga. Särskilt gäller detta, där statarfamiljer bo inom skolområdet. Det behövs ju endast, att ett par barnrika familjer inflytta, varigenom skolbarnsantalet genast betydligt stiger. Folkskolinspektören avstyrker de åtgärder, som i riksdagens skrivelse förordas till undersökning.

Folkskolinspektören i Gotlands inspektionsområde anför, att de utvägar, som för närvarande finnas till överflödiga lärartjänsters indragande, hittills varit tillräckliga och även framdeles torde bliva det. Då vissa lärare jämlikt § 33 mom. 2 i folkskolestadgan i särskilda fall kunna entledigas, synes detta jämte förefintligheten av extra ordinarie tjänster och efter hand inträdande vakanser samt viss möjlighet att inom skoldistriktet förflytta ordinarie lärare vara alldeles tillfyllest för att även i jämförelsevis små skoldistrikt ett inträdande överskott på lärare ganska lugnt och i behörig tid skall kunna avvecklas.

Folkskolinspektören i Sydskånes västra inspektionsområde finner endast i ringa mån behov av utvidgad lagstiftning i berörda hänseende. Förnekas kan icke, att barnantalet i en del skolor och skolavdelningar för närvarande är mindre, än som kan anses normalt. Men detta sammanhänger med en förmodligen mera tillfällig växling i nativiteten under krigsåren. Sådana växlingar ha för övrigt alltid förekommit, och deras inverkan på skolförhållandena kunna aldrig förebyggas. På icke så få håll har antalet barn i skolorna redan börjat ökas. Att på grund av en under så kort tid konstaterad nedgång i barnantalet börja indraga redan förefintliga skolor och skolavdelningar synes icke välbetänkt. Man riskerar då att om några år få inrätta dem på nytt.

Folkskolinspektören i Bohusläns inspektionsområde anför följande: Då riksdagen bestämt framhållit nödvändigheten av att kommunernas självbestämmanderätt, särskilt då det gäller anställandet av lärare, ej trädess för nära, samt att man ej vidtager sådana förändringar i lärarnas anställningsförhållanden, att de ordinarie tjänsterna förlora sin egentliga karaktär, finnes i själva verket ingenting att i saken åtgöra.

Domkapitlen. Samtliga domkapitel finna, att nedgången av barnantalet i skolorna påkallar åtgärder i ena eller andra avseendet.

Uppsala domkapitel framhåller, att födelseantalet i vårt land och därmed även antalet skolpliktiga barn under de senare åren visat en bestämd tendens att minskas, varjämte på sina håll förskjutningar i befolkningsförhållandena åstadkommit kraftig nedgång i barnantalet. En önskan att indraga sådana skolor och skolavdelningar, där lärjungarnas antal blivit mycket ringa, måste anses fullt berättigad, ty, även om det i allmänhet blir ett bättre resultat av undervisningen, när en lärare har ett färre antal barn att handleda, kan det icke anses vara förenligt med klok hushållning att betunga stat och kommun med upprätthållande av skolor för blott ett fåtal lärjungar, vilka utan alltför stora svårigheter kunna besöka andra skolor. Möjlighet att reducera lärarantalet i ett skoldistrikt förefinnes visserligen i viss mån redan med nuvarande bestämmelser, men det kan sättas i fråga, om dessa möjligheter verkligen också utnyttjas.

Linköpings domkapitel håller före, att en utredning i förevarande anläggning, varpå sedermera kan grundas ett förslag rörande förändrad lag-

stiftning i ämnet, bör göras ganska allsidig och ingående, då frågan ju har stor räckvidd och även stor betydelse.

Skara domkapitel anser, att, då det gäller att finna utvägar till indragning av skolor eller skolavdelningar, de möjligheter, på vilka överstyrelsen i sitt yttrande till andra kammarens första tillfälliga utskott riktat uppmärksamheten, närmast böra tagas i beaktande.

Strängnäs domkapitel betonar svårigheterna att med iakttagande av riksdagens direktiv komma till rätta med det föreliggande problemet. Trots dessa svårigheter och trots den betänksamhet, som en alltför radikal omläggning av skolväsendet måste medföra, skulle domkapitlet finna det önskvärt, att en utredning gjordes rörande folkskoleväsendets fullständiga förstatligande. Under avvaktan härpå och i förbidan på den erfarenhet rörande nativitetsförhållandena, som kan ges under de närmast följande åren, torde föreslagna partiella reformer vara lämpliga.

Västerås domkapitel, som inhämtat yttrande i ärendet från fyra kontraktsprostar inom stiftet, framhåller att även inom Västerås stift, särskilt i dess industriella delar, skiftningarna inom befolkningsförhållandena gjort sig starkt kännbara och under den närmaste framtiden torde framträda med ökad styrka. Behovet av åtgärder i den av riksdagen angivna riktningen kan därför av domkapitlet på det livligaste vitsordas.

Växjö domkapitel framhåller, att det ej kan bestridas, att sådana missförhållanden kunna uppstå, som i riksdagens skrivelse omnämnas, och att åtgärder böra vidtagas för att icke misshushållning med statens och församlingens medel skall kunna sägas ske.

Lunds domkapitel, som bifogar yttrande av kontraktsprosten Yllner, anser, att de till grund för riksdagens framställning om utredning i berörda hänseende liggande förhållandena ovillkorligen kräva åtgärder i av riksdagen angivna riktlinjer.

Göteborgs domkapitel instämmer till alla delar i av folkskoleinspektören i Göteborgstraktens inspektionsområde avgivet yttrande, vilket i det föregående refererats.

Karlstads domkapitel finner önskvärt, att åtgärder i angivet syfte komma till stånd.

Härnösands domkapitel, som inhämtat yttrande av trenne skolrådsordförande, anser åtskilligt tala för lagändring uti ifrågavarande avseende och tillstyrker utredning i ämnet.

Luleå domkapitel vitsordar, att behov kan förekomma och ofta har förekommit att på grund av minskning av barnantalet indraga skolor eller skolavdelningar.

Visby domkapitel, som inhämtat yttranden i ärendet från kontraktsprostarna i stiftet, framhåller, att i städer och andra större skoldistrikt skolorganisationens anpassning efter det från tid till annan växlande barnantalet lätt går för sig. I mindre skoldistrikt åter, i synnerhet sådana, där behovet lätt växlar mellan en B2-skola och en B1-skola, torde missförhållandena i förevarande avseende göra sig starkare gällande. Omständigheterna synas påkalla en utredning angående bästa sättet att fylla de åsyftade luckorna i den nuvarande lagstiftningen.

Även länsstyrelserna finna i allmänhet nedgången i barnantal motivera åtgärder till åstadkommande av en effektivare begränsning av lärartjänsternas antal. Åtskilliga av dem anse, att riksdagens bestämt uttalade upp-

Länsstyrelserna.

fattning, att kommunernas självbestämmanderätt ej må trädas för nära, starkt begränsar möjligheterna att indraga obehöfliga skolor och skolavdelningar. Flertalet inskränker sig till att i korta yttranden tillstyrka åtgärder i avseenden, som i riksdagens skrivelse antydvas. Vissa länsstyrelser framlägga emellertid i utförligare yttranden allmänna synpunkter i ämnet.

Länsstyrelsen i Jönköping framhåller, att de möjligheter, som redan finnas till besparingar i kostnaderna i skolväsendet, i många fall icke begagnas av skoldistriktet. Då trots detta statsbidrag icke kan förvägras för lärartjänster, vilka måste anses överflödiga, bliva statens utgifter för skolväsendet i många skoldistrikt oskäligt stora. Det förekommer sålunda, att ifrågasatta tjänstindragningar, vilka blivit möjliga vid lärares avgång, omöjliggjorts genom att skoldistriktet och framför allt den skolrote, som skulle beröras av indragningen, motsatt sig desamma. Obenägenheten att ingå kommunalförbund synes vara stor även i fall, där stora besparingar skulle kunna vinnas. Med hänsyn till de stora statsbidrag, som utgå till skolväsendet, synes det därför icke obilligt, att såsom förutsättning för erhållande av statsbidrag fordra, att vederbörande skoldistrikt verkligen skall hava vidtagit de åtgärder, som lämpligen kunna ifrågakomma för nedbringande av kostnaderna.

Länsstyrelsen i Göteborg anför, att vad anledningen till nedgången av barnantalet i ett skoldistrikt än må vara, torde i varje fall för undvikande av att kostnaderna för barnens undervisning bli oproportionerligt höga, vara önskvärt, att ökade möjligheter beredas att anordna skolväsendet efter de sålunda ändrade förhållandena. Inom de olika skoldistrikten äro emellertid förhållandena i så hög grad växlande, att det icke lär vara lämpligt eller ens möjligt att fastställa enhetliga regler för frågans lösning. Efter att ha föreslagit åtgärder i de avseenden, som överstyrelsen i det följande kommer att upptaga till närmare behandling, framhåller länsstyrelsen slutligen, att, då det statistiska material, som särskilt avser föreliggande fråga, synes omfatta endast en kortare tidrymd, en viss varsamhet torde vara påkallad, då det gäller utfärdande av bestämmelser i ämnet.

Länsstyrelsen i Mariestad anför, att barnantalet i skolåldern under åren 1920—1925 minskats inom länet med 2,203 och under samma tid inom riket med 33,539. För länets del är företeelsen ganska överraskande med hänsyn till länets struktur av jordbrukarlän med stationär befolkning, små städer och ringa industricentra, och därtill, att befolkningssiffran under tiden på det hela taget ej obetydligt stegrats. Då verkligt behov föreligger av skolororganisationens anpassning på nöjaktigt sätt efter de ändrade förhållandena, tillstyrker länsstyrelsen den begärda utredningen och framläggande av förslag till lagstiftning i ämnet.

Länsstyrelsen i Karlstad, som inhämtat folkskolinspektörernas i länet yttranden, finner uppenbart, att rådande förhållanden icke medgiva de inskränkningar och beskärningar i skolväsendet, som betingas av nedgången i barnantalet, samt att åtgärder för åstadkommande av förändring härutinnan äro av behovet påkallade.

Länsstyrelsen i Örebro anser, att förevarande spörsmål måste tillmätas icke ringa vikt. Den sedan lång tid tillbaka huvudsakligen på grund av utflyttning minskade folkmängden i många kommuner, särskilt å den egentliga landsbygden, i förening med den under sista åren hastigt och allmänt sjunkande nativiteten, hava nämligen redan flerstädes föranlett sådan nedgång i de skolpliktiga barnens antal, att skolorna lämpligen icke kunna uppehållas till nuvarande antal och omfattning. Och om, såsom kan antagas,

denna utveckling kommer att fortgå i samma riktning måhända ännu åtskilliga år, måste givetvis dess följder i angivna hänseende göra sig än mera märkbara.

Länsstyrelsen i Västerås framhåller, att med allt erkännande av principen om kommunernas självbestämningsrätt synes staten, som bidrager så ofantligt till lärarnas avlöning, hava berättigade anspråk på att intet slöseri i fråga om lärarkrafter må förekomma, utan att barnundervisningen ordnas så, att befintliga möjligheter till minskande av lärarantalet inom skåliga gränser tillvaratagas.

Länsstyrelsen i Gävle, som hört skolråden i åtskilliga skoldistrikt, anför, att det otivelaktigt förhåller sig så, att barnantalet flerstädes till följd av den alltjämt minskade nativiteten eller av annan orsak, såsom den industriella verksamhetens inskränkning, förflyttning till annan ort eller upphörande, redan så starkt minskats eller inom en snar framtid med säkerhet kan väntas så reduceras, att det måste anses ekonomiskt oförsvarligt att vidmakthålla hittillsvarande skolorganisation, och att en inskränkning genom indragning av skolor eller skolavdelningar måste anses påkallad. Med nuvarande bestämmelser synes emellertid en sådan önskvärd inskränkning ej kunna i erforderlig omfattning vidtagas, varför åtgärder för möjliggörande av större anpassning efter ändrade förhållanden synas erforderliga.

Länsstyrelsen i Härnösand framhåller, att, enligt vad erfarenheten givit vid handen, barnantalet inom folkskolorna under de senare åren avsevärt minskats och med all säkerhet torde komma att ytterligare minskas under närmast kommande år. Med hänsyn härtill och till jämväl de växlingar i barnantalet vid skolorna, som av annan anledning, till exempel stegrad in- eller utflyttning å vissa orter, visat sig förekomma, synes kravet på att skolväsendet skall vara så organiserat, att vederbörande skoldistrikt må äga möjlighet att snabbt och smidigt anpassa skolväsendet efter inträffade ändrade förhållanden, äga allt fog för sig. Länsstyrelsen anser sig förden skull obetingat böra tillstyrka, att åtgärder vidtagas i det syfte, som anges i den i ärendet väckta motionen.

Länsstyrelsen i Östersund anför, att, vad den rena landsbygden angår, de senare årens forcerade utveckling av skolväsendet med dess i olika avseenden ökade fordringar på befolkningen torde hava framkallat anspråk hos denna att få skolorganisationen i varje distrikt bekvämt ordnad, så att familjerna i största möjliga utsträckning hava tillgång till skolor i hemmens närhet. Indragning av en skola för en del av ett distrikt, under det andra delar av distriktet få behålla sina skolor, skulle därför säkerligen möta mycket starka gensagor. Rent objektivt sett förefaller det länsstyrelsen otivelaktigt, att de minsta skolorna icke äro önskvärda ur pedagogisk synpunkt. Om barnen icke äro särskilt läsbegåvade, ligger det nära till hands, att undervisningen med ett litet fåtal barn så småningom blir tråkig och slapp. Därtill kommer, att det för barn från de isolerade gårdarna och byarna är nyttigt att under uppväxten flyttas ut ur de allt för instängda förhållandena i hemmet och komma i beröring med andra människor och få andra intryck. Dessa synpunkter tala således för en indragning av de minsta skolorna. Att därigenom tillika besparingar för stat och kommun skulle vinnas i lärararvoden, lokal- och materialkostnader samt utgifter för inspektörernas resor, ligger i öppen dag. — Vilket barnantal, som bör beräknas såsom minimum, är i ärendets nuvarande skick svårt att bedöma. Att ett antal av 5 barn och därunder är för lågt, förefaller sannolikt. Huru-

vida detsamma gäller om ett antal av 10 barn, äro mera osäkert. Kanske skulle därigenom i åtskilliga fall uppstå allt för stora rubbningar av organisationen inom skoldistrikt med genomgående gles befolkning. I varje fall torde sistnämnda antal såsom minimum endast kunna utgöra direktiv med förbehåll om diskretionär prövningsrätt för vederbörande myndighet.

Folkskolestyrelserna.

De i ärendet hörda folkskolestyrelserna finna med undantag av Malmö folkskolestyrelse inga större svårigheter i att anpassa lärarantalet efter växlande behov. Vissa av dem uttala sig dock för ändringar i ena eller andra avseendet av nu gällande författningar, till vilka uttalanden överstyrelsen längre fram återkommer.

Stockholms folkskoledirektion framhåller, att de särskilda åtgärder, som från skilda håll ifrågasätts i syfte att möjliggöra avkopplande av överflödiga lärarkrafter, synas företrädesvis avse mindre kommuner och hava knappast något intresse för ett stort skoldistrikt sådant som Stockholm. Den växling i barnantalet, som även i Stockholm under senare år gjort sig starkt märkbar, hänför sig i sitt huvudsakliga förlopp till växlingarna i nativiteten och har i det hela föga eller intet sammanhang med växlingarna i industriell företagsamhet. Men då således barnantalet i skolpliktsåldern i stort sett följer nativitetens växlingar, kunna växlingarna i folkskolornas barnantal med tämligen stor säkerhet beräknas flera år i förväg, och då årligen i genomsnitt över 40 lärartjänster ledigförklaras, förefinnes alltså möjlighet att i god tid genom indragning av lärartjänster anpassa lärarantalet efter en beräknad nedgång i folkskolans barnantal. I avseende å anslutning till folkskolans frivilliga åttonde klass åter förefinnes ett osäkerhetsmoment, då förutberäkningar härav på längre sikt icke äro möjliga. Antalet avdelningar har i denna under de senare åren varit tämligen konstant omkring 90. Men en starkare variation, särskilt en starkare minskning av antalet avdelningar, är dock tänkbar. Med hänsyn till sådan eventuell minskning har dock folkskoledirektionen ansett sig böra anställa ett ganska stort antal lärare såsom extra ordinarie, vilka anställas på ett år.

Norrköpings folkskolestyrelse anför, att enligt den erfarenhet, som i Norrköping inhämtats, det icke behövs någon författningsändring för att ett skoldistrikt med en mångfald folkskolor och lärare skall kunna genom iakttagande av nödig försiktighet och förtänksamhet avpassa lärarpersonalens antal så, att det icke blir större än behovet kräver, även om antalet skolpliktiga barn nedgår. När på andra håll en sådan anpassning möter oförskyllda hinder, lär detta bero på att förhållandena äro för små.

Hälsingborgs, Göteborgs och Gävle folkskolestyrelser göra liknande uttalanden.

Malmö folkskolestyrelse framhåller, att själva det faktum, som utgör utgångspunkten för riksdagens skrivelse, nämligen det sjunkande barnantalet i skolorna och det därav följande behovet att i vissa fall indraga skolavdelningar, förvisso icke får bagatelliseras. Det gör sig mycket starkt gällande icke minst i Malmö. I en särskild utredning, som ingivits till Konungen, har det visats, att fara för ett icke alltför obetydligt överskott av lärare inom skoldistriktet vore för handen under de närmast kommande åren. Enligt vad som förports, lär man jämväl i vissa andra städer stå inför samma situation som i Malmö. Det är visserligen sant, att faran för ett överskott av lärarkrafter kan antagas föreligga allenast omkring ett decennium framåt och att därefter en anpassning hunnit ske. Sant är också att det ur undervisningens synpunkt är fördelaktigt, om varje lärare får ett

relativt litet antal elever, något som ju måste bli följden av ett överflöd på lärarkrafter. Men å andra sidan kan det icke vara ekonomiskt försvarligt att uppehålla läraravdelningar, som icke äro behövliga i och för sig. Och även om en sådan anordning behöver ifrågakomma endast under några år framåt, kan likväl under tiden icke alltför obetydliga ekonomiska värden komma att riskeras för stat och kommun.

II.

Statistiska beräkningar rörande lärjungefrekvensen i folkskolan.

För att erhålla en i möjligaste mån tillförlitlig utgångspunkt vid bedömning av här föreliggande spörsmål har överstyrelsen även ansett nödigt att på grundvalen av de till överstyrelsen årligen inkommande statistiska uppgifterna från skoldistriktet göra vissa beräkningar angående antalet barn per läraravdelning i olika skolformer. I sammandrag lämnas för riket i dess helhet resultatet av nämnda beräkningar i efterföljande med 1 till 14 betecknade tabeller. Härvid torde böra anmärkas, att variationer av skolformer medtagits i tabellerna, att, då i tabellerna 3 och 6 en B2- eller C1-skola har två eller flera småskolor till underlag, i skolans totala barnantal medräknats barnen från samtliga småskolor, som angivits utgöra underlaget för folkskolan, att, om barn från viss småskola uppgivits övergå till två folkskolor, i vissa fall halva barnantalet antagits övergå till vardera folkskolan samt att i de fall, då det synts vara sannolikt, att det övervägande antalet barn övergår till den ena av två uppgivna folkskolor, det räknats, som om samtliga barnen överginge till denna.

TABELL 1.

Medeltal barn per läraravdelning för hela riket.

	Vid slutet av vårterminen år							
	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
i egentliga folkskolan i skolor av A-form	31.6	31.1	30.9	30.5	30.0	29.6	29.3	29.0
» » » » » B1-form	31.5	30.9	30.3	29.5	28.7	27.9	27.3	26.6
» » » » » B2-form	33.7	33.2	32.4	31.5	30.8	30.1	29.5	29.2
» småskolor av a-form	24.1	23.9	23.6	23.1	23.2	22.7	22.4	23.5
» » » » » b-form	19.3	18.9	18.6	17.9	17.6	17.3	16.7	17.4
» skolor av B3-form	21.8	21.5	22.9	20.5	22.5	19.7	21.8	19.4
» egentliga folkskolan i skolor av C1-form	48.4	48.2	47.3	46.2	45.1	44.0	43.0	42.1
» småskolor av c1-form	26.3	25.5	25.1	24.3	23.5	23.1	22.8	23.5
» skolor av C2-form	34.3	33.8	32.9	32.2	31.1	30.7	30.2	30.3
» C3-skolor och mindre folkskolor	23.6	23.0	18.1	21.3	21.5	19.8	20.4	19.0

Medeltalet barn per läraravdelning har under den period av 8 år, som tabellen omfattar sjunkit, varierande i olika slag av folkskolor mellan 0.6 och 6.3 barn per läraravdelning. Grunden härtill är tvåfaldig, dels den genomgående minskningen av folkskolans barnantal, dels ökningen av antalet läraravdelningar. Den förra uppgår till 42,651 barn eller omkring 6.03 % av antalet år 1921 i skolan varande barn. Den senare utgör sammanlagt 1,735 läraravdelningar eller 7.86 % av antalet läraravdelningar år 1921 och sammanhänger huvudsakligen med de sedan lång tid tillbaka pågående organisatoriska förändringarna av skolväsendet, genom vilka exempelvis halvtidsläsande skolor omändras till heltidsläsande, vilket oundvikligen medför nedgång i medeltalen. Vidare hava skolor med stort barnantal förvandlats till skolor av högre form med ökat antal läraravdelningar. Betecknande för berörda förhållande är att under den tid, varom här är fråga, antalet heltidsläsande läraravdelningar ökats från 20,553 till 24,193 eller med 3,640 medan antalet halvtidsläsande läraravdelningar minskats från 4,735 till 2,830 eller med 1,905, vilket inneär en total ökning med ovan angivna 1,735 läraravdelningar.

Barnantalet i
olika skolfor-
mer vid slutet
av vårtermi-
nen 1928.

Samtliga efterföljande tabeller avse förhållandena vid slutet av vårterminen 1928.

TABELL 2.

Antal läraravdelningar i egentliga folkskolan i skolor av A-form med (hjälpklasser och klasser av fysiskt svaga barn icke medräknade):

Högst 15 lärjungar:	68 =	1.21 %
16—20 »	362 =	6.45 %
21—25 »	894 =	15.93 %
26—35 »	3,753 =	66.86 %
över 35 »	536 =	9.55 %
	5,613 =	100 %

TABELL 3.

Antal läraravdelningar i småskolor av a-form med:

Högst 12 lärjungar:	102 =	2.50 %
13—20 »	826 =	20.23 %
21—25 »	1,628 =	39.86 %
över 25 »	1,528 =	37.41 %
	4,084 =	100 %

TABELL 4.

Antal skolor av första B-formen, i vilka sammanlagda lärjungeantalet i den egentliga folkskolan uppgår till (hjälpklasser och klasser av fysiskt svaga barn medräknas icke):

Högst 30 lärjungar:	51 =	2.86 %	halva B1-skolor (med en läraravdelning ej medtagna)
31—35 »	78 =	4.37 %	d:o d:o d:o
36—40 »	164 =	9.19 %	d:o d:o d:o
41—70 »	1,274 =	71.41 %	
över 70 »	217 =	12.17 %	
	1,784 =	100 %	

TABELL 5.

Antal skolor av andra B-formen, i vilka sammanlagda lärjungeantalet i små- och folkskoleavdelningen uppgår till:

Högst 20 lärjungar:	44 =	1.53 %	ofullständiga undantagna
21—25 »	109 =	3.79 %	d:o d:o
26—30 »	232 =	8.06 %	
31—55 »	1,895 =	65.87 %	
över 55 »	597 =	20.75 %	
	2,877 =	100 %	

TABELL 6.

Antal skolor av första C-formen, i vilka sammanlagda lärjungeantalet i små- och folkskolavdelningen uppgår till:

Högst 30 lärjungar:	9 =	1.25 %
31—35 »	22 =	3.06 %
36—40 »	26 =	3.62 %
41—55 »	145 =	20.17 %
över 55 »	517 =	71.90 %
	719 =	100 %

TABELL 7.

Antal skolor av tredje B-formen med:

Högst 6 lärjungar:	5 =	0.94 %
7—10 »	34 =	6.40 %
11—25 »	402 =	75.71 %
över 25 »	90 =	16.95 %
	531 =	100 %

TABELL 8.

Antal småskolor av b-form med:

Högst 6 lärjungar:	159 =	2.91 %
7—10 »	747 =	13.70 %
11—25 »	3,849 =	70.57 %
över 25 »	699 =	12.82 %
	5,454 =	100 %

TABELL 9.

Antal folkskolor av andra C-formen med:

Högst 6 lärjungar:	0	
7—10 »	4 =	0.99 %
11—20 »	46 =	11.33 %
21—35 »	227 =	55.91 %
över 35 »	129 =	31.77 %
	406 =	100 %

TABELL 10.

Antal folkskolor av tredje C-formen med:

Högst 10 lärjungar:.....	0	
11—25 »	2*)	= 50 %
26—50 »	1	= 25 %
över 50 »	1	= 25 %
	4	= 100 %

TABELL 11.

Antal småskolor av tredje c-formen med:

Högst 10 lärjungar:.....	5	= 5.26 %
11—25 »	61	= 64.21 %
över 25 »	29	= 30.53 %
	95	= 100 %

TABELL 12.

Antal mindre folkskolor av första D-formen med:

Högst 6 lärjungar:.....	81	= 5.70 %
7—10 »	286	= 20.14 %
11—25 »	970	= 68.31 %
över 25 »	83	= 5.85 %
	1,420	= 100 %

TABELL 13.

Antal mindre folkskolor av andra D-formen med:

Högst 6 lärjungar:.....	3	= 0.60 %
7—10 »	16	= 3.22 %
11—20 »	116	= 23.34 %
21—25 »	96	= 19.32 %
över 25 »	266	= 53.52 %
	497	= 100 %

TABELL 14.

Antal mindre folkskolor av tredje D-formen med sammanlagt:

Högst 10 lärjungar:.....	9	= 2.28 %
11—20 »	154	= 39.09 %
över 20 »	231	= 58.63 %
	394	= 100 %

I tabellerna 2—14, vilka, såsom ovan framhållits, samtliga avse förhållandena vid vårterminens slut år 1928, äro läraravdelningarna grupperade efter antalet i dem varande lärjungar. Då syftet med förevarande statistiska

*) 1 med både folk- och småskolestadiet utgörande en läraravdelning.

undersökning närmast varit att utröna, huruvida och i vilken omfattning det nuvarande barnantalet i läraravdelningarna synes bereda möjlighet till indragning av läraravdelningar och inskränkningar beträffande skolorganisationen, hava de olika skolformerna och i vissa fall såväl den egentliga folkskolan som småskolan inom samma skolform behandlats var för sig. Grunden för grupperingen av läraravdelningarna, d. v. s. det i de olika tabellerna angivna barnantalet per läraravdelning, har också valts i syfte att beträffande varje särskild skolform giva en i möjligaste mån tillförlitlig uppfattning om i vilken utsträckning indragning av läraravdelningar kunde med hänsyn till barnantalet anses motiverad. Men därjämte torde tabellerna visa, att om än indragningar kunna ske, så betyder detta icke, att det nuvarande lärarantalet därigenom kan komma att minskas i motsvarande grad, enär ett stort antal läraravdelningar hava för högt lärjungeantal och således behöva uppdelas. Skolväsendet befinner sig nämligen fortfarande i utveckling, och många skolorganisatoriska förbättringar återstå ännu att genomföra.

I tabell 2, som avser den egentliga folkskolan i skolor av A-form, torde, om hänsyn tages uteslutande till barnantalet, de 68 läraravdelningar, vilka omfatta högst 15 lärjungar vardera, kunna sammanslås till skolor av första B-formen med halva antalet läraravdelningar eller i vissa fall med andra läraravdelningar i A-skola. Även i den följande gruppen om 362 läraravdelningar med vardera mellan 16 och 20 lärjungar torde under enahanda förutsättning ett betydande antal få anses överflödiga och jämväl i gruppen 894 läraravdelningar med 21 till 25 lärjungar i vardera avdelningen torde en del läraravdelningar kunna indragas och lärjungarna fördelas på de övriga, detta givetvis dock endast i sådana fall, då en och samma skola är uppdelad på flera parallellavdelningar med ovan angivna jämförelsevis låga lärjungeantal. Å andra sidan torde emellertid åtskilliga läraravdelningar i gruppen 536 avdelningar med över 35 lärjungar i varje böra uppdelas.

Tabell 2.

Tabell 3 företer i stort sett analoga förhållanden med tabell 2. Beträffande gruppen 102 läraravdelningar med högst 12 lärjungar i vardera möter med hänsyn till barnantalet uppenbarligen intet hinder att sammanslå två läraravdelningar till en, varvid i de fall, då skolan utgöres av enkel a-skola utan parallellavdelningar, skolan skulle förvandlas från a- till b-form. Även i nästföljande grupp med 826 läraravdelningar torde barnantalet bereda möjlighet till icke obetydliga indragningar, nämligen i sådana fall, då barn kunna överflyttas till parallellavdelning i samma eller närliggande skolhus eller ett blandat system av a- och b-skola kan tillämpas. Dock torde dessa eventuella indragningar helt eller delvis kompenseras genom nya tjänster för gruppen 1,528 läraravdelningar med över 25 lärjungar i varje.

Tabell 3.

Tabell 4 avser folkskolestadiet i skolor av första B-formen. I dessa skolor äro två lärarkrafter anställda vid den egentliga folkskolan. Där sammanlagda barnantalet icke är större, än att det lämpligen skulle kunna samtidigt undervisas av en lärare, finnes givetvis förutsättning för skolans anordnande enligt andra B-formen. Så är uppenbarligen förhållandet beträffande gruppen 51 skolor med högst 30 lärjungar i varje. Huruvida och i vilken utsträckning indragningar skulle kunna göras även i de två nästföljande grupperna om respektive 78 och 164 skolor låter sig icke utan undersökning i de särskilda fallen avgöra. Då lärjungeantalet i en skola av andra B-for-

Tabell 4.

men icke synes böra överstiga 30 på folkskolestadiet, torde nämligen som förutsättning för indragningar inom de två nämnda grupperna böra krävas, att vissa barn överflyttas till annan skola, vilken är så belägen, att barnens skolvägar icke bli oskäligt långa eller svåra. Möjligheten att indraga lärartjänster vid skolor av första B-formen synes således icke vara betydande. I stället torde ökning vara att motse inom gruppen 217 skolor med över 70 lärjungar i varje.

Tabell 5.

Tabell 5 avser såväl små- som folkskolestadiet i skolor av andra B-formen och tager närmast sikte på möjligheten att förändra sådan skola till närmast lägre form eller tredje B-formen med en lärare för såväl små- som folkskolestadiet. Tredje B-formen torde få betecknas såsom en ur undervisnings-synpunkt betydligt svagare skolform än andra B-formen, varjämte den för läraren är en mycket mödosam skolform, enär han i denna har att samtidigt undervisa lärjungar på skolans alla åldersstadier. Barnantalet får därför, om ett något så när nöjaktigt undervisningsresultat skall kunna vinnas, hållas tämligen lågt och torde icke böra överstiga 25. Under denna förutsättning synes emellertid barnantalet bereda möjlighet till indragning av småskollärrarinnebefattningarna i grupperna 44 skolor med högst 20 och 109 skolor med mellan 21 och 25 lärjungar i vardera. Icke heller i denna skolform torde minskning av lärarantalet vara att motse utan i stället ökning. Därpå tyder gruppen 597 skolor med över 55 lärjungar i varje.

Tabell 6.

Tabell 6 avser små- och folkskolestadiet i skolor av första C-formen. I en sådan skola äro lärjungarna fördelade på två läraravdelningar, en för småskolan och en för folkskolan, vardera läraravdelningen uppdelad i två avdelningar, undervisade på skilda tider. Vid en jämn fördelning av barnantalet på de olika ålders- och skolstadierna kommer alltså en dylik skola med till exempel 30 lärjungar att i småskolan få 5 och i folkskolan 10 lärjungar per undervisningsavdelning, d. v. s. att småskollärarinnan får 5 och folkskolläraren 10 lärjungar att samtidigt undervisa. Närmast lägre form av halvtidsläsande skola är andra C-formen, som bildar en läraravdelning och två undervisningsavdelningar. Vid en förändring av ovannämnda C1-skola med 30 lärjungar till skola av andra C-formen skulle läraren få att växelvis i varannandags- eller periodläsning undervisa småskolavdelningens 10 och folkskolavdelningens 20 lärjungar. Även ett sammanlagt barnantal av upp till 40 torde icke alltid få anses hinderligt för skolans anordning enligt andra C-formen. Dock bör beaktas, dels att undervisningsresultatet i en sådan skola måste anses bli väsentligt sämre än i en skola av första C-formen, dels att en skola av andra C-formen med ett stort barnantal ställer mycket stora krav på läraren, som ena dagen eller terminen har att undervisa på skolans lägsta och andra dagen eller terminen på skolans högre stadium. Vid en beräkning av att C2-skolan kan mottaga intill 40 lärjungar, skulle alltså barnantalet icke utgöra hinder för att de i tabell 6 upptagna grupperna 9, 22 och 26 skolor om respektive högst 30, mellan 31 och 35 samt mellan 36 och 40 lärjungar förändrades till andra C-formen, d. v. s. att sammanlagt 57 småskollärrarintjänster indroges. Härvid är emellertid att märka, att halvtidsläsningens bibehållande i alla dessa skolor ingalunda torde få anses vara befogad, vadan ett stort antal av dem säkerligen komma att övergå till högre skolform, i vilket fall antalet lärartjänster i allmänhet blir oförändrat. I fråga om de nuvarande skolorna av första C-formen torde

en betydande ökning av lärarantalet kunna motses. Vid eventuellt införande av heltidsläsning måste antagligen i regel inom de 454 skolorna med över 60 lärjungar i varje anställas ytterligare en lärare.

Tabellerna 7—14 upptaga skolor med endast en läraravdelning. Att vid ett ringa lärjungeantal förändra dessa skolor till lägre form låter sig således i allmänhet icke göra. För indragning av skolorna kräves, att barnen överföras till andra skolor, varvid i de fall, då skolvägen blir lång, inackordering eller skolskjutsar synas vara behövliga. Vissa av de i tabell 8 upptagna småskolorna av b-form, nämligen de som utgöra en del av B2-skolor och ligga tillsammans med dessa, bilda härifrån undantag. De kunna givetvis förändras i samband med en förändring av skolan i dess helhet. I de ifrågavarande skolformerna finnas sammanlagt 1,349 skolor med högst 10 lärjungar i vardera. Jämförelsevis många av dessa skolor — 90 i tabell 7, 699 i tabell 8, 129 i tabell 9, 2 i tabell 10, 29 i tabell 11, 83 i tabell 12, 266 i tabell 13 och 231 i tabell 14 eller tillsammans 1,529 — hava så stort barnantal, att i många fall kan vid skolförbättring komma att erfordras ytterligare en lärartjänst.

Tabellerna
7—14.

Med tabellerna 1—14 och till dem i korthet fogade förklaringar och anmärkningar vill överstyrelsen giva en sammanfattande, i möjligaste mån konkret bild av lärjungefrekvensen i våra skolor och läraravdelningar ävensom, såsom förut framhållits — med bortseende från alla andra omständigheter, som kunna inverka på skolans organisation — en föreställning om i vilken utsträckning lärjungeantalet lämnar möjligheter till indragningar av lärartjänster. Men överstyrelsen anser sig i detta sammanhang böra erinra om att icke blott möjlighet till indragning av tjänster vid vissa skolor föreligger utan ock att ökning av tjänster vid andra skolor är att motse.

Sammanfattning av tabellerna
1—14.

Såsom överstyrelsen således sökt visa, torde redan det nuvarande barnantalet i våra skolor lämna möjligheter till indragningar av lärartjänster. Även om dessa möjligheter kunde nu omedelbart och fullständigt utnyttjas, vilket givetvis med hänsyn till övriga faktorer, som härvid äro att beakta, måste anses otänkbart, skulle emellertid ett därmed vunnet jämviktsläge mellan antalet barn och antalet läraravdelningar endast bliva av rent tillfällig natur. Barnantalet i våra skolor undergår nämligen ständiga växlingar, beroende på födelsetalens storlek samt in- och utflyttningar de olika skolområdena emellan.

Det nuvarande jämförelsevis låga barnantalet i många läraravdelningar beror, såsom i det föregående framhållits, till icke ringa del på den stadigt fortgående nedgången i födelsetalen, vilken har till följd, att läraravdelningar, som vid tiden för deras inrättande voro av normal storlek, undan för undan, allt efter som de äldre och större årgångarna flyttas uppåt i skolan eller lämna denna, mottaga allt fåtaligare åldersgrupper. Nedgången i födelsetalen är emellertid ännu mera framträdande inom de åldersgrupper, som vid den tid beräkningarna avse ännu icke inträtt i skolåldern, varför man måste räkna med en ytterligare väsentlig reduktion av barnantalet i folkskolan under de år framåt, som för närvarande kunna överskådas.

Barnantalets
nedgång.

Nu berörda förhållande torde närmare belysas av efterföljande tabeller. Överstyrelsen har i dessa beräkningar byggt på antagandet, att till småskolestadiet höra de barn, som det kalenderår, under vilket läsårets första

hälft infaller, fylla 7 och 8 år. Läsåret 1927—1928 omfattar småskolestadiet alltså de barn, som äro födda åren 1920 och 1919. Läsåret 1928—1929 räknas till småskolestadiet de barn, som äro födda 1921 och 1920 o. s. v. Läsåret 1935—1936 bestå småskoleklasserna av dem, som äro födda åren 1928 och 1927.

Folkskolestadiet har antagits omfatta de barn, som det kalenderår, under vilket läsårets första del infaller, uppnå 9, 10, 11 och 12 års ålder. Läsåret 1927—1928 skulle alltså folkskolan bestå av barn, födda åren 1918, 1917, 1916 och 1915. Läsåret 1928—1929 omfattar egentliga folkskolan årsklasserna 1919, 1918, 1917 och 1916 o. s. v. Läsåret 1935—1936 komma folkskoleklasserna att utgöras av dem, som äro födda åren 1926, 1925, 1924 och 1923.

Beräkningarna av de kvarlevande grunda sig på statistiska centralbyråns dödlighetstabell för åren 1911—1915. Dödlighetstabellen för femårsperioden 1916—1920 visar lägre dödlighet bland de yngre barnen men större för de äldre (spanska sjukan). Från och med 9-årsåldern för gossar och 10-årsåldern för flickor visar 1916—1920 års tabell högre dödlighet än tabellen för åren 1911—1915, men för yngre åldrar än 9 respektive 10 år äro förhållandena de motsatta. Slutligen må tilläggas, att det har räknats med en gemensam dödlighet för gossar och flickor, nämligen den, som är aritmetiska mediet mellan varderas dödlighet åren 1911—1915.

I detta sammanhang må erinras, att ett avsevärt antal barn går kvar i folkskolan längre än det läsår, som tilländalöper det kalenderår, de fylla 13 år, och likaså börjar en del skolan tidigare än det kalenderår, då de uppnå 7 års ålder. Dessa båda kategorier torde mer än väl motsvara de barn i den ifrågavarande åldern, som tillhöra andra läroanstalter, helst som antalet sistnämnda barn efter skolreformen år 1927 är i nedgående. Så skulle exempelvis enligt tabellerna å sid 34 läsåret 1927—1928 små- och folkskolestadiet tillsammans omfatta 225,805 + 426,297 eller 652,102 barn, under det att i ifrågavarande skolor enligt den officiella statistiken vid slutet av vårterminen 1928 undervisades 664,869 barn.

Levande födda i riket.

Samma årgångar vid 7 års ålder
med iakttagande av de dödlighetsförhållanden, som rådde under perioden 1911—1915.

År 1915	122,997	109,529
» 1916	121,679	108,355
» 1917	120,855	107,621
» 1918	117,955	105,039
» 1919	115,193	102,579
» 1920	138,753	123,560
» 1921	127,723	113,737
» 1922	116,946	104,140
» 1923	113,435	101,014
» 1924	109,055	97,113
» 1925	106,292	94,653
» 1926	102,368	91,159
» 1927	97,847	87,133
» 1928	97,597	86,910.

Barn på småskolestadiet.

Ökning eller
minskning från
föregående år.

Läsåret 1927/1928	225,805	
» 1928/1929	236,894	+ 11,089
» 1929/1930	217,507	— 19,387
» 1930/1931	204,815	— 12,692
» 1931/1932	197,798	— 7,017
» 1932/1933	191,450	— 6,348
» 1933/1934	185,504	— 5,946
» 1934/1935	177,995	— 7,509
» 1935/1936	173,759	— 4,236.

Den totala minskningen av barnantalet på småskolestadiet från läsåret 1927—1928 d. v. s. den tidpunkt, som tabellerna 2—14 i det föregående avser, till läsåret 1935—1936 utgör enligt ovanstående sammanställning 52,046 barn eller 23,05 % av på småskolestadiet vårterminen 1928 varande barn.

Barn på folkskolestadiet.

Ökning eller
minskning från
föregående år.

Läsåret 1927/1928	426,297	
» 1928/1929	419,407	— 6,890
» 1929/1930	434,546	+ 15,139
» 1930/1931	440,601	+ 6,055
» 1931/1932	439,647	— 954
» 1932/1933	438,007	— 1,640
» 1933/1934	411,850	— 26,157
» 1934/1935	392,980	— 18,870
» 1935/1936	380,126	— 12,854
» 1936/1937	366,379	— 13,747
» 1937/1938	356,284	— 10,095.

Den totala minskningen av barnantalet på folkskolestadiet från läsåret 1927—1928 till läsåret 1937—1938 utgör enligt ovanstående sammanställning 70,013 barn eller 16,42 % av på folkskolestadiet vårterminen 1928 varande barn.

Som synes, är det de synnerligen kraftiga årgångarna av 1920 och 1921, som för en kort tid hejdat eller kommer att hejda barnminskningen i skolåldern.

Såsom i det föregående angivits, äro ifrågavarande beräkningar utförda efter ett enkelt schema med bland annat två bestämda årsgrupper för småskolestadiet och fyra för folkskolestadiet, medan i verkligheten de olika skolstadierna äro mindre strängt avgränsade. I stort sett torde emellertid de anförda beräkningarna giva en tydlig bild av barnantalets förskjutningar inom små- och folkskolan, och oförtydbart giva de vid handen, att man inom de närmaste åren har att motse en mycket kraftig reducering av detta barnantal, som med största sannolikhet kommer att lämna ökade möjligheter till indragning av lärartjänster.

Olika faktorer, som inverka på antalet tjänster.

Barnantalet.

Erinras bör kanske, att en allmän nedgång av barnantalet ingalunda innebär en för alla skolor likformig sänkning av lärjungarnas antal. I många fall torde alls ingen märkbar sänkning inträda, medan i andra fall sänkningen kan bli synnerligen kännbar. Härvidlag spelar in- och utflyttningar en betydande roll, och dessa åter äro i sin ordning beroende av växlingar inom näringslivet och kommunikationsväsendet. Uppkomsten av en större fabriksanläggning på en ort kan få till följd en nödvändig och snabb utveckling av skolväsendet, medan nedläggning eller inskränkning av den industriella verksamheten på en annan får en rent motsatt verkan. I rena landsbygdsdistrikt eller i vissa skolområden inom sådana distrikt få växlingarna i barnantalet i allmänhet ett långsammare förlopp. Icke sällan har utvecklingen här gått i ett slags vågrörelse med omväxlande perioder av större och mindre barnantal, och så kommer med all sannolikhet fortfarande att ske.

Inackordering och skolskjutsar.

När fråga är om skolväsendets ändamålsenliga anordning, är emellertid barnantalet endast en av de faktorer, som måste tagas med i beräkningarna. En annan sådan är skolvägarnas längd och beskaffenhet. Sammanslagning av skolor och läraravdelningar låter sig givetvis göra endast i sådana fall, då barnen utan alltför stora svårigheter kunna överföras till annan skola eller läraravdelning. Så är i stor utsträckning förhållandet i städer och andra större samhällen, där vägvästandena äro obetydliga. Men på den rena landsbygden är denna fråga ofta av avgörande betydelse för skolväsendets organisation. Många skoldistrikt, särskilt sådana i de glesast bebyggda delarna av landet, uppehålla, såsom av tabellerna 2—14 i det föregående framgår, ett flertal skolor med synnerligen ringa barnantal. En vidare utveckling av inackorderings- och skolskjutssystemen, till vilken fråga överstyrelsen i det följande återkommer, synes visserligen ägnad att minska antalet av dylika skolor med få barn, men alltså måste man dock räkna med nödvänget att upphålla många sådana skolor. Dessa skolor hava nämligen i regel endast en lärare. Vid indragning av tjänst nedlägges således skolan. Befolkningen ställes mellan valet att hava en liten skola eller ingen skola alls. Nedlägges skolan, måste barnen beredas undervisning i annan skola genom anlitan av inackorderingsbidrag eller skolskjuts. Men inom stora delar av vårt land finnes bland befolkningen stor obenägenhet att anlita någon av dessa utvägar, varjämte det måhända inte heller alltid är möjligt att tillgripa dem. — Stor varsamhet måste också iakttagas, då indragning av lärartjänst medför, att en skola övergår från högre till lägre skolform. Förändring av till exempel en B1-skola till en B2-skola innebär ur undervisningssynpunkt en försämring, förändring av en B2-skola till en B3-skola likaledes och i ännu högre grad. Man kan icke förtänka skoldistriktet, om de äro ovilliga att vidtaga åtgärder, varigenom barnen skulle komma att erhålla försämrade undervisning.

Skolbyggnader.

En annan omständighet, vartill hänsyn måste tagas vid bedömandet av skolorganisatoriska spörsmål, är förefintligheten av eller bristen på lämpliga skolbyggnader. En förutsättning för sammanslagning av tvenne skolor till en enda är icke sällan, att denna senare måste förläggas till en plats, där förut ingen skola finnes, detta givetvis i syfte att förkorta skolvägarna för de längst bort i det ena skolområdets ytterkant boende barnen. Enär flertalet barn emellertid härigenom får förlängd skolväg, reses givetvis motstånd mot omorganisationen. Och om distriktet för omorganisationen nödgas övergiva eller förflytta en fullt användbar skolbyggnad, blir motståndet

naturligtvis ännu starkare. Även i andra fall förorsakar en sammandragning inom skolväsendet icke sällan, att om- eller tillbyggnader för beredande av nödigt utrymme åt det ökade barnantalet bli nödvändiga, eller ock att befintliga skollokaler bliva utan användning, vilket senare förhållande kan inträffa, då läraravdelningarnas antal inom en och samma skola minskas. Skoldistriktet har måhända inte alltför långt tillbaka i tiden varit nödsakat att uppföra nya lokaler eller tjänstebostäder, som efter indragningen av lärartjänster måste stå tomma. I det ena fallet såväl som i det andra gör sig helt naturligt en viss obenägenhet mot omorganisationen gällande hos dem, vilka frågan närmast berör.

Vidare är möjligheten till reducering av antalet läraravdelningar och skolor i väsentlig grad beroende av skoldistriktens förpliktelser mot de i skolorna tjänstgörande lärarna, vadan indragningar i regel icke kunna företagas förrän vid lärares avgång från sin tjänst. Även till därmed sammanhängande frågor återkommer överstyrelsen i det följande. Tjänstens beskaffenhet.

Slutligen och icke minst måste vid en ifrågasatt indragning skälig hänsyn tagas till de av indragningen närmast berörda målsmännen. Då överstyrelsen även i fortsättningen i olika sammanhang återkommer till denna fråga, torde här endast böra påpekas, att målsmännen med hänsyn till sitt speciella intresse för de egna barnens skolgång och undervisning äro föga benägna att anlägga allmänna ekonomiska synpunkter på föreliggande spörsmål. Målsmän-
nens intresse.

Trots här berörda omständigheter och hänsyn, som äro att beakta vid uppkommande frågor om indragning av lärartjänster, och vilka icke sällan göra dessa frågor till tämligen komplicerade problem, som ingalunda kunna schablonmässigt lösas, står det dock klart, att mycket både kan och bör göras för att nu och framdeles ernå en i möjligaste mån rimlig proportion mellan barnantal och lärarantal.

III.

Särskilda åtgärder för beredande av större möjlighet att vid behov indraga skolor och skolavdelningar.

I den i förevarande ämne väckta motionen fäster motionären särskilt uppmärksamheten vid det förhållandet, att indragning av skolor och skolavdelningar försvåras på grund av de starkt begränsade möjligheterna att förflytta lärare från en skola till en annan. Överstyrelsen har i sitt till andra kammarens första tillfälliga utskott avgivna utlåtande den 15 mars 1927 framhållit, att uppmärksamheten torde böra inriktas icke blott på av motionären särskilt framhållna synpunkter angående möjligheten att förflytta ordinarie lärare utan också på vissa andra förhållanden som beröra organisationen av skolväsendet, såsom möjlighet till indragning av lärartjänster vid lärares avgång från tjänsten, underlättande av skolgången genom en vidare utveckling av anordningarna med inackordering av skolbarn och med skolskjutsar samt genom barns hänvisning till närliggande distrikts skolor för undervisning. Själv har riksdagen, såsom i det föregående framhållits, icke velat utstaka några bestämda linjer, efter vilka utredningen skulle bedrivas, men dock funnit här berörda synpunkter värda beaktande.

I den mån de av överstyrelsen i ärendet hörda myndigheterna närmare ingå på frågan om särskilda åtgärder till åstadkommande av större möjlighet att vid behov indraga skolor eller skolavdelningar, anknyta sig också deras yttranden i huvudsak till ovan berörda synpunkter och förhållanden.

Överstyrelsen vill i det följande upptaga till närmare prövning envar av nedan angivna punkter, nämligen:

1. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att förflytta lärare.
2. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att vid vakanser indraga obehövliga lärartjänster.
3. Utvidgad tillämpning av inackordering av skolbarn samt av skol-skjutsar.
4. Åtgärder för beredande av möjlighet för barn att erhålla undervisning i annat skoldistrikt än det barnet tillhör.
5. Ökad användning av kommunalförbund för främjande av skolväsendet.

1. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att förflytta lärare.

Bestämmelser angående förflyttning av ordinarie lärare innehållas i § 22 mom. 4 och 5 i folkskolestadgan. Mom. 5 avser skoldistrikt på landsbyden. I båda fallen avses förflyttning endast inom det skoldistrikt, i vilket läraren är anställd. Som förutsättning gäller, att skolans bästa kräver förflyttningen, att den kan ske utan förnärmande av lärarens på meddelat förordnande grundande rätt och att lärarens löneförmåner icke genom flyttningen förminskas. Beträffande lärare i skoldistrikt på landsbygden gäller dessutom, att han kan förflyttas, om så finnes nödigt för genomförande av i vederbörlig ordning beslutad omorganisation av skolväsendet, att beslutet om förflyttningen, därest denna sker mot lärarens vilja, blivit godkänt av domkapitlet, varjämte församlingen är skyldig att bestrida kostnaderna för flyttningen.

På ett par undantag när ansluter man sig i de avgivna yttrandena till den uppfattningen, att förflyttningen av ordinarie lärare bör begränsas till det skoldistrikt, inom vilket läraren är anställd.

Folkskolinspektörerna.

Folkskolinspektören i Södermanlands östra inspektionsområde framhåller, att förslaget om förflyttning av lärare från ett skoldistrikt till ett annat genom någon slags tvångsåtgärd ej bör vinna beaktande.

Folkskolinspektörerna i Ostergötlands östra, Ostergötlands västra, Nordsmålans västra, Sydskånes östra, Dalarnes södra, Norrbottens södra, Norrbottens norra och t. f. folkskolinspektören i Sydsmålans mellersta inspektionsområden anföra i korthet liknande synpunkter.

Folkskolinspektören i Älvsborgs norra inspektionsområde anser, att en verkligt effektiv åtgärd för beredande av större möjlighet att indraga skolor och skolavdelningar givetvis vore, att lärarnas anställningsförhållanden ändrades därhän, att ordinarie lärare kunde förflyttas till skolor även inom andra distrikt än det, varest ordinarie anställning erhållits. Därmed förlorade dock de ordinarie tjänsterna sin egentliga karaktär, och kommunernas självbestämmanderätt i fråga om anställandet av lärare bleve kringskuren, mot vilket riksdagen bestämt uttalat sig.

Folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde framhåller, att den enda fullt effektiva utvägen att på kortare tid bringa antalet skolor och skolavdelningar i full jämvikt med behovet vore, att en överflödig skolas eller skolavdelnings lärare kunde utan vidare förflyttas till en vakant tjänst vid en skola inom annat skoldistrikt. Men en lagstiftning, som medgäve en sådan åtgärd, kan ur olika synpunkter icke anses tillräddig och har för övrigt på anförda skäl tillbakavisats såväl i de yttranden riksdagens vederbörande utskott inhämtat som i riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t. Under sådana förhållanden synes det i själva verket icke finnas några utsikter att genom ändrad lagstiftning bereda skoldistriktet större möjlighet att indraga överflödiga skolor och skolavdelningar, än som redan nu står till buds. Då det gäller skolor och skolavdelningar med ordinare lärare, torde det alltså hädanefter som hittills icke bliva möjligt att indraga sådana annat än i samband med vederbörande lärares avgång från sin tjänst.

Folkskolinspektören i Skaraborgs södra inspektionsområde anför, att inom landsbygdsdistrikt en lärare icke kan tvångsförflyttas utom i samband med omorganisation. Det är icke så säkert, att kyrkostämman alltid är hågad att företaga en dylik förflyttning, även om en obehörlig skola därigenom skulle kunna indragas. Man tänker sig den möjligheten, att ett skoldistrikt har en avlägset liggande småskola, där barnantalet på grund av minskad nativitet och ändrad bebyggelse blivit ringa. Med nuvarande trafikmedel kunna de få barnen lätt transporteras till en närliggande skola och skolan indragas. I kyrkbyn blir så en småskolläraryrketjänst ledig. Man har ingen skyldighet att förflytta lärarinnan där borta i skogsbyn som av en eller annan inbillad eller verklig orsak icke är önskvärd i kyrkbyn. I författningssvåg bör därför bestämmelser angående lärares förflyttning inom det egna skoldistriktet kompletteras, så att svårigheter av antydd art avlägsnas. Större rörelsefrihet skulle naturligtvis vinnas, om man kunde tänka sig möjligheten av ordinarie lärares uppsägning och tvångsförflyttning även utom skoldistriktet. Åtgärder av detta slag äro emellertid otänkbara, så länge folkskolan är en kommunal inrättning. De skulle i allt för hög grad inskränka den lokala självbestämmanderätten och för övrigt medföra betänkliga konsekvenser både för skoldistriktet och för lärarna.

Folkskolinspektören i Värmlands västra inspektionsområde anser, att det bör tagas under övervägande, huruvida icke lärarnas anställning bör ändras i så måtto, att de erhålla ordinarie lärartjänst inom skoldistriktet med tills vidare placering vid viss bestämd skola. Härigenom skulle möjliggöras en förflyttning av lärare inom ett skoldistrikt även utan samband med omorganisation av församlingens skolväsen. Så kunde till exempel vid indragning av en parallellklass vid en A-skola vederbörande lärare flyttas till annan skola inom distriktet, om en bestämmelse angående lärares tillsättning med »tills vidare placering» finnes i författningen. Redan nu förekommer sådant anställningssätt inom ett par skoldistrikt i inspektionsområdet. Tvekan råder, om det dock med för närvarande gällande bestämmelser angående lärares tillsättning är fullt lagligt. Det skulle icke behöva föreligga någon som helst risk för ett godtyckligt förflyttande av lärare från skolmyndigheternas sida, om, i likhet med vad som är fallet vid lärares förflyttning i samband med beslutad omorganisation av skolväsendet, det bestämdes, att församlingen bestrider flyttningskostnaderna samt att lärarens löneförmåner genom förflyttningen ej minskas ävensom att den föreslagna förflyttningen skall prövas och godkännas av domkapitlet.

Folkskolinspektören inom Västmanlands västra inspektionsområde framhåller, att förflyttning av en lärare redan nu kan ske, då så befinnes nödigt för genomförande av en omorganisation av skolväsendet. Indragning av en skola eller förändring av skolform måste anses innebära en sådan omorganisation. En ändring i det förhållandet, att rätten till förflyttning är inskränkt till det skoldistrikt, där läraren är anställd, förutsätter ett förstatligande av hela skolväsendet och en genomgripande förändring i bestämmelserna för tillsättande av lärare. Det torde knappast vara möjligt att i detta sammanhang upptaga dessa stora frågor till prövning.

Folkskolinspektören i Dalarnas östra inspektionsområde anför följande: »Det effektivaste sättet att råda bot emot i skrivelsen berörda missförhållanden torde vara lärares förflyttning från en överflödigt skola till skola i samma eller annat skoldistrikt. I senare fallet skulle emellertid den kommunala självbestämmanderätten lida intrång, varför förflyttning synes böra ifrågakomma endast med vederbörande skoldistrikts medgivande — ehuru väl ett sådant intrång rätt väl kan motiveras 'med hänsyn till såväl de avsevärda bidrag av statsmedel, som komma de enskilda skoldistrikten till del, som ock till det allmännas intresse av att i rimlig mån begränsa antalet skolor och därmed kostnaderna för skolväsendet' (citatet hämtat ur skolöverstyrelsens yttrande, där det visserligen förekommer i *annat* sammanhang). Vad angår lärarens intresse, synes även detta böra väga mindre tungt än samhällets, och lika väl som till exempel en folkskolinspektör vid eventuell omorganisation av inspektionsområdena bör kunna förflyttas från ort till annan, bör även en lärare kunna det. Tjänstemännen äro till för samhällets skull och icke samhället för tjänstemännens. — Enligt § 22 mom. 5 gällande folkskolestadga skall beslut av skoldistrikt på landsbygden om lärares förflyttning inom distriktet underställas domkapitlets prövning och godkännande. Proceduren synes onödigt omständlig; det bör kunna räcka med att inspektör och lärare blivit hörda.»

Folkskolinspektören i Hälsinglands södra inspektionsområde framhåller, att i ett skoldistrikt kan finnas halvtidsläsande skolor, som böra omändras till heltidsläsande, eller läraravdelningar, som böra uppdelas på grund av för stort barnantal. Om en lärare blir överflödigt på en viss plats inom ett skoldistrikt, synes det ligga nära till hands att överflytta honom till en annan plats inom distriktet, där han mer än väl behövs. Men skoldistrikten äro tyvärr icke alltid så måna om att förbättra sitt skolväsende. Måhända skulle det icke vara utan betydelse, att föreskriften i § 22 i folkskolestadgan om att lärare kan förflyttas, när så befinnes nödigt för genomförande av en omorganisation av skolväsendet, kompletterades med någon bestämmelse av till exempel följande innehåll: »När på grund av minskat barnantal inträffar, att lärarkraft vid viss skola eller skolavdelning utan olägenhet kan indragas, bör det tagas under övervägande, huruvida icke behov av ökat antal lärarkrafter föreligger på annat håll inom skoldistriktet och sådan överflyttning av lärare, som med hänsyn till skolarbetets ändamålsenliga bedrivande är av nöden, bör äga rum».

Folkskolinspektören i Jämtlands norra inspektionsområde meddelar, att de periodvis skeende minskningarna och ökningarna i barnantalet vid flera tillfällen ställt skolmyndigheterna inom skoldistrikten inför liknande problem, som nu riksdagen. I regel hava svårigheterna lösts genom förflyttning av den överflödiga läraren till annan skola inom distriktet. I många fall har en sådan förflyttning ägt rum utan några svårigheter, i andra fall återigen har

den förflyttade läraren anfört besvär över sin förflyttning. Men det har också funnits fall, då den övertaliga läraren icke kunnat förflyttas. Den befintliga skolformen har då måst bibehållas trots det ringa barnantalet. Sålunda finnas för närvarande inom inspektionsområdet skolor av B2-formen, där tillsammans i små- och folkskolavdelningarna finnas endast mellan 20 och 25 barn, och vilka således borde förändras till B3-skolor, men där detta icke kan ske.

Folkskolinspektören i Västerbottens mellersta inspektionsområde framhåller, att vad som i första hand bör tagas under överbäggande är åtgärder för utvidgning av de möjligheter, som redan förefinnas angående lärares förflyttning. Dessa möjligheter inskränka sig för närvarande till det distrikt, inom vilket läraren innehar anställning. Om ock de synpunkter, som framhävts emot tanken på att utsträcka skoldistriktens rätt till förflyttning av lärare till att även gälla förflyttning till annat distrikt, måste erkännas vara riktiga, torde dock beredande av sådan möjlighet i vissa fall kunna försvåras. Folkskolinspektören syftar härvid närmast på sådana mindre distrikt, som sammanslutit sig enligt lagen om kommunalförbund. Det borde ej vara omöjligt att ge denna lag sådan utformning, att mellan de distrikt, som vilja tillämpa den, även den överenskommelsen kunde göras, att förflyttning av lärare från det ena distriktet till det andra kunde äga rum under villkor, att de i § 22 mom. 5 i folkskolestadgan givna föreskrifter i övrigt iakttoges. Denna paragraf borde givetvis ändras i anslutning härtill.

Folkskolinspektören i Tornedalens inspektionsområde framhåller, att nu gällande bestämmelser medge stora möjligheter till förflyttning av lärare i större skoldistrikt med ett flertal skolor. Biträdande lärare vid folkskola kunna ersättas med folkskollärare, mindre folkskolor kunna omändras till folkskolor, överlärtjänst kan tänkas inrättad, fortsättningsskolan och andra folkskolans överbyggnader kräva lärare. — I flertalet skoldistrikt torde fortsättningsskolan vara så anordnad, att de lärare, som handha undervisningen på det egentliga folkskolestadiet, även undervisa i fortsättningsskolan, en anordning, som ofta blir allt för betungande för dessa lärare och lätt kan inverka menligt på arbetet i båda skolorna. Att helt överföra en vid den egentliga folkskolan överflödigt ordinarie lärare till fortsättningsskolan synes därför vara en lycklig lösning av föreliggande fråga och värd att närmare utredas. Tydligt kunde härigenom en besparing för statsverket göras, då särskild ersättning för arbetet i fortsättningsskolan ej skulle behöva utgå. För fortsättningsskolans del vore mycket vunnet ur pedagogisk synpunkt med en dylik anordning. Genom koncentration av fortsättningsskolornas verksamhet, så att barn från mindre orter sammanfördes till undervisningsavdelningar av lämplig storlek å centralt belägen plats, varvid statsbidrag för inackordering av fortsättningsskolpliktiga barn finge utgå, kunde ytterligare fördelar vinnas.

Uppsala domkapitel framhåller, att det förnämsta hindret för en smidigare anpassning av skolorganisationen efter barnantalets fluktuationer synes utgöras av omöjligheten att, med nuvarande bestämmelser, förflytta en övertalig lärare, som blivit ordinarie, till ledig plats *utom* det skoldistrikt, där han vunnit anställning. — Skall ett verkligt rationellt ordnande av folkskoleväsendet kunna åstadkommas, behöver framför allt på denna punkt ändring ske. Att vägande invändningar av principiell art här kunna göras är dock uppenbart. En förflyttning genom myndigheternas försorg av en

Domkapitlen.

lärare från ett skoldistrikt till ett annat betecknar otvivelaktigt ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen och rubbar på den rättsliga ställning, som hittills varit tillförsäkrad lärare. Då emellertid just möjlighet till dylik förflyttning av lärare på ett effektivt sätt synes kunna råda bot på det missförhållande, som givit anledning till riksdagens ifrågavarande skrivelse, bör det särskilt bliva föremål för utredning, om dock icke sådana former kunna utfinnas, som möjliggöra överföring av lärare till annat skoldistrikt utan att berättigade intressen av allmän eller enskild natur trädas för nära.

Västerås domkapitel anser, att de föreliggande svårigheterna enklast skulle lösas, om skyldighet kunde stadgas för ordinarie lärare att under vissa förhållanden underkasta sig förflyttning jämväl till annat skoldistrikt. Med hänsyn till det ingrepp såväl i församlingarnas valrätt som i lärarnas tjänsteställning, som detta skulle innebära, anser sig emellertid domkapitlet icke kunna tillstyrka en dylik åtgärd.

Växjö domkapitel anser, att det helt visst skulle vara till fördel, om lärare på landsbygden kunde förflyttas inom distriktet även i fall, då omorganisation av skolväsendet vore genomförd. Att utsträcka förflyttningsrätten till andra skoldistrikt kan domkapitlet av principiella skäl alldeles icke vara med om.

Lunds domkapitel framhåller, att en första åtgärd till underlättande av de utav riksdagen påtalade missförhållandenas avhjälpande vore att tillförbinda lärarpersonalen vid landets skolor skyldighet att underkasta sig eventuella författningsändringar angående tjänsteförhållanden, förflyttning m. m. — en skyldighet som existerar för flertalet statsanställda. — Stora distrikt äro ägnade att underlätta svårigheternas avhjälpande. En förutsättning härför är dock, att skoldistriktet på landsbygden erhålla samma rätt som stadsdistriktet beträffande lärares förflyttning från en skola till en annan. Förutsättningar skapas också härigenom för användande av extra ordinarie lärarkrafter i ökad utsträckning. Denna åtgärd torde väl av alla vara föga önskad men säkerligen nödvändig — framför allt i distrikt med särskilt fluktuerande befolkning. Kanske skulle det för övrigt visa sig, att ett ökat användande av extra ordinarie lärare icke behöfde ske, om skoldistriktet gjordes större — reglering av befattningshavare kunde då alltid ske vid lärares avgång. Säkerligen vore bäst, om extra ordinariesystemet kunde undgås, men domkapitlet fruktar, att detta svårigen låter sig göra.

Karlstads domkapitel anser, att möjligheterna att förflytta en ordinarie lärare böra utvidgas. Härvid bör tagas under övervägande, huruvida ej bestämmelser böra utfärdas, att vid en lärartjänsts ledigförklarande och i anställningsförordnandet för läraren stadgas skyldighet för honom att, om tjänsten kan indragas, mottaga förflyttning till annan skola inom samma skoldistrikt, dock så att hans löneförmåner icke minskas och med skyldighet för församlingen att bestrida flyttningskostnaderna. Eller ock kan man tänka sig saken så, att, i stället för att läraren, såsom nu vanligen plägar ske, tillsättes för viss skola, han anställs som lärare inom visst skoldistrikt med tjänstgöring tills vidare vid viss skola.

Luleå domkapitel erinrar, att redan nu åtskilliga utvägar till indragning av skolor eller skolavdelningar äro anvisade i förefintliga bestämmelser i folkskolestadgan, vilka böra utnyttjas. Domkapitlet tänker då i första hand på de i § 22 mom. 4 och 5 av folkskolestadgan givna bestämmelserna angående förflyttning av ordinarie lärare. En ändring av den begränsning, som i dessa moment finnes stadgad, att förflyttning av lärare är begränsad till det skoldistrikt, inom vilket läraren är anställd, torde icke kunna ifråga-

komma, särskilt med hänsyn till vad riksdagen i sin skrivelse framhållit rörande nödvändigheten av att kommunernas självbestämmelserätt, när det gäller anställande av lärare, ej trädess för nära, samt att sådana förändringar ej vidtagas i lärarnas anställningsförhållanden, att de ordinarie tjänsterna förlora sin egentliga karaktär.

Visby domkapitel skulle såsom en utan tvivel verkligt effektiv åtgärd velat förorda förflyttning av en lärare från ett skoldistrikt, där han blivit överflödig, till ett annat, där plats finnes ledig, om icke riksdagen bestämt uttalat sig mot en sådan anordning. Vad emellertid domkapitlet för sin del särskilt vill framhålla såsom möjligt och lämpligt är, att skoldistrikt vid förändring av B2-skola till B1-skola icke tillåtes att utan särskilt tillstånd besätta platser i den s. k. mellanskolan med annat än extra ordinarie lärare eller utföra bygge av utav denna skola betingad skollokal eller lärarbostad.

Endast ett fåtal länsstyrelser ingå närmare på frågan om förflyttning av lärare.

Länsstyrelsen i Stockholm anför, att som gällande bestämmelser angående förflyttning av ordinarie lärare icke medgiva förflyttning annat än inom vederbörande skoldistrikt samt utredningsdirektiven angiva, att dessa bestämmelser skola lämnas oförändrade, måste möjligheten att vid utredningen anvisa effektiva utvägar för indragning av överflödiga skolar bliva starkt begränsad och medföra, att indragningarna oftast bliva beroende av slumpvis inträffande omständigheter.

Länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Kristianstad framhåller, att den åtgärd, som synes ligga närmast till hands för vinnande av det berörda syftet, väl vore, att alla lärare bleve underkastade flyttningsskyldighet. För dennas genomförande bleve det emellertid nödvändigt att inskränka skoldistriktens självbestämningsrätt vid anställande av lärare, men som det i riksdagens skrivelse uttryckligen sagts ifrån, att denna ej får trädass för nära, torde denna utväg sålunda få lämnas ur räkningen.

Länsstyrelsen i Vänersborg anser den mest effektiva åtgärden för de påpekade svårigheternas avhjälpande vara den, att en överflödig skolas eller skolavdelnings lärare utan vidare förflyttas till en ledig tjänst, som skall återbesättas. Flertalet statsavlönade tjänstemän i vårt land, däribland lärarna vid de allmänna läroverken, äro underkastade flyttningsskyldighet; och då staten till ojämförligt största delen bestrider kostnaderna för folkskollärarkårens avlönande, kan det icke anses vara ur vägen, att staten i någon mån får bestämmanderätt i fråga om denna kårs anställningsförhållanden. Skulle staten framdeles komma att helt övertaga kostnaden för folkskollärarkårens avlönande, synes självfallet, att kåren i samband med en allmän lönereglering bör underkastas flyttningsskyldighet. Men redan nu torde en sådan skyldighet kunna stadgas för nytillträdande lärare. Den härigenom befarade inskränkningen i skoldistriktens rätt att själva anställa sina lärare bleve synnerligen minimal, om skoldistriktet medgäves att välja mellan ett större antal flyttningsskyldiga lärare.

Länsstyrelsen i Karlstad framhåller, att gällande bestämmelser om rätt för skolråd och kyrkostämman att förflytta ordinarie lärare från en tjänst till annan inom distriktet uppdraga så snäva gränser för denna rätt, att möjligheten till nödig anpassning torde i synnerlig grad vara kringskuren. Enär det synes länsstyrelsen, att denna rätt borde och kunde utvidgas utan att därigenom lärarnas berättigade intressen åsidosattes, hemställer länsstyrelsen om sådan ändring i stadgan angående folkundervisningen i riket, att

skolråd och kyrkostämma meddelas rätt att, närhelst skolans bästa det kräver, förflytta ordinarie lärare från en tjänst till annan inom distriktet, varvid lärare äger bekomma ersättning för nödiga flyttningskostnader samt förbliva vid tidigare innehavda löneförmåner. Till följd av denna förändring borde lärare anställas icke vid viss skola utan i distriktet med skyldighet att tills vidare tjänstgöra vid viss skola.

Länsstyrelsen i Falun anser, att kommunernas rätt att själva välja sina lärare icke bör beskäras varför oavsett den hänsyn, som må tagas till vederbörande lärares önskemål, någon tvångstransportering av lärare från ett skoldistrikt till ett annat icke synes böra äga rum. Dock anser länsstyrelsen, att sökande till tjänst utom skoldistriktet av sådan lärare, som bekläder tjänst, vars behövlighet av folkskolinspektören ifrågasättes, borde uppmuntras genom flyttningsbidrag av allmänna medel.

Länsstyrelsen i Gävle förordar till övervägande vidgad befogenhet för kommun att, särskilt vid uppkommen vakans, förflytta ordinarie lärare från tjänst till annan inom samma skoldistrikt och att tillfälligt använda extra ordinarie lärare i stället för ordinarie.

Folkskolestyrelserna.

Stockholms folkskoledirektion framhåller, att betänkligheter måste råda med avseende å de för Stockholms skoldistrikt för närvarande gällande bestämmelserna angående lärares utnämning å tjänst vid viss bestämd församlings skola. Visserligen är det enligt nämnda bestämmelser medgivet för direktionen att under närmare angivna förutsättningar och villkor besluta om lärares förflyttning från en församling till annan. På grund av de med sådant beslut förenade omständigheterna och den tidsutdräkt, som kan vållas genom eventuellt överklagande av detsamma, kunna dessa bestämmelser bli till hinder för ett smidigt anpassande av lärarkrafterna efter det växlande behovet inom olika delar av distriktet, särskilt då barnantalet är stätt i sjunkande. För att undervisningen vid sådana tillfällen skall kunna ordnas utan onödiga kostnader för stat och kommun, att av betydelse, att tillgängliga lärarkrafter kunna tillgodogöras på ett rationellt sätt och härför är önskvärt, att anordningar, som kunna vålla hinder och tungroddhet vid lärarkrafternas erforderliga omgruppering, undanröjas.

Malmö folkskolestyrelse fäster uppmärksamheten på möjligheten av en sådan ändring av vederbörande författningar, att en lärare kunde förflyttas från en skolform till en annan inom samma skoldistrikt. Till det kommunala skolväsendet i större städer höra ofta förutom folkskolan jämväl andra skolformer, där lärare med full tjänstgöring äro anställda, nämligen fortsättningsskola, högre folkskola och kommunal mellanskola, eventuellt lärlings- och yrkesskola. Dessa olika skolarter äro nu i åtskilliga avseenden allt för snävt avgränsade från varandra. Det är visserligen sant, att de måste bli olika med avseende på arbetssätt, elevers intagning, lärares kompetens o. s. v. Men de behöva ej vara fullständigt särskilda i administrativt hänseende. Så är emellertid fallet för närvarande, till exempel i fråga om lärares anställningsförhållande. Om till exempel en ordinarie lärare i folkskolan förordnas till lärare i fortsättningsskolan och där får full tjänstgöring, så kan hans tjänst icke utan vidare överflyttas till fortsättningsskolan, utan den kvarstår i folkskolan och uppehålls där av vikarie. Den situationen kan då vara för handen, att tjänsten i folkskolan är överflödigt men likväl måste uppehållas endast av rent formellt-administrativa skäl. Ett sådant förhållande skulle kunna undvikas, om styrelsen finge rätt att helt enkelt förflytta vederbörande från folk-

till fortsättningsskolan och vice versa, alldeles som den kan flytta en lärare från en folkskola till en annan. — Naturligtvis måste iakttagas, att läraren är behörig för vederbörande tjänstgöring. En given förutsättning är, att de olika skolorna ha samma styrelse eller att, i de fall då olika styrelser finnas, dessa ej äro alldeles isolerade från varandra, såsom nu lätt kan hända. — Det ligger nära till hands att med här föreslagna överflyttning jämföra läroverksadjunkternas tjänstgöring på gymnasialstadiet.

Hälsingborgs folkskolestyrelse framhåller, att det möjligen kan ifrågasättas, att det under vissa förhållanden kunde anses lämpligt att vid behov helt överflytta lärare från en skolform till en annan, till exempel från folkskola till fortsättningsskola.

Göteborgs folkskolestyrelse anser, att den ifrågasatta utvägen att förflytta lärare från ett skoldistrikt till ett annat icke synes böra tillgripas.

I detta sammanhang torde jämväl böra erinras att såväl *styrelsen för Svenska landskommunernas förbund* som *centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening* i sina till andra kammarens första tillfälliga utskott avgivna yttranden bestämt uttalat sig mot tvångsförflyttning av lärare från ett skoldistrikt till ett annat.

Överstyrelsen finner för sin del att, ehuru under medgivande, att en tillerkänd rätt att förflytta lärare från ett skoldistrikt till ett annat kunde vara ägnad att underlätta lämpliga indragningar av skolor och skolavdelningar, en oinskränkt förflyttningsrätt skulle alltför mycket beskära skoldistriktens inflytande på lärarbefattningarnas rekrytering och utgöra ett starkt ingrepp i den rättsliga ställning, som hittills varit lärarkåren tillförsäkrad. Överstyrelsen finner icke situationen vara sådan, att en dylik radikal åtgärd för närvarande är erforderlig och anser sig sålunda icke kunna tillstyrka utfärdande av bestämmelser om att lärare skall kunna tvångsförflyttas från ett skoldistrikt till ett annat.¶

Skolöverstyrelsen.

Överstyrelsen finner däremot skäl tala för en sådan anordning, att ordinarie lärare, som innehar överflödig tjänst, på frivillighetens väg skulle kunna övertagas av annat skoldistrikt. Av vikt är, att sådan lärare känner sig manad att söka annan, ledigförklarad tjänst. I detta avseende synes det av länsstyrelsen i Falun gjorda uttalandet, att dylik lärare borde kunna erhålla flyttningsbidrag av allmänna medel, förtjäna beaktande.

Flyttningsbidrag.

En annan möjlig åtgärd synes vara, att skoldistrikt, som till ledig tjänst önskade kalla en inom annat skoldistrikt anställd men där överflödig ordinarie lärare, av vederbörande myndighet kunde befrias från skyldigheten att ledigannonsera tjänsten, under förutsättning att läraren och skolråden i båda de skoldistrikt, som beröras av förflyttningen, äro ene om densamma.

Vare sig ett skoldistrikt väljer en i ett annat skoldistrikt anställd ordinarie lärare, vilkens tjänst konstaterats vara överflödig, eller genom frivillig överenskommelse övertager sådan lärare, synes flyttningsbidrag till läraren böra utgå av allmänna medel. Att på förhand beräkna det belopp, som för dylikt ändamål kan visa sig erforderligt, är givetvis icke möjligt. Det blir därför nödigt, att för ändamålet ett förslagsanslag finnes att tillgå. Lämpligt synes vara, att bidrag i detta avseende utgår av förslagsanslaget till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor, enär det här gäller inbesparande av andra utgifter från detta anslag. Det må även erinras om att flyttningsbidrag till läroverkslärare, då sådant förekommer, utgår från reser-

vationsanslaget till de allmänna läroverken. Att på frågans nuvarande stadium uppställa några allmänna grunder för utgående av flyttningsbidrag i här förevarande fall synes icke vara möjligt, utan torde åtminstone tills vidare, innan närmare erfarenhet vunnits, beslut om sådant bidrag böra meddelas av Eders Kungl. Maj:t efter framställning i varje särskilt fall, på sätt som nu sker i fråga om flyttningsbidrag åt lärare vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium.

*Tillsättning
av ordinarie
lärare i an-
nan ordning
än den nu
stadgade.*

Då frivillig överenskommelse träffats att lärare i ett skoldistrikt skall överflyttas till ett annat, bör givetvis först konstateras, att denne innehar överflödigt tjänst, varjämte beslut om tjänstens indragning bör föreligga. Tillvägagångssättet härför torde böra bli ungefär detsamma, som överstyrelsen längre fram anger i fråga om åtgärder för beredande av ökade möjligheter att vid vakanser indraga obehövliga läartjänster.

I fall, som nu senast nämnts, torde det skoldistrikt, som skall mottaga läraren, böra befrias från skyldighet att iakttaga den ordning angående ledigkungörande, upprättande av förslag och förrättande av val, som anges i § 19 av folkskolestadgan.

Befrielse från dylik skyldighet hava i särskilda fall redan medgivits av Eders Kungl. Maj:t. Bland annat har sådan befrielse lämnats för att bereda skoldistrikt tillfälle att å ordinarie befattning placera lärare, som blivit överflödigt å sin innehavda befattning inom distriktet. Givetvis kan på samma sätt av Eders Kungl. Maj:t erhållas medgivande att utan iakttagande av vanlig ordning för tjänstetillsättning förflytta en ordinarie lärare från ett skoldistrikt till ett annat. Ärenden av ifrågavarande slag synas böra prövas efter enhetliga grunder och icke överlämnas till avgörande åt lokala skolmyndigheter. Då det i åtskilliga fall skulle kunna inträffa, att två olika domkapitel komme att handlägga samma ärende, synes avgörandet böra överlämnas åt central myndighet. Starka skäl kunna anföras för att ett medgivande av det slag, som här avses, såsom hittills skall lämnas av Eders Kungl. Maj:t. Om man emellertid vill undvika alltför stor omväg och tidsutdräkt, kan avgörandet överlämnas åt skolöverstyrelsen. Härvid må erinras därom att överstyrelsen äger rätt att medgiva dispens i fråga om kompetens för ordinarie lärarbefattning vid folkskola. Det är att märka, att behov av ett medgivande att utan iakttagande av eljest gällande ordning tillsätta ordinarie lärare vid folkskola yppat sig även i andra fall än i fråga om förflyttning av en lärare från tjänst vid folkskola till tjänst vid annan sådan skola. Så är fallet då det gäller att placera vid privatskola anställd lärarinna, som mist sin befattning på grund av 1927 års skolreform, eller då en lärare vid högre folkskola blivit överflödigt på grund av skolans indragning. Därest en överflyttning av här ifrågavarande dispensrätt till skolöverstyrelsen ifrågakommer, torde det vara lämpligt att till överstyrelsens avgörande hänskjuta jämväl ärenden av sistnämnda art och att dispensbefogenheten sålunda får allmän karaktär.

Även om överstyrelsen icke väntar några vittgående följder av ovan antydda åtgärder, synas de dock ägnade att i någon mån öka de möjligheter, som redan finnas, att vid minskning av barnantalet indraga skolor eller skolavdelningar. I varje fall äro de, så vitt överstyrelsen kan finna, icke av beskaffenhet att medföra något som helst förfång för vare sig skola, lärare eller skoldistrikt. Förslag till författningsändringar i här berörda avseende återfinnas i bilaga 1 under §§ 21 och 22 folkskolestadgan.

Vidkommande frågan om förflyttning inom det distrikt, där lärare är anställd, torde de grundsatser, som kommit till uttryck i gällande bestämmelser, få anses vara ur de synpunkter, från vilka spørsmålet här bedömes, i stort sett ändamålsenliga.

Gällande bestämmelser om förflyttning.

Stad.

Vad först angår skoldistrikt i stad kan, såsom förut framhållits, skolrådet eller folkskolestyrelsen, under förutsättning att sådant kan ske utan förnärmande av lärarens på meddelat förordnande grundade rätt, förflytta en ordinarie lärare från en tjänst till en annan, när skolans bästa det kräver. Författningsenligt synas således icke förefinnas några som helst hinder för att i våra stadsskoldistrikt förlägga en lärares tjänstgöring till den del av folkskolan, där den bäst behöves. Endast en lokalstyrelse för stadsskoldistrikt, nämligen Stockholms folkskoledirektion, har i nu berörda avseende uttalat vissa betänkligheter. I Stockholm anställles ordinarie lärare vid viss församlings skola, dock med förflyttningsskyldighet inom distriktet i dess helhet, när förhållandena därtill föranleda. Folkskoledirektionen anser, att de med beslut om förflyttning av lärare förenade omständigheterna och den tidsutdräkt, som kan vållas genom eventuellt överklagande av beslutet, kunna göra bestämmelserna om lärarnas anställning vid viss församlings skola hinderliga för ett smidigt anpassande av lärarkrafterna efter det växlande behovet inom olika delar av distriktet. Direktionens yttrande utmynnar icke i något förslag till ändring av de för Stockholm i berörda avseende gällande bestämmelserna, och överstyrelsen anser sig under sådant förhållande icke för närvarande böra närmare ingå härpå. Skulle emellertid ändringar i folkskolestadgan komma att genomföras i enlighet med vad överstyrelsen i det följande föreslår, torde vissa motsvarande jämkningar i stadgan angående folkundervisningen i Stockholm böra företagas. — Överstyrelsen berör i detta sammanhang icke det beträffande såväl stads- som landsbygdsskoldistrikt framförda förslaget att underlätta överflyttning av lärare från folkskola till fortsättningskola och tvärtom utan återkommer till denna fråga i det följande.

Annorlunda ställer sig förflyttningsförfarandet i skoldistrikt på landsbygden. Där kan, såsom av § 22 mom. 5 i folkskolestadgan framgår, sådan förflyttning mot lärarens önskan äga rum endast i samband med en i behörig ordning genomförd omorganisation av skolväsendet, varjämte skolrådets beslut om förflyttning skall underställas domkapitlets prövning och godkännande. En närmare undersökning, huruvida här angivna förutsättning för förflyttningar kan vara ägnad att för den lokala skolmyndigheten försvåra indragning av obehövliga skolor eller skolavdelningar torde visa, att så icke i nämnvärd mån kan vara fallet. Organisationen av ett distrikts skolväsen anges i det för distriktet fastställda reglementet, som innehåller bestämmelser icke blott om vilka skolor, som skola finnas i distriktet, utan också om respektive skolors organisation. Om på grund av minskning av barnantalet eller av andra anledningar de lokala skolmyndigheterna finna en skola obehövlig, eller att en skola bör förändras från högre till lägre form, kan indragning av skolan eller förändring av skolformen ske endast efter i vederbörlig ordning godkänd reglementsändring, vilken reglementsändring just innebär en sådan omorganisation av skolväsendet, som i § 22 mom. 5 i folkskolestadgan åsyftas. Det torde få anses självfallet, att, om grundade skäl föreligga för kyrkostämmans beslut att omorganisera skolväsendet i den riktning ovan antytts, vederbörande myndighet icke skall vägra att

Landsbygd.

fastställa beslutet. I och med ett dylikt fastställande av beslut om omorganisation har emellertid skapats nödig förutsättning för en lärares förflyttning från en till indragning beslutad skola eller skolavdelning, och kyrkostämmans beslut om förflyttning blir givetvis godkänt. Behovet av att förflytta en lärare sammanhänger sålunda med behovet av en omorganisation av skolväsendet, och i och med fastställandet av omorganisationen inträder för läraren skyldigheten att underkasta sig förflyttning till annan skola i distriktet. Den ifrågavarande förutsättningen för förflyttningen kan således väl anses utgöra en garanti mot ett godtyckligt förfarande mot läraren men icke ett hinder för indragning av obehövlige skolor eller skolavdelningar.

Endast i ett begränsat antal skoldistrikt på landsbygden skulle bestämmelser rörande lärares förflyttning liknande dem, som gälla för skoldistrikt i stad, vara ägnade att i högre grad än vad med nuvarande bestämmelser är fallet underlätta indragningar av skolor och skolavdelningar, nämligen i sådana landsbygdsskoldistrikt, som hava skola av A-form med parallellavdelningar. I regel torde antalet parallellavdelningar icke vara fastslaget genom reglementsbestämmelse, varför ändring av reglementet, d. v. s. omorganisation av skolväsendet, icke erfordras för indragning av en parallellavdelning. Därmed skulle vid behov av en sådan indragning måhända icke heller förutsättningen för en lärares tvångsförflyttning vara för handen och indragningen således icke kunna äga rum. Det torde emellertid böra erinras, att vid en skola av sådan storlek ofta finnes en eller annan lärare, som icke är ordinarie, och vilken således kan förflyttas eller entledigas vid behov, ävensom att lärares avgång på grund av uppnådd pensionsålder eller av annan anledning inträffar med jämförelsevis korta mellanrum i en större lärarkår, varför det icke torde bereda de lokala skolmyndigheterna någon större svårighet att med nödigt förutseende begränsa lärarantalet efter behovet. — För övrigt har det yppats en viss tvekan, huruvida icke även en sådan ändring av skolan som indragningen av en av skolans parallellavdelningar måste anses innebära, en omorganisation av skolväsendet i den mening, som i § 22 mom. 5 i folkskolestadgan avses, även om omorganisationen icke behöver fastställas genom reglementsändring. Då tveksamhet härom kan råda, men då givetvis hinder av antydd art icke ens i de sällsynta fall, varom här kan vara fråga, böra få finnas mot indragning av en obehövlig läraravdelning, synas ifrågavarande bestämmelser böra förtydligas i så måtto, att skoldistriktet äger förflytta en ordinarie lärare från en skola till en annan inom distriktet, om så befinnes nödigt för omorganisationens genomförande eller eljest för indragningen av en obehövlig läraravdelning.

Enligt nuvarande bestämmelser äga skolråd uti skoldistrikt i stad och kyrkostämma i skoldistrikt på landsbygden att utan förnärmande av lärares på meddelat förordnande grundade rätt i vissa fall förflytta ordinarie lärare inom distriktet. Olika bestämmelser för stad och landsbygd synas överstyrelsen, därest överstyrelsens förslag beträffande förfarandet vid beslut om flyttning blir antaget, icke vara motiverade, vadan mom. 4 och 5 synas böra sammanföras till ett moment. I varje skoldistrikt torde skolrådet böra äga att förflytta läraren. En bestämmelse av dylik innebörd har beträffande tills vidare anställd lärare kommit till stånd genom kungörelsen den 19 september 1929 (nr 287). Då någon genom meddelat förordnande grundad rätt, som skulle kunna omöjliggöra förflyttning, icke torde föreligga, har överstyrelsen därjämte i sitt förslag till ändring av mom. 4 och 5 av

§ 22 i folkskolestadgan uteslutit de ord, som hänsyfta på dylik rätt för läraren.

En annan form för förflyttning av ordinarie lärare har ävenledes förordats av vissa myndigheter, nämligen förflyttning från folkskola till fortsättningsskola eller tvärtom. Genom ett dylikt förflyttningsförfarande skulle man, har det framhållits, dels vinna ökade möjligheter att vid minskning av barnantalet indraga skolor och skolavdelningar, dels kunna på ett mera tillfredsställande sätt än nu är fallet ordna undervisningen i fortsättningsskolan. — Med den obligatoriska fortsättningsskolans inordnande i skolsystemet ha givetvis tillkommit ökade möjligheter att placera lärare. För att kunna utnyttja dessa så att en avlastning av lärare vid folkskolan skall kunna ske, kräves emellertid ändrad författning angående lärares anställning vid fortsättningsskolan. Överstyrelsen har i underdånig framställning den 28 december 1926 angående anordnande i vissa fall av fortsättningsskola jämväl för mindre folkskolas lärjungar m. m. utförligare yttrat sig i ämnet och vill i detta sammanhang allenast framhålla denna frågas samband med frågan om ökade möjligheter att indraga skolor och skolavdelningar.

Förflyttning
till fortsät-
ningsskola.

Såsom överstyrelsen i det föregående sökt visa, äro nuvarande bestämmelser angående förflyttning av ordinarie lärare i stort sett väl avpassade efter inom skoldistriktet framträdande behov av att indraga sådana skolor och skolavdelningar, till vilka ifrågavarande lärare hava sin tjänstgöring förlagd. Genom nådiga kungörelsen den 19 september 1929 (nr 287) angående ändrad lydelse av § 19 mom. 1 och § 33 mom. 3 i Kungl. Maj:ts förnyade stadga angående folkundervisningen i riket den 26 september 1921 (nr 604) hava i verkligheten ökade möjligheter vunnits att förflytta vissa icke ordinarie lärare, nämligen tills vidare anställd lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare i folkskola till annan tjänst.

Överstyrelsen anser sig slutligen böra framhålla, att de bestämmelser, som äro eller framdeles kunna varda givna angående förflyttning av ordinarie lärare, endast i starkt begränsad utsträckning kunna tjäna det här ifrågavarande syftet att bereda möjlighet att vid behov kunna indraga skolor och skolavdelningar. Förutsättningen för en förflyttning måste ju enligt överstyrelsens förmenande i regel vara, att läraren kan placeras på annan tjänst inom skoldistriktet. Finnes icke denna förutsättning, kan förflyttning i allmänhet icke äga rum, och med indragning av tjänsten måste, om den är beroende av dylik förflyttning, tills vidare anstå.

2. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att vid vakanser indraga obehövliga lärartjänster.

I allmänhet torde indragning av en obehövlig skola eller skolavdelning enklast och lättast kunna genomföras i samband med inträdande vakans inom lärarkåren, vare sig den avträdande läraren lämnar den tjänst, som ifrågasättes till indragning, eller annan tjänst inom distriktet, i vilket senare fall indragningen givetvis blir förknippad med en förflyttning av lärare. Vid ett bedömande av frågan, huruvida och i vad mån nu gällande författningar lämna skoldistriktet möjlighet att vid lärares avgång från tjänsten indraga obehövliga skolor och skolavdelningar, torde uppmärksamheten i

främsta rummet böra inriktas på bestämmelserna i §§ 2, 19, 24 och 25 i folkskolestadgan angående tillsättande av lärare.

Innan överstyrelsen ingår på en närmare undersökning av frågan, vill överstyrelsen lämna en översikt av de i hithörande del av ärendet avgivna yttrandena.

Folkskolinspektörerna. Av rikets 52 folkskolinspektörer hava 47 i föreliggande fråga gjort särskilda uttalanden. Allmänt framhålles i dessa, att nuvarande bestämmelser bereda stora möjligheter för skoldistriktet att vid vakanser indraga lärartjänster men också, att dessa möjligheter icke utnyttjas i den utsträckning, som vore behöfvligt. Uttalandena röra sig i allmänhet om den från olika håll, bland annat i riksdagsskrivelsen, framförda synpunkten, att folkskolinspektören vid inträffande ledighet å lärartjänst borde beredas tillfälle att yttra sig om tjänstens behövlighet, innan tjänsten förklaras till ansökan ledig.

Fyra folkskolinspektörer anse de nuvarande bestämmelserna i ämnet fullt tillräckliga och avstyrka ändring eller tillägg till dessa, nämligen folkskolinspektörerna i *Gotlands*, *Sydsånes västra*, *Hallands södra* och *Bohusläns* inspektionsområden, medan folkskolinspektören i *Västmanlands västra* inspektionsområde visserligen icke avstyrker men dock ställer sig tveksam beträffande behovet av ändringar.

Folkskolinspektören i Gotlands inspektionsområde anför bland annat följande: Det har föreslagits som en säkerhetsåtgärd, att folkskolestyrelse eller skolråd vid inträdande ledighet å lärartjänst borde inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet för framtiden, innan tjänsten förklarades till ansökan ledig. En dylik bestämmelse är fullständigt överflödig. Den kommer icke att iakttagas av det skälet, att de flesta fall bli så självklara, att ingen skulle förstå meningen med bestämmelsen. Därigenom bleve den mera till skada än till gagn. Man behöver icke ängslas för att skoldistriktet, som hava ekonomiskt intresse av att hålla antalet skolor, lärartjänster och läraravdelningar nere, skola låta något tillfälle till möjliga indragningar gå sig ur händerna. Erfarenheten har i stället visat, att folkskolinspektören stundom får begagna sitt inflytande för att vid vakans få en behöfvlig tjänst återbesatt. Inspektören är för övrigt redan nu förpliktad till dylikt ingripande på grund av § 2 i sin instruktion. — Om ett skoldistrikt har exempelvis blott en B2-skola med en folkskollärare och en småskollärlarinna — en på Gotland mycket vanlig situation — kan givetvis ingen indragning ske, förrän vakans inträffar å småskollärlarinnetjänsten eller å båda tjänsterna samtidigt. Inom inspektionsområdet finnes för närvarande ett enda skoldistrikt, nämligen Guldrupe på Gotland, där indragning av en lärartjänst av nyssnämnda kategori skulle kunna synas önskvärd. Barnen äro till antalet endast 18, vilka alltså äro fördelade på två lärare. — För liknande fall är emellertid att märka, att de minsta skoldistriktet säkert utan undantag hava en till övervägande del besutten befolkning. Fluktuationer med avseende på barnantalet äro därför att anse som rent av normala företeelser, vilka på grund av befolkningens ringa numerär i vissa fall kunna inträffa. Men gårdar och hemmansdelar stå kvar och tagas, sedan de innehafts av en barnlös generation, i besittning av nytt folk. Om utdöende eller avfolkning är det sålunda icke fråga. Då beräkning av barnantalet endast kan sträcka sig några år framåt, synes det försvarligt, att skolan i fall som det

relaterade bibehåller sin organisation trots den för tillfället nedåtgående kurvan.

Folkskolinspektören i Hallands södra inspektionsområde anför, att det enligt statsbidragsförfattningen åligger folkskolinspektör att vid inrättande av *ny* tjänst vitsorda tjänstens behövlighet. Men då fråga är om återbesättande av en vakantbliven tjänst, kräves ej dylikt vitsord. Därför har föreslagits, att folkskolinspektören jämväl skulle vitsorda tjänstens behövlighet i det fall, då det gällde återbesättande av tidigare inrättad befattning. Då det emellertid kan förutses att en dylik bestämmelse komme att ge upphov till svårösta konflikter mellan skoldistriktens intressen och statens, kan folkskolinspektören ej tillstyrka det ifrågavarande förslaget. På andra vägar torde en folkskolinspektör kunna ernå, vad som skulle vinnas genom en bestämmelse av den antydda arten.

Folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde vill ej avstyrka men ställer sig dock något tveksam inför den i riksdagens skrivelse nämnda åtgärden, att, då tjänst blir ledig, folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet skulle före ledigförklarandet inhämtas. Det förefaller folkskolinspektören, som skulle både bedömandet av läget och ansvaret för åtgärden vara i första rummet skolstyrelsens sak.

Samtliga övriga folkskolinspektörer, som yttra sig i frågan, ansluta sig mer eller mindre bestämt till den uppfattningen, att folkskolinspektörens yttrande bör inhämtas, innan ledig tjänst återbesättes. Dessutom framhålles av åtskilliga folkskoleinspektörer vissa andra önskemål eller förslag, som kunna hänföras till frågan om åtgärder för beredande av ökade möjligheter att vid vakanser indraga obehövliga lärartjänster.

Folkskolinspektören i Sydsmålands västra inspektionsområde framhåller i korthet, att under alla förhållanden vederbörande folkskolinspektör synes böra sättas i tillfälle att yttra sig rörande en lärartjänsts behövlighet, varje gång den blir ledig.

Liknande uttalanden hava folkskolinspektörerna i *Roslagens, Blekinge, Värmlands västra, Närke, Dalarnes södra, Dalarnes östra, Dalarnes norra, Hälsinglands södra, Jämtlands norra* och *Norrbottnens mellersta* inspektionsområden samt t. f. folkskolinspektörerna i *Nordskånes östra* och *Västerbottnens norra* inspektionsområden.

Folkskolinspektören i Ångermanlands norra inspektionsområde anser, att sådant yttrande bör inhämtas, då barnantalet visar mera fast tendens till nedgång.

Folkskolinspektören i Västerbottnens södra inspektionsområde föreslår, att åtgärden i fråga av praktiska skäl begränsas att gälla för sådana fall, då tvekan om tjänstens behövlighet kan råda.

Folkskolinspektören i Norrbottens norra inspektionsområde anser, att folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet ej alltid behöver inhämtas utan till exempel endast när barnantalet i skolan understiger 10.

Folkskolinspektören i Sydskånes östra inspektionsområde finner det vara lämpligt, att i samband med lärares avgång de möjligheter tillvaratagas, som då erbjuda sig, för att indraga eventuellt obehövliga tjänster. Det synes därför vara förenligt med framställningens syfte, att bestämmelser, motsvarande dem, som enligt § 18 i kungörelsen angående statsbidrag till lärares avlöning gälla vid inrättandet av ny lärartjänst, komma att tillämpas även vid tillsättandet av vakant tjänst, så att jämväl i detta fall folkskolinspektörens vitsord om tjänstens behövlighet inhämtas. — I något fall har

framträtt meningsskiljaktighet om innebörden av uttrycket »nyinrättad tjänst» i nämnda § 18. Det har förmenats, att inspektörens yttrande erfordras endast, då befattningshavare första gången tillsättes å en befattning. Om sedan extra ordinarie lärare ersättes med ordinarie, skulle ny attest av folkskolinspektören icke erfordras. Om denna tolkning är befogad, torde författningen böra förtydligas därhän, att inspektörens yttrande skall inhämtas även i detta fall.

Liknande uttalande göres av t. f. folkskolinspektören i *Stockholmstraktens* inspektionsområde.

Folkskolinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde framhåller bland annat följande: Då skoloråd och folkskolinspektör äro ense om en lärartjänsts obehövlighet, torde någon svårighet för dess indragning ej förefinnas. Om ett skoldistrikt ej skulle vilja indraga sådan tjänst vid inträffad vakans eller då annan liknande tjänst inom distriktet blir ledig, kan en folkskolinspektör genom att hos domkapitlet påyrka reglementsförändring tvinga fram detta, då det gäller skolor med en eller ett par lärare, om han nämligen får kännedom om ledigheten, vilket dock ej alltid är fallet. Men i fråga om de större skolorna står folkskolinspektören maktlös i ett sådant fall. Då det gäller inrättande av ny lärartjänst, måste folkskolinspektören vitsorda tjänstens behövlighet för att statsbidrag till densamma skall utgå. Men ifråga om en extra ordinarie befattnings övergång till ordinarie eller en vakant tjänsts besättande har inspektören intet inflytande. Då den kontanta avlöningen till lärare numera i huvudsak utgår av statsmedel, synes det ej innebära något intrång på kommunernas självbestämmanderätt, om den prövning av en lärartjänsts behövlighet, som enligt riksdagens beslut nu finnes stadgad rörande ny tjänst, utsträcker till att gälla även en extra ordinarie befattnings förändring till ordinarie och ett återbesättande av ledig ordinarie och extra ordinarie befattning. — I samband härmed bör också frågan om läraravdelningarnas storlek beaktas. I detta avseende finnas bestämmelser i fråga om läroverk, kommunala mellanskolor och högre folkskolor avseende att reglera uppdelningen av en klass på parallellavdelningar, men i fråga om folkskolan saknas sådana bestämmelser fullständigt. — Den omständigheten, att en lärartjänst även är förenad med en utgift för skoldistriktet, verkar visserligen i någon mån återhållande, då det gäller att inrätta nya tjänster, men det förefinnes dock en tendens särskilt i städerna att genom flera tjänster göra undervisningsavdelningarna små. Detta är naturligtvis från undervisningens synpunkt synnerligen värdefullt, men om det framdeles skulle läggas på folkskolinspektör att pröva, huruvida ledig tjänst skall återbesättas eller ej, torde för en likformig behandling av dessa ärenden några allmänna bestämmelser om minimiantalet barn i en läraravdelning i olika skolformer bliva behöfliga.

Folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde framhåller, att det ofta reses ett intensivt motstånd mot indragningar, som förefalla mycket väl motiverade. Det vore därför välbehöfligt, att en bestämmelse om skyldighet för skoloråd eller folkskolestyrelse att vid inträdande ledighet å lärartjänst inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet komme till stånd. En sådan bestämmelse vore lika behöflig som stadgandet i § 18 i kungörelsen om statsbidrag till lärares avlöning, att folkskolinspektören skall vitsorda behovet av en nyinrättad tjänst. Nya tjänster inrättas icke onödigtvis, men däremot bibehållas ofta gamla, även sedan de blivit obehöfliga.

Folkskolinspektören i Hälsinglands norra inspektionsområde framhåller, att det särskilt i sådana fall, då aktuella skolorganisatoriska frågor lättast skulle kunna lösas genom överenskommelse om gemensamhet för två skoldistrikt, vore av betydelse, att folkskolinspektörens yttrande inhämtades före ledigförklarandet av lärartjänst. Då förhandlingar för åstadkommande av för två eller flera skoldistrikt gemensamma åtgärder anses önskvärda, blir folkskolinspektören ofta ett slags mellanhand, och det kunde för alla parter då vara lyckligt att ha en naturlig utgångspunkt för saken. Samma synes ock gälla för de fall, då behov av omorganisation föreligger. En sådan sker vanligen lättast i samband med ledigblivande eller nytillysättning av lärartjänst.

Folkskolinspektören i Upplands inspektionsområde, som tillstyrker folkskolinspektörens hörande i berörda fall, föreslår vidare, att § 19 mom. 1 i folkskolestadgan ändras därhän, att den tid, inom vilken ledig ordinarie lärartjänst vid folkskola eller småskola senast skall kungöras till ansökan, något utsträcket, exempelvis till nio eller tolv månader, och att endast om ytterligare uppskov önskas, särskilt tillstånd av skolöverstyrelsen skall erfordras.

Omkring ett tjugotal folkskolinspektörer giva mera bestämda uttryck åt den uppfattningen, att skoldistriktet icke bör äga befogenhet att mot folkskolinspektörens uttalade mening återbesätta ledig lärartjänst, för såvitt icke ärendet blivit prövat av högre myndighet, och denna lämnat medgivande till tjänstens återbesättande.

Folkskolinspektören i Södermanlands västra inspektionsområde framhåller sålunda, att, om något skall vinnas med folkskolinspektörens hörande vid återbesättande av ledigbliven lärartjänst, ärendet bör vid eventuell meningskiljaktighet mellan denna och skoldistriktet överlämnas till överordnad myndighet för prövning och avgörande. Ty frågan om tjänstens behövlighet bör vara slutgiltigt avgjord, innan statsbidrag till densammas uppehållande rekvideras.

Liknande uttalande göras av folkskolinspektörerna i *Östergötlands västra, Nordsmålands östra, Nordsmålands mellersta, Nordsmålands västra, Dalslands, Älvsborgs norra, Gästriklands, Medelpads, Jämtlands södra* och *Norrbottens södra* inspektionsområden.

T. f. folkskolinspektören i Sydsmaålands mellersta inspektionsområde anser, att folkskolinspektörens medgivande bör inhämtas före inrättande av ny eller återbesättande av vakant tjänst samt anför vidare bland annat följande: Det torde visserligen vara omöjligt att uppställa några för alla förhållanden tillämpliga bestämmelser för inspektörens åtgörande i dylika fall, då de lokala förhållandena, när det gäller folkskolan, mången gång måste fälla utslaget, men det torde dock åtminstone för mera regelrätta fall kunna givas vissa riktlinjer. Så kunde ju, för att en läraravdelning skulle få uppdelas på tvenne, bestämmas ett visst minimiantal barn i avdelningen, exempelvis i folkskolan 35 och i småskolan 30, eller, där flera parallellavdelningar finnas, att inga nya sådana finge inrättas, därest ej efter uppdelningen nåddes ett visst genomsnittstal, respektive 25 och 20. Till förebyggande av egenmäktigt förfarande från inspektörens sida torde kunna bestämmas, att, där inspektör och kommun stode mot varandra, ärendet skulle hänskjutas till skolöverstyrelsen.

Folkskolinspektören i Nordskånes västra inspektionsområde framhåller, att vissa möjligheter finnas att få obehöfliga lärartjänster indragna, då skoldistriktet och de statliga myndigheterna därom äro ense. Men frågan kom-

mer i ett annat läge då skoldistrikt motsätter sig, att indragning av någon viss skola sker, även om förslag härom av folkskolinspektören framställles. Detta har förekommit inom inspektionsområdet. Man har skollokal och lärarbostad, och det obetydliga tillskottet till lärarlönen kompenseras till avsevärd del av den kommunalskatt läraren i fråga har att erlægga. Så har en onödig skola någon gång fått bibehållas, motiverad endast av att barnens skolvägar på så sätt icke komma att bli längre, men oförmånlig ur undervisningssynpunkt och medförande för statsverket en onödig utgift. — I sådana fall, som de nu avsedda, vore föga vunnet med en lagbestämmelse, att skolråd skulle vara skyldigt att, då en lärartjänst blir ledig, inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet, innan den ledigförklaras. Det enda verkligt rationella synes vara, att, liksom för närvarande ny tjänst icke kan inrättas utan att folkskolinspektören vitsordar tjänstens behövlighet, så skulle tjänst, som blivit ledig, åter få besättas endast under förutsättning, att vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att den för framtiden är behöblig. En sådan bestämmelse anser folkskolinspektören vara ur statssynpunkt väl motiverad.

Folkskolinspektören i Göteborgstraktens inspektionsområde framhåller, att en bestämmelse om folkskolinspektörens hörande före återbesättande av ledig tjänst tydligen skulle kunna vara av värde ur synpunkten av folkskoleväsendets rationella anpassning efter lärjungeantalet. Erinras bör dock om att redan under förhandenvarande förhållanden folkskolinspektören enligt för honom gällande instruktion äger både rätt och skyldighet att i förekommande fall hos vederbörande göra de framställningar, som han finner vara påkallade. Skulle vid *varje* ledighet å lärartjänst inspektörs yttrande inhämtas, så skulle detta ofta tvinga till en omfattande skriftväxling, som kunde komma att bli ganska betungande. Därest en ändring av bestämmelserna om lärartjänsts ledigförklaring i den av riksdagen antydda riktningen befins böra komma till stånd, synes det emellertid vara av vikt, att åt inspektörens yttrande förläns karaktären av verkligt vitsord rörande tjänstens fortsatta behövlighet.

Folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde anför, att liksom det redan nu är föreskrivet, att statsbidrag ej utgår till avlönande av lärare å nyinrättad lärartjänst, utan att vederbörande folkskolinspektör vitsordar tjänstens behövlighet, borde det föreskrivas, att en vakant ordinarie lärartjänst icke finge förklaras till ansökan ledig, utan att folkskolinspektören vitsordat dess behövlighet för framtiden. Inom inspektionsområdet hade åtminstone en småskola av b-formen och en avdelning i en A-skola, vilka till följd av barnantalets minskning nu måste anses överflödiga, med säkerhet varit indragna, den förra redan för tre år sedan och den senare från och med innevarande läsår, om inspektörens vitsord angående vederbörande lärartjänsters behövlighet för framtiden erfordrats för att tjänsterna vid inträffade vakanser skulle fått ledigförklaras.

Folkskolinspektören i Skaraborgs södra inspektionsområde tillstyrker en anordning, enligt vilken vederbörande folkskolinspektörs vitsord om tjänstens fortsatta behövlighet skall ha erhållits vid varje vakans, innan åtgärder för tjänstens återbesättande få vidtagas, samt anför därefter bland annat följande: Under nuvarande osäkra förhållanden med stark växling i de skolpliktiga barnens antal torde icke kunna undvikas, att skoldistriktet i större utsträckning än hittills nödgas anställa extra ordinarie lärarkrafter. Trots de betänkligheter man måste hysa i fråga om extralärarsystemets utökning,

kan man dock icke bortse ifrån, att försiktigheten i många fall tvingar till ett insläende på denna väg. Det finns åtskilliga skoldistrikt, där osäkerhetstillståndet i fråga om barnantalet är så stort, att man svårigen kan våga fastlåsa skolorganisationen genom att giva samtliga lärare ordinarie anställning. Från den enskilde lärarens synpunkt är det uppenbart, att den utvidgning av extralärarsystemet, som sålunda synes vara i antågande, motses med en viss oro. Rättvisan kräver därför, att någonting göres för att kompensera lärarna för det osäkerhetstillstånd, som en längre tids extra ordinarie anställning medför. I samband med 1927 års riksdagsbeslut i läroverksfrågan har den tanken framkommit, att extra ordinarie läroverkslärare, som uppehåller tjänst, vilken är avsedd att längre tid vara besatt med extra ordinarie befattningshavare, skall åtnjuta ett förhöjt arvode. Det synes önskvärt, att en bestämmelse i antydd riktning kommer till stånd och att den utsträcker att gälla även folkskolan. — Vidare förordar folkskolinspektören, att folkskolans lärare tillerkännas rätt att för uppflyttning i lönegrad få tillgodoräkna sig den tid de innehaft befattning som icke ordinarie i folkskola eller därmed jämställd undervisningsanstalt.

Folkskolinspektören i Skaraborgs norra inspektionsområde anser, att en föreskrift, att inspektörens mening skall inhämtas uti ifrågavarande fall, i själva verket betyder mycket litet. Skolrådet kan ju sätta sig över denna mening och annonsera tjänsten, även om inspektören ansett den obehövlig. Bestämmelsen bör givetvis så formuleras, att tjänsten icke *skall* ledigannonseras med mindre inspektören vitsordat, att den fortfarande är behövlig. Om så anses lämpligt, kan den dessutom kompletteras sålunda, att skolrådet, därest det har en annan uppfattning om tjänstens behövlighet än inspektören, må kunna hänskjuta frågan till skolöverstyrelsen.

Folkskolinspektören i Värmlands östra inspektionsområde framhåller, att det förekommit, att skoldistrikt mycket väl kunnat indraga en lärarbefattning, som blivit ledig men ej gjort detta trots påstötning från folkskolinspektörens sida, förmenande att, när man byggt för en bra skolform, skall man väl ej utbyta den mot en sämre och få en skollokal och en lärarbostad stående tomma. På så sätt ha till exempel skolor av B1- och B2-form varit i verksamhet, ändock att barnantalet varit allt för litet för dessa skolformer. Härigenom har inte minst staten kommit att få ge ut mera i lärarlöner, dyrtidstillägg m. m. än vad som i förevarande fall skulle ha varit nödvändigt. — Folkskolinspektören föreslår därför den bestämmelsen, att, innan ledigbliven ordinarie lärartjänst tillsättes på nytt, folkskolinspektören skall ha vitsordat tjänstens behövlighet. — Hade denna bestämmelse redan nu funnits, skulle i åtskilliga fall besparing kunnat ske genom obehövligen ordinarie lärartjänsters indragning eller förändring till extra ordinarie lärartjänster med tanke på framtida indragning.

9 domkapitel hava ägnat förevarande detaljspörsmål särskilda uttalanden. *Domkapitlen.*

Uppsala domkapitel sätter i fråga huruvida möjligheten att minska lärarnas antal verkligen också utnyttjas, då vid ledig tjänsts återbesättande den lokala skolmyndigheten icke behöver ens i tveksamma fall inhämta folkskolinspektörs eller domkapitels yttrande om tjänstens behövlighet, och då den ekonomiska lättnad, som ett skoldistrikt beredes genom en lärartjänsts indragning, ofta blir relativt liten och delvis kompenseras av den förlust kommunen gör genom att mista ett värdefullt skatteobjekt. Att ett skoldistrikt icke vill taga initiativ till indragning av en skola, på vars förseende

med lokaler och materiell den nedlagt avsevärda kostnader, är under sådana omständigheter icke ägnat att förvåna. Initiativet måste för den skull tagas av staten, som är den i ekonomiskt avseende ojämförligt mest intresserade parten. Men härför erfordras, att bestämmelserna om lärartjänsts tillsättande på lämpligt sätt kompletteras. Måhända kunde det vara tillräckligt, att, sedan skolöverstyrelsen — på grundval av de uppgifter, som komme överstyrelsen tillhanda i anledning av infordrade meddelanden från statens folkskolinspektörer beträffande de förändringar i organisation och lärjungantal, vilka kunna under detta och följande läsår medföra förändringar i behovet av lärare — vunnit kännedom om, vilka lärartjänster kunna ifrågasättas till indragning, föreskrift utfärdades, att dessa tjänster vid inträffande ledighet icke finge utan överstyrelsens eller vederbörande domkapitels hörande återbesättas. — Att vid *varje* inträffande ledighet inhämta inspektörens mening om tjänstens behövlighet för framtiden synes vara ett onödigt ökande av inspektörens arbetsbörda.

Västerås domkapitel framhåller, att i sammanhang med den av riksdagen ifrågasatta föreskriften att vid uppstående ledighet skolrådet, innan den ifrågavarande platsen förklaras ledig, skall hava att inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens fortfarande behövlighet, jämväl en av kontraktsposten Jansson i hans bifogade yttrande framkastad tanke på »ett lämpligt avpassat extra ordinariesystem med en viss procentuell proportion mellan ordinarie och extra ordinarie lärarkrafter inom varje distrikt» kan vara förtjänt att komma under överbärande.

Lunds domkapitel anser, att skoldistriktet böra tillförsäkras ökad befogenhet att indraga överflödiga skolor och lärarbefattningar. Skapandet av nya lärarbefattningar torde föregås av en mera noggrann prövning än för närvarande. Det bör göras sannolikt, att lärarbefattningen verkligen är av behovet påkallad och det även för en överskådlig framtid. Motsatta förhållanden böra givetvis vara rådande för indragning av lärarbefattning. Över huvud böra gällande författningar i hänseendet avfattas så, att en smidigare anpassningsförmåga efter i de särskilda skoldistriktet rådande förhållanden möjliggöres än för närvarande.

Luleå domkapitel finner, att den förefintliga möjligheten att vid lärares avgång indraga tjänsten när barnantalet är litet, allt för litet utnyttjas. En lagstadgad skyldighet för vederbörande lokala skolmyndighet att vid återbesättande av tjänsten inhämta vederbörande folkskolinspektörs yttrande anser domkapitlet därför behövlig och lämplig. Dock torde denna skyldighet kunna begränsas till sådana fall, då antalet barn i skolan är litet, till exempel ej överstiger tio.

Visby domkapitel vill särskilt framhålla såsom möjligt och lämpligt, dels att skoldistrikt vid förändring av B2-skola till B1-skola icke tillåtes att utan särskilt tillstånd besätta platsen i den så kallade mellanskolan med annat än extra ordinarie lärare eller utföra bygge av utav denna skola betingad skollokal eller lärarbostad, dels ock att, då en lärartjänst blir ledig, skolrådet eller folkskolestyrelsen skall äga skyldighet att inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet, innan den ledigförklaras.

Skara domkapitel framhåller, att, när lärartjänst är ledig i sådan skola, där på grund av barnantalets minskning indragning av tjänst kunde tänkas ifrågakomma, folkskolinspektörens yttrande bör av skolråd eller skolstyrelse inhämtas, innan tjänsten ledigförklaras. Därest skoldistriktet ej beslutar i enlighet med inspektörens förslag, torde frågan, huruvida indragning av

tjänst skall ske eller ej, böra hänskjutas till domkapitlets avgörande. Därest skoldistrikt vid inrättande av skola eller skolavdelning måst vidkännas kostnader för uppförande av skolhus, måste givetvis mycket starka skäl föreligga, för att i detta förlagd undervisning skall indragas.

Växjö domkapitel anser likaledes, att vid olika meningar mellan folkskolinspektör och skoldistrikt angående indragning av lärartjänst ärendet bör hänskjutas till domkapitlet för avgörande. Därjämte förordar domkapitlet utsträckt användning av extra ordinarie lärare.

Karlstads domkapitel tillstyrker, att folkskolinspektören höres, innan ledig tjänst återbesättes, samt att vid olika meningar mellan folkskolinspektör och skoldistrikt ärendet hänskjutes till domkapitlet, över vars beslut besvär bör kunna i vanlig ordning anföras.

Av länsstyrelserna hava 16 särskilda yttranden i denna fråga. Samtliga ansluta sig till den uppfattningen, att folkskolinspektören bör höras, innan ledig tjänst återbesättes. 10 av dessa länsstyrelser framhålla dessutom särskilt, att folkskolinspektörens avgivna mening bör äga vitsord, därest icke högre myndighet annorlunda beslutar.

Länsstyrelserna i Gävle och Umeå framhålla i korthet, att folkskolinspektören bör beredas tillfälle att yttra sig om behövligheten av ledigbliven tjänst, innan tjänsten återbesättes.

Länsstyrelserna i Jönköping, Malmö, Göteborg, Vänersborg, Karlstad, Västerås, Falun och Östersund göra liknande uttalanden med betonande tillika, att ledig tjänst icke bör återbesättas utan att folkskolinspektören funnit tjänsten behöfvig, eller ärendet underställts högre myndighet, och denna lämnat medgivande till tjänstens ledigförklarande.

Länsstyrelsen i Uppsala framhåller, att, då staten, särskilt i anledning av bidragen till lärarnas avlöning, har ett starkt intresse därav, att icke onödiga lärartjänster uppehållas, frågan om statsbidrag till tjänst, som blivit ledig, torde böra i förväg underställas högre myndighets prövning, om skoldistrikt vid återbesättningen av tjänsten handlar i strid mot folkskolinspektörens mening. Såsom länsstyrelsen i annat sammanhang påpekat, utgör nämligen, med nuvarande bestämmelser om statsbidrag, skoldistriktets ekonomiska intresse icke alltid någon verksam garanti mot inrättandet eller bibehållandet av överflödiga lärarbefattningar.

Länsstyrelsen i Nyköping anser, att med nu gällande lagstiftning möjligheten till tjänsteindragning givetvis står vederbörande skoldistrikt öppen. En förändring härutinnan borde alltså avse antingen att skoldistriktets uppmärksamhet skulle i förekommande fall fästas å möjligheten eller lämpligheten av en tjänsteindragning eller ock att skolråd, folkskolestyrelse och kyrkostämman överordnad instans skulle äga framtinga indragning av en tjänst. Det sistnämnda alternativet torde med hänsyn till de av riksdagen givna direktiv vara uteslutet, men genom en föreskrift, att vid inträffande ledighet folkskolinspektören skulle höras, innan tjänsten ledigförklarades, vore ju alltid något vunnet.

Länsstyrelsen i Växjö anför, att den ifrågasatta bestämmelsen, att, då en lärartjänst blir ledig, skolråd eller folkskolestyrelse inhämtar vederbörande folkskolinspektörs yttrande om tjänstens behövlighet, innan den ledigförklaras, enligt länsstyrelsens mening är välbetänkt. Det kan ifrågasättas, om icke även vid nybyggnad eller mera omfattande förändring av byggnad för skoländamål skoldistrikt borde, redan innan byggnadsarbetenas utfö-

Länsstyrelserna.

rande beslutas, vara skyldigt att inhämta yttrande av folkskolinspektören. Därigenom kunde måhända på ett tidigt stadium av sådan byggnadsfråga för skolororganisationen inom skoldistriktet vägledande synpunkter komma att verksamt göra sig gällande, med behörigt beaktande även för fall av minskat barnantal samt till äventyrs också av förhållandena i angränsande skoldistrikt och inrättande av kommunalförbund m. m.

Länsstyrelsen i Visby anför bland annat följande: Om särskilda åtgärder för beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar må finnas erforderliga, böra de inskränkas till fall, då vakans å lärartjänst uppstår. Då detta inträffar, synes det lämpligen böra åligga vederbörande skolstyrelse att därom hos folkskolinspektören ofördröjligen göra anmälan med yttrande tillika, huruvida tjänsten fortfarande anses behöfvig, samt att därefter avvakta besked från folkskolinspektören, innan tjänsten anslås ledig. Ett sådant förfarande skulle medföra den fördel, att frågan om en lärartjänsts behöfvighet alltid vid vakans bleve föremål för såväl skoldistriktets som folkskolinspektörens övervägande. Utan att närmare ingå på ordningen för den vidare prövningen av ett dylikt ärende framhåller länsstyrelsen, att icke blott skoldistriktet utan även statsverket har intresse av att icke onödigtvis betungas av utgifter för skolväsendet, och att därför, då en lärartjänst, till viken statsbidrag utgått, finnes obehöfvig, statsbidrag till densamma borde kunna förvägras.

Länsstyrelsen i Karlskrona framhåller, att mycket säkerligen skulle vinnas genom en föreskrift om att statens folkskolinspektör skall höras, innan vakant lärartjänst tillsättes. Genom en sådan anordning sättes folkskolinspektören i tillfälle att, då sådant kan anses påkallat, taga initiativ till indragning eller sammanslagning av tjänster vare sig genom hänvändelse till länsstyrelsen eller skolöverstyrelsen, och uteslutet är ju icke, att man rent av skulle kunna föreskriva att tjänst icke får tillsättas, förrän högre myndighet blivit hörd och givit sitt medgivande. Under alla förhållanden blir säkerligen ett eventuellt samarbete mellan de olika kommunerna lättare att åstadkomma, om initiativet därtill utgår från länsstyrelsen, än om frågans upptagande skall bero på de särskilda kommunerna själva.

Folkskolestyrelserna.

Ingen av de i ärendet hörda folkskolestyrelserna ingår på frågan om folkskolinspektörens hörande angående återbesättande av vakant tjänst men några av dem föreslå vissa andra åtgärder, som kunna anses av betydelse i förevarande sammanhang.

Norrköpings och Gävle folkskolestyrelser finna inga behov av särskilda åtgärder uti ifrågavarande avseende föreligga.

Stockholms folkskoledirektion önskar befogenhet att besluta om uppskov med tillsättande av ledig tjänst i fall, då sådant på grund av minskning i antalet lärjungar provas lämpligt och föreslår i sådant syfte, att § 19 mom. 1 i för Stockholm gällande folkskolestadga måtte givas följande ändrade lydelse: »Då en eller flera ordinarie lärartjänster vid folkskolorna äro lediga, skall, där ej folkskoledirektionen på grund av minskning i antalet skolavdelningar beslutar att indraga eller uppskjuta tillsättandet av tjänst, kungörelse om ledigheten, med angivande för varje tjänst av den församling, inom vilken tjänstgöringen skall äga rum, så snart ske kan, och där ej skolöverstyrelsen finner skäligt efter gjord framställning på grund av andra omständigheter bevilja uppskov, senast inom sex månader av folkskoldirektionen utfärdas och en gång offentliggöras i den tidning, i vilken officiella

meddelanden införas». — Vidare önskar folkskoledirektionen befrielse under vissa förhållanden från skyldigheten att anställa vikarie på vakant tjänst eller för tjänstledig lärare och föreslår följande tillägg till § 25 i ovan nämnda stadga: »Utan hinder av denna bestämmelse äger direktionen, då sådant på grund av inträffad minskning i antalet lärjungar prövas lämpligt, besluta, att å lärarbefattning, som är ledig eller vars innehavare åtnjuter tjänstledighet, icke skall förordnas vikarie».

Malmö folkskolestyrelse framhåller, att en möjlighet till indragning av vissa skolavdelningar skulle beredas, om bestämmelserna i § 25 folkskolestadgan och statsbidragsförfattningarna uppmjukades. Enligt nu gällande bestämmelser måste tjänst alltid uppehållas av vikarie, då ordinarie lärare är tjänstledig. Nu inträffar emellertid det fallet att läraren av någon anledning, till exempel sjukdom eller förordnande i annan skola, är tjänstledig för ett helt läsår, ävensom att hans tjänst i och för sig är onödig. Att under sådana förhållanden icke desto mindre nödgas tillämpa § 25 i folkskolestadgan, att alltså uppehålla den onödiga tjänsten genom vikarie, är uppenbarligen icke förenligt med sund ekonomi. Förhållandet kan befaras komma att inträffa i Malmö, och det har enligt uppgift redan inträffat i vissa andra städer. Malmö folkskolestyrelse har år 1926 ingått till Kungl. Maj:t med begäran om dispens från tillämpning av det anförda stadgandet för det fall, att här nämnda förhållande skulle komma att inträffa, och därvid begärt att utfå det statsbidrag för den tjänstlediges avlöning, som eljest skolat utgå. Kungl. Maj:t har emellertid icke funnit skäl bifalla denna framställning om dispens. Folkskolestyrelsen hemställer, att vederbörande bestämmelser rörande anställande av vikarie och statsbidrag för lärares avlöning uppmjukas i syfte att bereda skolstyrelsen möjlighet att i vissa fall underlåta förordnande av vikarie för tjänstledig lärare.

Folkskolestyrelsen i Hälsingborg ansluter sig i korthet till samma uppfattning.

Allmänna folkskolestyrelsen i Göteborg anser för vinnande av syftet med motionen den åtgärden böra vidtagas, att lärarare, som på grund av sjukdom varit under fem på varandra följande år oförmögen att tjänstgöra under sammanlagt mer än $\frac{4}{5}$ delar av den tid, som eljest ålegat honom att tjänstgöra, beredes tillfälle att efter uppnådda 50 levnadsår komma i åtnjutande av förtidspension, varvid dock dylik förtidspension icke synes i något fall böra bestämmas till lägre belopp än som motsvarar avkortad pension vid 25 tjänsteår. — Lärartjänster böra ävenledes, såsom av skolöverstyrelsen framhållits, indragas vid lärares avgång, då så stor nedgång i barnantalet föreligger, att det befinner lämpligt. Detta förfaringssätt underlättas genom den numera i större kommuner gängse praxis, att lärare i regel avgår vid pensionsålderns inträdande.

Såsom överstyrelsen tidigare framhållit, torde vid en undersökning av förevarande spörsmål uppmärksamhet framför allt böra fästas vid bestämmelserna i §§ 2, 19, 24 och 25 i folkskolestadgan: § 2 mom. 2 angående anställande av extra ordinarie lärare under närmare angivna förhållanden, § 19 angående tillsättande av ordinarie lärartjänster, § 24 angående anställande av biträdande lärare i folkskola och lärare vid mindre folkskola samt § 25 angående anställande av vikarierande lärare.

För egen del håller överstyrelsen liksom flertalet av de i ärendet hörda myndigheterna före, att nämnda bestämmelser lämna stora möjligheter att vid behov reducera antalet inom ett skoldistrikt anställda lärarkrafter.

*Nuvarande
möjligheter
till indrag-
ningar.*

Icke ordinarie lärare.

Vad först angår icke ordinarie lärarkrafter torde praktiskt taget inga som helst hinder förefinnas att, när helst förhållandena det påkalla, företaga behövliga indragningar. Därest extra ordinarie lärare undervisar i exempelvis i parallellavdelning i skola av A-form, kan hans tjänst efter beslut av den lokala skolmyndigheten indragas, när tiden för lärarens anställning utgår. våra större och medelstora stadssamhällen, där i regel en icke obetydlig del av undervisningen uppehålls av på viss tid — högst ett år — anställda extra ordinarie lärare, har man alltså jämförelsevis lätt att reglera antalet lärare efter behovet. I sådana fall åter, där den icke ordinarie lärarkraften uppehåller tjänst, som under alla förhållanden betingas av den fastställda skolorganisationen, såsom förhållandet är med fast anställd lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola, erfordras för tjänstens indragning ett något omständligare tillvägagångssätt. Men indragning kan dock med domkapitlets, i vissa fall även skolöverstyrelsens medverkan, företagas, när omständigheterna så påfordra. I båda fallen följer med indragningen av tjänsten entledigande av den icke ordinarie läraren, såvida han icke kan placeras på annan tjänst inom skoldistriktet. Det kan således anses obestriddt, att skoldistriktet äga så gott som obegränsade möjligheter att vid behov minska de icke ordinarie lärarnas antal.

Ordinarie lärare.

I fråga om möjligheten att indraga tjänst, som innehaves av ordinarie lärare, förhåller det sig annorlunda. Såsom i det föregående framhållits, kan sådan befattningshavare under vissa förhållanden förflyttas, men han kan icke mot sin vilja entledigas. Minskning av antalet ordinarie lärartjänster inom ett skoldistrikt kan äga rum endast i samband med någon ordinarie lärares avgång från tjänsten. De vanligast förekommande anledningarna till avgång torde vara, att läraren vid inträdande pensionsålder begär avsked från sin tjänst eller att läraren sökt och erhållit annan tjänst.

Om återbesättande av ledig ordinarie lärartjänst vid folk- och småskola stadgas i § 19 i folkskolestadgan. Enligt mom. 1 i nämnda paragraf skall kungörelse om ledigheten, så snart ske kan och, där ej skolöverstyrelsen finner skäligt på gjord framställning medgiva uppskov, senast inom sex månader efter det tjänsten blivit ledig av skolrådet utfärdas. Den lokala skolmyndigheten äger vid inträdande ledighet i övervägande antalet fall icke rätt att utan vidare indraga tjänsten eller låta med återbesättandet anstå, även om tjänsten på grund av nedgång i barnantalet eller av annan anledning skulle befinnas vara obehövlig. Tjänsten är betingad av den i skoldistriktets reglemente fastställda organisationen och måste därför inom föreskriven tid återbesättas.

Skola av A-form med parallellavdelningar.

Endast i fråga om återbesättande av ledig ordinarie tjänst vid skola av A-form med parallellavdelningar förhåller det sig annorlunda. Skoldistriktens reglementen innehålla i allmänhet inga bestämmelser om huru många parallellavdelningar, som skola finnas. Parallellavdelningarnas antal regleras i stället i viss mån av reglementets bestämmelser om maximiantalet barn per läraravdelning. Om vid en sådan skola på grund av minskning av barnantalet en parallellavdelning befinnes kunna lämpligen uppdelas på andra läraravdelningar, möter det intet hinder för skolans styrelse att vid en ordinarie lärares avgång från tjänsten indraga tjänsten. I allmänhet vitsordas i de i ämnet avgivna yttrandena, att det i de större och medelstora stadsskoldistriktet icke möter några egentliga svårigheter att efter be-

hovet reglera lärartillgången. Att lärare av skilda anledningar avgå från ordinarie tjänster förekommer i dessa skoldistrikt ganska ofta.

I verkligheten torde det emellertid icke heller beträffande andra skoldistrikt möta den ringaste svårighet för den lokala skolmyndigheten att få en obehövlig ordinarie lärartjänst indragen. Det erfordras endast att den i vanlig ordning underställer domkapitlet förslag till ändring i reglementet. Därest vederbörande statens folkskolinspektör tillstyrker ändringsförslaget och domkapitlet finner skäl fastställa det, följer därmed tjänstens indragning. Skulle däremot domkapitlet finna sig icke kunna godkänna av folkskolinspektören gjort yrkande, skall ärendet underställas skolöverstyrelsens avgörande.

Andra skolformer.

Av det anförda torde framgå, att nu gällande författningsbestämmelser kunna sägas bereda de lokala skolmyndigheterna vidsträckta möjligheter att vid vakanser indraga obehövliga lärartjänster. En annan sak är emellertid, huruvida man i den utsträckning, som varit önskelig, begagnat sig av dessa möjligheter. De lokala skolmyndigheterna befinnas ofta vara ovilliga till sådana tjänsteindragningar, varigenom en lärarinna vid mindre folkskola eller en biträdande lärarinna vid folkskola, som en längre tid tjänstgjort inom distriktet och därunder tillvunnit sig befolkningens förtroende, skulle entledigas. De synpunkter, som därvid äro för myndigheterna bestämmande, hava numera också i viss mån kommit till uttryck i lagstiftningen. Även i sådana fall, då på grund av lärares avgång ledigbliven tjänst synes utan men för skolväsendet kunna undvaras, visa skoldistriktet icke sällan ringa intresse eller rent av obenägenhet för tjänstens indragning. Härvidlag kunna olika omständigheter inverka. Indragning av lärartjänst vid skola av A-form utan parallellavdelningar eller vid skola av första eller andra B-formen eller av första C-formen innebär i själva verket, att skolan förändras till en lägre form, att skolans läroplan måste omarbetas och kurserna reduceras, och att läraren får ett ökat antal årsklasser att samtidigt undervisa. En sådan skolförändring blir liktydig med en skolförsämring. Den mötes ofta av motstånd och ovilja från målsmännens sida, och detta avspeglar sig helt naturligt i skolrådets och kyrkostämmans åtgöranden i fråga om tjänsteindragningen. Uppstår fråga om indragning av lärartjänst vid sådan skola, där endast en lärare är anställd, exempelvis vid mindre folkskola eller folkskola av tredje B-formen eller friliggande småskola av b-formen, gäller det skolans vara eller icke vara och samtidigt, huru man skall kunna på annat mera avlägset håll bereda undervisning för de få barn, som dittills varit hänvisade till skolan i fråga. Motstånd från målsmännen är härvidlag en vanlig företeelse. Endast i skolor av A-form med två eller flera parallellavdelningar kunna, såsom i det föregående framhållits, indragningar av lärartjänster äga rum, utan att här berörda olägenheter göra sig kännbara.

Omständigheter, som inverka på möjligheterna att indraga lärartjänster.

En omständighet, som jämte de ovan anförda i betydlig mån torde inverka på skoldistriktets ställning till frågan om tjänsteindragningar, är, huruvida skoldistriktet har för tjänstens i fråga bibehållande nödig skollokal och tjänstebostad. Äger distriktet sådan lokal och bostad, medför en tjänsteindragning knappast någon ekonomisk vinst för distriktet, i varje fall ingen betydande sådan. Distriktets omkostnader för tjänsten äro en tiondel av lärarens begynnelselön jämte kostnaderna för uppvärmning av lärarens bo-

stad samt för uppvärmning, belysning och städning av skollokalen, vilka kostnader ofta till sin väsentliga del täckas av lärarens kommunalskatt. Tjänstens indragning blir i sådana fall ur ren kommunal-ekonomisk synpunkt av föga betydelse. I de fall åter, där distriktet för tjänstens uppehållande nödgas förhyra eller uppföra skollokal och tjänstebostad, och där således tjänstens indragning är förknippad med ett betydande ekonomiskt intresse från distriktets sida, torde visserligen motstånd mot tjänsteindragningen kunna resas från vissa grupper av målsmän, som mera direkt på ett för dem ogynnsamt sätt beröras av denna, men skoldistriktet som helhet betraktat ställer sig av naturliga skäl i allmänhet mera förstående till en under sådana förhållanden ifrågasatt tjänsteindragning.

*Ledig tjänsts
återbesättan-
de eller in-
dragning.*

Frågan, huruvida en genom reglementets bestämmelser erforderlig men genom innehavarens avgång ledig tjänst skall återbesättas eller indragas, beror såsom av det anförda torde framgå i väsentlig mån på de lokala skolmyndigheterna. Vanligen råder ingen tvekan om tjänstens behövlighet. Den förklaras i föreskriven ordning till ansökan ledig samt får i sinom tid ny innehavare. Skulle däremot tjänsten på grund av minskning av barnantalet eller av andra anledningar finnas för skolväsendet obehövlig, kan skolrådet omedelbart framlägga förslag om ändring av reglementet eller, i tveksamma fall, om uppskov med tjänstens ledigförklaring. Härvid kan skolrådet samråda med folkskolinspektören. I enlighet med sin instruktion bör folkskolinspektören även på eget initiativ giva distriktets skolmyndigheter de råd, som i en dylik situation påkallas. Men då det gäller ordinarie lärartjänst, är skolrådet på intet sätt beroende av folkskolinspektörens uppfattning i frågan utan kan exempelvis trots dennes avstyrkande förklara tjänsten till ansökan ledig och därmed för lång tid framåt omöjliggöra tjänstens indragning. Att de lokala skolmyndigheternas bestämmanderätt i berörda fall kan leda till bibehållande jämväl av sådana tjänster, som utan avsevärda olägenheter för skolväsendet skulle kunna undvaras, lider intet tvivel. Därom vittnar bland annat den omständigheten, att ett så stort antal av de i ärendet avgivna yttrandena anslutit sig till tanken att i fråga om återbesättande av lediga tjänster begränsa denna skoldistriktens bestämmanderätt.

*Eventuella
åtgärder vid
inträffad
ledighet.*

*Allmänna
synpunkter.*

Redan i sitt yttrande till riksdagens andra kammars första tillfälliga utskott den 15 mars 1927 i anledning av en i förevarande ämne väckt motion har överstyrelsen framhållit, att vid en eventuell utredning i ärendet lämpligen borde övervägas, huruvida skolråd eller folkskolestyrelse vid inträdande ledighet å lärartjänst borde inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet för framtiden, innan tjänsten förklarades till ansökan ledig. Riksdagen har i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t likaledes funnit, att ett dylikt tillvägagångssätt syntes lämpligt, och slutligen har, såsom ovan antytts, denna uppfattning gjort sig gällande jämväl i de i ärendet inhämtade yttrandena. Dessa senare gå nämligen med betydande samstämmighet i den riktningen, att det i författningsväg borde föreskrivas, att skolråd eller folkskolestyrelse skall före ledigförklaring av tjänst inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet. Såsom en naturlig konsekvens av en dylik föreskrift framhålles vidare i många yttranden, att, därest tjänsten av folkskolinspektören anses obehövlig, densamma icke bör kunna ledigförklaras och återbesättas utan medgivande av högre myndighet. En liknande bestämmelse finnes numera i vissa fall be-

träffande lärare vid småskola samt beträffande fast anställd biträdande lärare och lärare vid mindre folkskola, varjämte en viss motsvarighet förefinnes i § 18 h) i nådiga kungörelsen den 16 september 1918 (nr 760) angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning, enligt vilket författningsrum som villkor för erhållande av statsbidrag till nyinrättad lärartjänst gäller, att folkskolinspektören vitsordat tjänstens behövlighet.

Det torde icke kunna bestridas, att en bestämmelse av antytt innehåll angående villkor för återbesättande av ledig lärartjänst skulle innebära en viss inskränkning i den skoldistriktens nu tillkommande rätten att själva bestämma beträffande sitt folkskoleväsen. Emellertid torde en dylik bestämmelse på intet vis stå i motsättning till vad som för närvarande gäller beträffande skoldistriktens skyldighet att i alla för skolväsendet mera betydelsefulla frågor underställa sina beslut högre myndighets prövning och avgörande. Snarare kan frånvaron av åsyftade bestämmelsen betecknas som en lucka i den lagstiftning, som tillerkänner staten inflytande och kontroll över skolväsendets allmänna anordning, och denna brist synes betänkelig, enär staten härvidlag har avsevärda ekonomiska intressen att tillvarataga. De erinringar, som i ett och annat av de avgivna yttrandena gjorts mot en författningsbestämmelse av här antydd art, hava, möjligen med något undantag, heller icke riktat sig mot den inskränkning i skoldistriktens bestämmanderätt, som en dylik bestämmelse skulle medföra, utan man har förmenat, att bestämmelsen i fråga vore obehöfelig, enär folkskolinspektören under alla förhållanden meddelade skolrådet sin uppfattning, huruvida en ledig tjänst borde återbesättas eller indragas, eller ock att bestämmelsen skulle innebära en betydlig ökning i folkskolinspektörens arbetsbörda.

Överstyrelsen kan för sin del icke tillerkänna dessa invändningar någon avgörande betydelse. Visserligen kan och bör folkskolinspektören även oåtspord giva råd i det hänseende, varom fråga är, men ett lärarskifte kan dock, om ingen anmälningsskyldighet från skolrådets sida föreligger, äga rum utan att denne, innan tjänsten ledigförklarats, hinner giva sin mening tillkänna, och skolrådet eller folkskolestyrelsen kan, såsom ovan framhållits, fullständigt ignorera folkskolinspektörens mening. Vad angår folkskolinspektörens arbetsbörda synes farhågan, att den skulle avsevärt ökas, knappast berättigad, i varje fall icke då en folkskolinspektör under en längre tid innehaft sin tjänst och hunnit göra sig väl förtrogen med förhållandena inom sitt inspektionsområde. Att folkskolinspektörerna själva icke funnit det ifrågavarande nya tjänsteåliggandet allt för betungande i förhållande till den förmån, som därmed skulle vinnas, framgår av deras yttranden.

Några av de myndigheter, som i sina i ämnet avgivna utlåtanden tillstyrka, att folkskolinspektörens yttrande i berörda angelägenhet skulle inhämtas, anse, att sådant yttrande icke erfordrades i varje fall utan allenast då fråga vore om ett ringa barnantal i skola eller skolavdelning, till exempel då barnantalet icke överstege tio. Förslaget att icke i onödan besvära vare sig de lokala skolmyndigheterna eller folkskolinspektören med en skriftväxling av här ifrågavarande art synes tilltalande. Vid ett närmare övervägande göra sig dock vissa betänkligheter gällande mot en dylik inskränkning i en eventuell bestämmelse i hithörande avseende. Skulle bestämmelsen i fråga till sin innebörd bliva så vag, att inspektörens prövning påkallades endast då fråga vore om ett ringa barnantal, hade man därmed lämnat avgörandet åt skoldistriktet, huruvida prövning borde ifrågakomma, vilket ur

synpunkten av vad man med en effektiv prövning vill vinna måste anses otillfredsställande. Därest bestämmelsen så avfattades, att folkskolinspektörens yttrande skulle inhämtas allenast i de fall, då barnantalet i den av den avgående läraren omhändertagda skolan eller skolavdelningen icke överstege exempelvis tio, hade man därmed från prövning undandragit varje annat sätt att utnyttja de möjligheter till inskränkning i skolorganisationen, som genom lärares avgång eventuellt erbjuda sig. Även om barnantalet icke medgiver indragning av den ledigblivna lärartjänsten, låter det nämligen mycket väl tänka sig, att en annan tjänst inom distriktet kunde indragas och därvarande lärare förflyttas till den lediga tjänsten. Begagnar man sig icke av det vid lärares avgång gynnsamma tillfället att vidtaga indragning av obehövlig tjänst eller förflyttning av lärare, får man törhända för avsevärd tid framåt behålla en alltför dyrbar skolorganisation. Meningen med hörande av folkskolinspektören i berörda angelägenhet bör således vara icke blott att få ett sakkunnigt utlåtande över huruvida den lediga tjänsten bör indragas utan även huruvida den lediga tjänstens ledigblivande på annat sätt kan utnyttjas för skolorganisationens lämpliga anpassning efter barnantalet.

*Ordning vid
tjänsts åter-
besättande
eller indrag-
ning.*

Tjänstens
återbesät-
tande.

Enligt överstyrelsens mening bör alltså vederbörande skoloråd vid inträffande ledighet å ordinarie lärartjänst ofördröjligen skriftligen underätta folkskolinspektören härom och samtidigt avgiva förslag huru med tjänsten borde förfaras. Om skolorådet därvid föreslår, att tjänsten skulle återbesättas med ordinarie innehavare utan förflyttning av annan lärare och folkskolinspektören biträder denna mening, vilket vanligen torde bliva fallet, bör ärendet därmed anses vara slutbehandlat och skolorådet kunna vidtaga åtgärder för tjänstens återbesättande i vanlig ordning.

Tjänstens in-
dragning
efter regle-
ments-
ändring.

Därest tjänst icke skall återbesättas, synes ärendet böra behandlas olika, allteftersom en eventuell indragning av ordinarie lärartjänst eller förflyttning av annan lärare till den lediga tjänsten komme att kräva förändring av det för skoldistriktet gällande reglementet eller ej. Om någon ändring i detsamma visar sig erforderlig, synes sådan böra företagas, innan tjänsten indrages. Tjänsternas förefintlighet bör nämligen grunda sig på reglementet och skolformen anses som det primära. Om man utan föregående reglementsändring skulle bestämma, att exempelvis en lärartjänst vid skola av första eller andra B-formen skulle indragas, vore därmed reglementsändring fastställd utan iakttagande av den ordning för fastställandet, som eljest i sådant avseende är föreskriven. Härtill kommer, att det av sakliga skäl torde vara behövt att pröva ett ärende av den art det här gäller ur de olika synpunkter, som vid reglementsändring böra beaktas, innan det fastställs, att en skolform skall ändras.

Om därför en folkskolinspektör anser sig kunna biträda ett skoloråds mening rörande en tjänsteindragning, som förutsätter reglementsändring, bör han hemställa, att skolorådet omedelbart går i författning om att sådan ändring i föreskriven ordning måtte komma till stånd.

Finner sig folkskolinspektören däremot icke kunna biträda ett skoloråds förslag att återbesätta en ledig tjänst, enär enligt hans mening tjänsten borde indragas, och skolorådet i dylikt fall vägrar att taga initiativ till behövt reglementsändring, torde initiativ i sådant syfte böra utgå från folkskolinspektören. Visserligen kan inspektören med hänsyn till bestämmel-

serna i § 18 av folkskolinspektörsinstruktionen hos vederbörande domkapitel hemställa om åläggande för ett skoldistrikt att ordna skolväsendet på av honom angivet sätt, vilket ju rent sakligt sett är liktydigt med ett initiativ till reglementsändring. Därest domkapitlet icke godkänner av inspektören framställt förslag har denne att härom göra anmälan till skolöverstyrelsen. Vid sådant förfarande kan det emellertid formellt icke anses vara fråga om ett reglementsändringsförslag, behandlat i den ordning, som anges i § 10 av folkskolestadgan. Om folkskolinspektören däremot tillerkännes befogenhet att i samma ordning som enligt sistnämnda paragraf är stadgat för skolråd i fall, varom i detta sammanhang är fråga, ingiva förslag om reglementsändring, måste ärendet formellt betraktas och behandlas som en reglementsfråga, över vilken skoldistriktet och dess lärarkår hava att yttra sig, och vilken i händelse domkapitlet vid prövning av ärendet finner sig icke kunna godkänna av folkskolinspektören gjort yrkande, skall hänskjutas till skolöverstyrelsens avgörande. Genom en dylik ordning torde garantier erhållas för att reglementsbestämmelser, som hindra indragning av obehöfliga lärartjänster, undanröjas.

Därest folkskolinspektören finner sig icke kunna biträda ett skolråds förslag om att en tjänst vid uppkommen ledighet indrages utan avstyrker det samma, står det givetvis skolrådet fritt att ändock söka åstadkomma erforderlig reglementsändring. Ärendet skulle i sådant fall behandlas av domkapitlet och, om domkapitlet ej delade inspektörens uppfattning, av skolöverstyrelsen.

Det är uppenbart, att för indragning av lärarbefattning nödig reglementsändring i många fall skulle kunna åvägabringas, redan innan ledigheten uppstått, nämligen i de fall, då ledighet uppkommer genom lärares avgång med pension, vilka torde bliva de vanligast förekommande.

I åtskilliga fall förutsätter emellertid indragning av lärartjänst icke någon ändring av reglementet, exempelvis beträffande skolor av A-form med parallellavdelningar i de olika klasserna. I reglementet plägar nämligen angivas skolans form men icke antalet erforderliga lärarkrafter. Skolor av nyss nämnt slag förekomma i större samhällen, framför allt i våra större och medelstora städer. I dylika samhällen, särskilt i de större städerna, blir det uppenbarligen lättare att anpassa lärarkrafternas antal efter ett sjunkande barnantal än i skolor med ringa antal lärare. Om i en skola av första B-formen med 70 barn på folkskolestadiet dessa barn fördela sig lika på folkskolestadiets båda lärare, kan icke gärna en indragning av en lärarkraft ske, förrän barnantalet gått ned med minst 50 %. I en A-skola däremot med fyra parallellavdelningar i en klass och 35 barn i varje avdelning kan indragning ske, redan då barnantalet gått ned med 25 %; om antalet 35 önskas bibehållt, då barnantalet alltså i de fyra avdelningarna gått ner till 26 à 27.

Givetvis är det beträffande skolor med ett större antal parallellavdelningar lättast att tänka sig ett visst minimiantal barn för klassavdelning bestämt. Även här måste dock en bestämmelse i angiven riktning anses tveklaktig. Av det föregående framgår, att för en skola med fyra parallellavdelningar å folkskolestadiet, alltså en skola med sammanlagt 800 à 900 barn, skulle behöva fastställas ett så pass lågt minimiantal som omkring 25. Ett minimiantal kan emellertid alltid fresta till att man vill som regel komma ned till detta antal. Är minimiantalet lågt, motverkar detta

Tjänstens
indragning
utan regle-
ments-
ändring.

därför det ekonomiska önskemålet, att lärarkrafternas antal ej skall vara för stort.

Om en enhetlig reglering av minimiantalet barn för klassavdelning i de ifrågavarande skolorna icke gärna bör ske i författningsväg, torde den dock i viss mån kunna vinnas på annat sätt, nämligen i samband med prövning av frågor om återbesättande eller indragning av ledig lärartjänst. Man kan nämligen tänka sig, att beträffande sådana skolor, varom nu är fråga, i vissa fall en enhetlig prövning kunde ske av skolöverstyrelsen. Antalet sådana fall torde dock bli så begränsat, att någon större ökning i överstyrelsens arbete icke härigenom bleve följden.

Följande ordning torde vara lämplig. Såsom i det föregående framhållits hänskjutes frågan först till vederbörande folkskolinspektör. Om han tillstyrker förslag om tjänstens återbesättande, skulle åtgärder härför omedelbart kunna vidtagas. Ärendet skulle också kunna vara avgjort, om inspektör och skolråd äro ense om att tjänsten bör indragas. Skulle emellertid inspektör och skolråd vara av olika mening i förevarande hänseende, kunde frågan hänskjutas till skolöverstyrelsen, som skulle avgöra ärendet och därvid i sista hand tillse, att antalet tjänster icke tillätes bli större, än som ur ekonomisk synpunkt kunde anses försvarligt och i pedagogiskt hänseende erforderligt.

Att det här ej kan bli fråga om något större antal fall framgår redan av en undersökning angående antalet ledigförklarade ordinarie lärartjänster vid folk- och småskolor, som överstyrelsen låtit verkställa. Enligt denna undersökning ledigförklarades år 1929 å landsbygden 642 och i städer 104 ordinarie folkskollärartjänster, å landsbygden 244 och i städer 60 ordinarie småskollärartjänster. För 1928 voro motsvarande tal respektive 651 och 145, 249 och 50. Antalet tjänster i städerna, vilka ju här närmast komma i fråga, hava sålunda icke utgjort mera än omkring en sjättedel av hela antalet. Det är uppenbart, att i ett mycket övervägande antal fall frågan om dessa tjänsters återbesättande eller indragning skulle komma att avgöras av vederbörande inspektör och skolstyrelse. De ärenden, som komme att hänskjutas till överstyrelsen, bleve säkerligen jämförelsevis få. De komme emellertid å andra sidan att bli tillräckligt många för att genom överstyrelsens prövning vissa enhetliga normerande grunder beträffande klassavdelningarnas storlek skulle åstadkommas. — Överstyrelsens förslag till författningsändring i berörda avseende återfinnes i Bilaga 1 under § 19 mom. 1 i folkskolestadgan.

Andra åtgärder till underlättande av tjänsteindragningar.

I detta sammanhang anser sig överstyrelsen böra taga ställning även till vissa andra i de avgivna yttrandena framförda synpunkter och förslag, som i ett eller annat avseende beröra frågan om beredande av ökade möjligheter att vid vakanser indraga skolor eller skolavdelningar.

Bestämmelser om minimiantal barn per läraravdelning.

På vissa håll framhålles önskvärdheten av att normerande bestämmelser meddelades icke blott, såsom nu vanligen är fallet, angående maximiantalet barn per läraravdelning utan även angående minimiantalet. Särskilt syntes sådana bestämmelser kunna vara av betydelse beträffande skolväsendet i städer och andra större samhällen, där man hade jämförelsevis lätt att vid minskning av barnantalet indraga en tjänst och fördela barnen på ett färre antal avdelningar. — I de av överstyrelsen utarbetade »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för skoldistriktet» angivas vissa maximiantal barn per läraravdelning vid olika skolformer men däremot inga

minimiantal. Det synes överstyrelsen, att normerande bestämmelser om maximiantalet barn per läraravdelning äro lättare att efterkomma än dylika bestämmelser om minimiantal. Vid ett överskridande av det som maximum angivna antalet barn kan man tillgripa den formellt sett enkla åtgärden att dela upp läraravdelningen och anställa ny lärare, men vid underskridande av ett som minimum angivet barnantal har man icke i samma utsträckning möjlighet att göra indragning av läraravdelningar. I en mängd fall äro skoldistriktet, bland annat på grund av gles befolkning och långa skolvägar, nödsakade att upprätthålla skola för ett fåtal barn, ofta på flera ställen inom samma skoldistrikt. Här vore bestämmelser om minimiantal barn per läraravdelning skäligen betydelselösa. Antingen skulle dylika bestämmelser icke kunna iakttagas, eller ock måste minimiantalet barn sättas så lågt, att bestämmelserna härom ur kontroll- och besparingssynpunkt bleve värdelösa.

Annorlunda ställa sig givetvis förhållandena i skoldistrikt med sammanträngd befolkning och ett högt utvecklat skolväsen, där indragning av en läraravdelning icke medför annan förändring för barnen, än att de överflyttas till en annan lärare i samma skolhus eller samma stadsdel, och där omsättningen inom lärarkåren är tillräcklig för att omflyttningar och indragningar tid efter annan skola kunna företagas. Men såsom överstyrelsen redan framhållit, skulle en bestämmelse om minimiantal barn lätt kunna få en motsatt verkan mot den åsyftade. Såväl på grund härav som med hänsyn till de synnerligen olikartade lokala förhållanden, efter vilka vårt skolväsen har att anpassa sig, måste överstyrelsen för sin del avstyrka normerande författningsbestämmelser rörande minimiantalet barn per läraravdelning.

En annan hithörande fråga är den om en vidsträcktare användning av extra ordinarie lärare, än vad för närvarande är fallet. En dylik anordning har i de avgivna yttrandena erhållit enstaka förord. Om lärarnas anställning lämnas föreskrifter i § 2 i folkskolestadgan. Enligt mom. 1 i nämnda paragraf skall vid varje folkskola minst en lärare vara anställd som ordinarie samt jämväl vid varje småskola minst en lärare vara anställd som ordinarie, därest icke överstyrelsen på framställning av vederbörande kyrkostämman med hänsyn till skolans tillfälliga natur eller förestående omorganisation av distriktets skolväsen medger undantag. Enligt mom. 2 av samma paragraf skola utöver vad i § 1 sägs till det antal, som prövas nödigt, anställas antingen ordinarie eller extra ordinarie lärare eller ock, där fråga är om folkskola, biträdande lärare. Extra ordinarie lärare må anställas endast i det fall, att växling i lärjungeantalet, förestående omorganisation av distriktets skolväsen eller annan anledning gör sådant erforderligt, och skall i varje fall anledningen i skolrådets protokoll angivas. Skolrådet åligger att årligen före läsårets slut pröva, huruvida skäligen anledning fortfarande förefinnes, att befattning uppehålls med extra ordinarie lärare.

Här återgivna bestämmelser utgöra givetvis i främsta rummet hinder mot en godtycklig tillämpning av extra-ordinariesystemet. Där en lärartjänst visar sig varaktigt behöfvig, skall den besättas med ordinarie innehavare, där så icke är förhållandet, må den uppehållas med extra ordinarie lärare. I princip torde intet vara att häremot erinra. Tvärtom synes det riktigt att på folkskolans område i möjligaste mån söka förebygga uppkomsten av vad man på ett annat område brukat kalla extralärelände med därav följande svag och osäker ställning för läraren samt täta och för skolan skadliga om-

Utsträckt användning av extra ordinarie lärare.

byten på tjänsterna. Även om man utan reservation ansluter sig till den grundåskådning, för vilken nämnda bestämmelser äro ett uttryck, torde emellertid kunna ifrågasättas, om icke bestämmelserna kunna i någon mån bättre anpassas efter för handen varande förhållanden och behov.

Det torde kunna ifrågasättas, huruvida icke § 2 mom. 2 i folkskolestadgan borde i visst avseende ändras. Enligt nuvarande lydelsen — vilken daterar sig från år 1918 och närmast torde böra ses mot bakgrunden av en tidigare, särskilt inom större skoldistrikt visad benägenhet att i större utsträckning än förhållandena krävde uppehålla lärartjänster med extra ordinarie lärare — har genom ifrågavarande författningsbestämmelse lämnats ett medgivande att under vissa angivna förhållanden anställa extra ordinarie lärare. Visserligen kan fortfarande intet vara att invända mot den begränsning av extra-ordinariesystemet, som bestämmelsen innebär, men de här angivna skolorganisatoriska förutsättningarna äro av den art, att de, så snart de äro till finnandes inom ett skoldistrikt, synas böra föranleda icke blott ett medgivande utan även ett anbefallande av extra ordinarie lärares anställande. Genom den i bilaga 1 angivna ändrade lydelsen av § 2 mom. 2 i folkskolestadgan har överstyrelsen alltså icke velat bereda möjlighet att anställa extra ordinarie lärare under andra förutsättningar än de nu angivna utan allenast betona, att, där nämnda förutsättningar finnas, bör inrättad ny lärartjänst få karaktären av extra ordinarie befattning.

I detta sammanhang torde jämväl böra upptagas till prövning ett av åtskilliga folkskolinspektörer framställt förslag om förtydligande och komplettering av § 18 h) i kungörelsen den 16 september 1918 (nr 760) angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning. Enligt nämnda bestämmelse gäller som villkor för erhållande av statsbidrag, att, om bidrag sökes till nyinrättad lärartjänst, folkskolinspektören skall hava vitsordat tjänstens behövlighet. Nämnda förslag avser, att sådant vitsord av folkskolinspektören skall erfordras icke blott vid tjänstens inrättande utan även om sådan tjänst förändras från extra ordinarie till ordinarie tjänst. Då emellertid en tjänsts »förändring» från extra ordinarie till ordinarie kan anses innebära, att den extra ordinarie lärartjänsten indrages och i stället en ny ordinarie tjänst inrättas, synes bestämmelsens nuvarande avfattning kunna försvara en sådan tolkning, att folkskolinspektörens vitsord erfordras för att statsbidrag skall utgå till ifrågavarande ordinarie befattning. Med en sådan tolkning behöves ingen ändring av bestämmelsen. Men även om förslagsställarnas tolkning är den riktiga, torde komplettering av bestämmelsen i fråga få anses vara obehövlig, därest Eders Kungl. Maj:t täcktes finna skäl bifalla, vad överstyrelsen föreslår i fråga om tillvägagångssättet vid återbesättande av ledig tjänst. Därigenom synes nämligen tillräcklig garanti hava ernåtts för att inga obehövliga nya ordinarie tjänster komma att inrättas.

Befrielse
från skyldig-
heten att
anställa
vikarie.

Vad slutligen angår det av vissa myndigheter framförda förslaget om befrielse under vissa förutsättningar för skoldistrikt att anställa vikarie för tjänstledig lärare, medgiver överstyrelsen, att förhållandena i enstaka fall kunna vara sådana, att vikarie skulle kunna undvaras, utan att skolväsendet därigenom toge skada. Så kan vara fallet i ett större samhälle, om en läraravdelning, för vilken vikarie skulle anställas, kan sammanslås med en parallellavdelning eller uppdelas på flera parallellavdelningar. Även på

landsbygden kan understundom en liknande anordning vara lämplig. Det saknas icke exempel på att ett skoldistrikt nödgats ersätta en tjänstledig lärare med vikarie, även om skolan haft endast ett ringa antal barn, vilka utan svårighet och med avsevärd ekonomisk fördel för stat och kommun kunnat medelst skolskjuts eller inackordering överföras till annan skola. För att komma i åtnjutande av statsbidrag till den tjänstledige läraren tillkommer det nämligen skoldistriktet jämlikt bestämmelserna i § 25 i folkskolestadgan och §§ 17 och 18 i kungörelsen angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor att uppehålla undervisningen med vikarie. En ändring av nämnda bestämmelser i syfte att bereda skoldistriktet möjlighet att i fall, då läraren åtnjuter tjänstledighet, provisoriskt indraga läraravdelningen, utan att distriktet därigenom åsamkas ekonomisk förlust, synes önskvärd. Befrielse från skyldighet att anställa vikarie bör givetvis medgivas endast under förutsättning, att undervisningen för de ifrågakommande barnen ordnas på ett fullt tillfredsställande sätt. Den synes sålunda i allmänhet böra ifrågakomma allenast då läraren åtnjuter en längre tids tjänstledighet, enär tillfälliga och kortvariga sammanslagningar av skolor eller läraravdelningar, även om de äro motiverade av ett ringa barnantal, torde ur undervisningssynpunkt få anses skadliga och förkastliga. Då det emellertid torde vara av vikt att ifrågakommande angelägenhet handlägges av en och samma myndighet, åtminstone intill dess erfarenhet i detta stycke vunnits, torde skäl tala för att ärenden av berörda slag avgöras av överstyrelsen efter hörande av vederbörande statens folkskolinspektör. Ett sådant tillvägagångssätt står också i viss analogi med föreskriften i § 17 mom. 1 b) och c) i nämnda kungörelse, att överstyrelsen under vissa förhållanden skall besluta angående tjänstledig lärares avlöning. Givetvis bör befrielse från skyldigheten att anställa vikarie medgivas endast efter framställning av vederbörande skolråd eller folkskolestyrelse, i vilken framställning jämväl bör angivas, på vad sätt undervisning under lärarens tjänstledighet skall beredas barnen. Förslag till författningsbestämmelser i ämnet framläggas i bil. 1 och 2 under § 25 i folkskolestadgan samt §§ 17 och 18 i meranämnda kungörelse angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor.

3. *Utvidgad tillämpning av inackordering av skolbarn samt av skolskjutsar.*

Anslaget till statsbidrag för inackordering av skolbarn, som beviljades första gången av 1902 års riksdag med ett belopp av 5,000 kronor, skulle användas för att åt fattiga inom Vilhelmina församlings fjälltrakter och inom Risbäcks kapellförsamling på längre avstånd från församlingens skolor boende skolpliktiga barn bereda möjlighet till skolgång. Sedermera har anslaget ökat och därmed även antalet skoldistrikt, som därav kommit i åtnjutande. Enligt kungörelsen den 28 maj 1926 (nr 142) utgår statsbidrag till skoldistrikt inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, dock med undantag för rikets nordligaste gränssorter, för inackordering i skolhem eller enskilda hem av skolpliktiga barn av fattiga, avlägset från skola boende föräldrar. För innevarande budgetår utgår anslaget med 315,000 kronor, inberäknat bidrag åt Västerbottens läns arbetsstugor, och för budgetåret 1930—1931 är beviljat ett anslag av 515,000 kronor. Dessutom utgår för enahanda ändamål statsunderstöd dels åt rikets nordligaste gräns-

orter, dels åt Norrbottens arbetsstugor, dels ock åt barn, tillhörande nomadskolor.

Till uppförande och inredning av skolhem beviljades anslag första gången av 1919 års riksdag. Enligt kungörelsen den 28 maj 1926 (nr 140) utgår sådant statsbidrag till skoldistrikt inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, dock med undantag för rikets nordligaste gränsorter, åt vilka bidrag för samma ändamål utgår från särskilt härför beviljat anslag.

Anslag till statsbidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn har anvisats sedan budgetåret 1926—1927 och utgår för innevarande budgetår med ett belopp av 60,000 kronor.

Jämligt kungörelsen den 28 maj 1926 (nr 143) utgår sådant bidrag företrädesvis för skjutsning av barn, som hava lång eller eljest svår väg till skolan, och i sådana fall, där kostnaderna för skolskjutsarnas anordnande kunna anses uppvägas av besparingar för skolväsendet i andra avseenden, varjämte föreskrives, att statsbidraget i regel icke må överstiga hälften av kostnaderna för skjutsarnas anordnande.

Folkskoleinspektörerna.

Av de i ärendet hörda folkskolinspektörerna hava 43 gjort särskilda uttalanden rörande tillämpningen av inackordering och av skolskjutsar såsom medel att indraga skolor eller skolavdelningar.

Folkskolinspektörerna i Roslagens, Östergötlands östra, Blekinge, Hallands norra, Värmlands västra, Värmlands östra, Närke, Västmanlands östra, Dalarnes södra, Dalarnes östra, Dalarnes norra, Ångermanlands norra och Norrbottens norra samt t. f. folkskolinspektörerna i Sydsmålands mellersta, Nordskånes östra, Värmlands mellersta och Västerbottens norra inspektionsområden uttala sig i korthet för ökad användning av och ökade anslag till såväl inackordering som skolskjutsar.

Folkskolinspektörerna i Nordsmålands västra, Sydsmålands västra och Sydskånes östra inspektionsområden göra liknande uttalanden angående skolskjutsar.

Folkskolinspektören i Gotlands inspektionsområde yttrar sig icke om inackordering av skolpliktiga barn men ställer sig bestämt avvisande mot anordnande av skolskjutsar, vilka han finner vara ett nödvändigt ont, som må komma till användning för att i behövliga fall underlätta skolgången för ett fåtal barn från avlägsna gårdar eller små byar. Men skolskjutsningen medför enligt folkskolinspektörens erfarenhet och uppfattning icke sådana fördelar, att den uppväger olägenheterna. Den bör icke sättas i system för att bringa hela församlingar eller befolkningscentra inom dylika kulturellt på efterkälken genom att framtaga dem förmånen av en skola mitt i byn. För övrigt uppstår ju alltid frågan om vart barnen skola skjutas. Kringliggande skolor hava merendels nog av sina egna barn.

Folkskolinspektören i Nordskånes västra inspektionsområde konstaterar, att skoldistriktet hittills ställt sig mycket avvisande gent emot tanken på skolskjutsar, samt anför vidare att inackordering av skolbarn näppeligen bör ifrågasättas inom det tätbebyggda inspektionsområdet.

Folkskolinspektören i Sydskånes västra inspektionsområde anser, att skolskjutsar och inackordering äro förenade med åtskilliga olägenheter och kunna aldrig helt ersätta en skola. Stor varsamhet bör därför iakttagas, då det gäller indragning av skolor.

T. f. folkskolinspektören i Ångermanlands södra inspektionsområde ställer sig likaledes tveksam och håller före, att indragning av sådana lärartjänster,

varom här är fråga, icke mera avsevärt komma att underlättnas genom ett flitigare anlitande av inackordering och skolskjutsar. Det har nämligen visat sig, att föräldrarna ytterst ogärna vilja lämna sina barn i andras vård under skoltiden. Och skolvägarnas beskaffenhet åter är understundom sådan, att skolskjutsar ej kunna ifrågakomma, varjämte, där vägarna äro framkomliga, dessa skjutsar under kyla och blåst ju alltid innebära en viss risk för barnens hälsa. Därför torde nog fortfarande, där skogsbyarna ligga vitt spridda och barnantalet är ringa, undantagsformer av såväl C- som D-typ föredragas framför inackordering av skolbarn eller anordnande av skolskjutsar.

Övriga folkskolinspektörer, som mera utförligt yttra sig i ärendet, se i allmänhet i inackordering och skolskjutsarna betydelsefulla medel till främjande av skolväsendet.

Folkskolinspektören i Östergötlands västra inspektionsområde anser önskvärt, att anordningen med statsbidrag till skolskjutsar ytterligare utvecklades. För närvarande anse skolråden, att detta statsbidrag är alldeles för litet i förhållande till vad de själva få vidkännas för dessa skolskjutsar. I den mån som statsbidraget till skolskjutsar ökades, skulle säkerligen ett flertal skolor av mindervärdig typ kunna indragas och barnen överföras till skolor av högre eller högsta typ. Med all sannolikhet skulle åtgärder i denna riktning medföra ekonomisk fördel för både stat och kommun.

Folkskolinspektörerna i Nordsmålands östra, Hallands södra, Skaraborgs södra och Norrbottens mellersta inspektionsområden förorda likaledes en höjning av statsbidraget till skolskjutsar.

T. f. folkskolinspektören i Stockholmstraktens inspektionsområde anser, att, då man vid indragning av en skola måste tillgripa inackordering eller skolskjutsar, statsbidraget bör bliva rikligare än för närvarande är fallet. Lämpligen borde kostnaderna fördelas på stat och kommun i ungefärligt förhållande till vad de båda parterna inbespara genom skolans indragning.

Folkskolinspektören i Upplands inspektionsområde finner vidgade möjligheter till erhållande av statsbidrag önskvärda med hänsyn bland annat till den omständigheten, att på vissa håll fördomar, låt vara ogrundade, mot skolskjutsar yppats hos en del föräldrar och målsmän.

Folkskolinspektören i Södermanlands västra inspektionsområde har funnit, att skolskjutsar icke äro populära bland målsmännen. Ovedersägligt är dock, att med desamma något bör kunna vinnas i riksdagsskrivelsens syfte. Dock bör statsbidraget utgå med åtminstone tre fjärdedelar av kostnaderna. Även i så fall skulle statsverket göra en inbesparing för de allra flesta indragna befattningar.

Folkskolinspektören i Göteborgstraktens inspektionsområde framhåller bland annat, att det inte lider något tvivel, att skolskjutsarna, i den mån väg- och motorväsendet vidare utvecklas, kan komma att verksamt bidra till att ytterligare öka folkskoleväsendets förmåga av anpassning efter ändrade befolkningsförhållanden. För folkskolorganisationens ändamålsenliga utveckling skulle även vara önskvärt, om i vissa fall bidrag av statsmedel för inackordering av skolpliktiga barn utginge. Inom Göteborgstraktens inspektionsområde finnas några skolor, vid vilka lärjungeantalet permanent är synnerligen ringa. Flera av dessa äro så belägna att skolskjuts för lärjungarna till annan skola inom eller utom skoldistriktet ej utan stora svårigheter eller kostnader kan anordnas. Lämnades däremot bidrag till inackordering av barnen, är det icke osannolikt, att vissa av dessa skolor skulle kunna indragas.

Folkskolinspektören i Dalslands inspektionsområde framhåller, att tanken på en vidare utveckling av nuvarande anordning med skolskjutsar och barnens inackordering synes värd det största beaktande. I fråga om skolskjutsar torde säkerligen denna redan något prövade anordning komma att i den mån förhållandena så medgiva utvecklas, och ett ytterligare lagstadgande härom synes för närvarande icke vara av behovet påkallat. Bestämmelserna om statsbidrag till inackordering av skolbarn böra kompletteras på sådant sätt, att det må bli möjligt för varje skoldistrikt att, då så efter prövning visat sig lämpligt och gagneligt, dels erhålla statsbidrag för barns inackordering, dels ålägga vederbörande målsmän att sända sina barn till av den lokala skolmyndigheten anvisad skola. Det förhåller sig nämligen ofta så, att föräldrar äro ovilliga sända sina barn till skola belägen utanför det gamla egna skolområdet. Detta av olika skäl. Särskilt torde de frukta, att barnen, om de tagas bort från det i avskildhet liggande hemmet och föras till en mera centralt belägen plats, komma att skadligt påverkas i sedligt avseende. Inom inspektionsområdet finnes ett skoldistrikt, som bland annat har att underhålla tvenne mindre folkskolor, den ena med två, den andra med tre barn. Skolorna hava egna hus, och det torde få anses som slöseri att för dessa skolor underhålla lokaler, bekosta skolmaterieell och avlöna lärarinnor. Det bleve helt visst för såväl stat som kommun billigare och ur skolsynpunkt vida förmånligare att exempelvis för dessa barn uppföra ett enkelt skolhem å en centralt belägen plats och låta barnen erhålla undervisning å skolan på platsen. Men därest en sådan åtgärd bleve vidtagen, skulle föräldrarna helt visst vägra sända sina barn dit. Ifrågavarande tvenne skolor äro så belägna, att tanke på anordnande av skolskjutsar helt måste övergivas. Även uti några andra skoldistrikt torde förhållandena vara likartade.

Folkskolinspektören i Älvsborgs norra inspektionsområde framhåller liknande synpunkter i fråga om skyldigheten för målsmän att foga sig efter de lokala skolmyndigheternas anordningar, även när dessa innebära, att barnen genom inackordering eller skolskjuts skola beredas tillfälle till undervisning, och anför därefter följande. I fråga om anordningen med statsbidrag till skolskjuts må framhållas, att ovissheten rörande utsikterna för ett skoldistrikt att erhålla dylikt statsbidrag i vissa fall synas omöjliggöra anordningens tillämpning, nämligen i de fall, då en omorganisation av skolväsendet inom ett distrikt skall genomföras. Kunde statsbidrag till skolskjuts utan vidare påräknas, skulle detta i vissa distrikt medföra såväl bättre skolformer som lägre kostnader för stat och kommun. För närvarande låter det sig emellertid icke göra att vid en omorganisation av skolväsendet inom ett skoldistrikt taga anordningen med statsunderstödda skolskjutsar med i beräkningen. Det vore av betydelse, att så kunde ske. Då enligt gällande författning det är Kungl. Maj:t, som efter prövning av varje fall har att medgiva, att statsbidrag till skolskjuts utgår, torde därav följa, att ett förslag till omorganisation, vilket upptager anordningen med skolskjuts, måste, innan det fastställs, underställas Kungl. Maj:ts prövning. — Skulle anordningen med statsbidrag till inackordering av skolbarn komma att utvidgas till att omfatta alla skoldistrikt inom landet, vilket synes önskvärt, gäller vad här anförts även denna anordning.

Folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde yttrar i samma sak ungefär följande. Skolskjutsar ha hittills kommit till användning i endast ringa omfattning, men undan för undan torde sådana komma att anordnas

i allt större utsträckning, i samma mån som automobiler allt mera komma i bruk på landsbygden och lantbefolkningen allt mera övervinna sin på sina håll ännu ganska starka misstro mot detta slags trafikmedel. Men det blir då också nödvändigt, att det av riksdagen beviljade anslaget till skolskjutsar undan för undan ökas, och framför allt att det förvandlas till ordinarie anslag. Än så länge kan nämligen ett skoldistrikt svårigen våga sig på att vid ordnandet av sitt skolväsen utgå ifrån att vissa barn skola färdas med skjuts till och från skolan — något som skulle bli alla för kostsam för distriktet, därest det för ändamålet påräknade statsbidraget indroges. — En anordning, som säkerligen i åtskilliga fall även annorstädes än i landets nordligaste delar skulle göra skolor med ringa barnantal överflödiga, vore att statsbidrag beviljades till inackordering av skolbarn, oavsett i vilken del av landet de vore boende. Inom inspektionsområdet skulle skolväsendets anordning i hög grad underlättas i åtminstone tre skoldistrikt, därest statsbidrag kunde erhållas till inackordering av skolpliktiga barn.

Folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde anför bland annat följande. Genom anordnande av skolskjutsar kan en koncentration av skolväsendet med åtföljande indragning av överflödiga skolor komma till stånd. Det är att hoppas, att denna anordning måtte vinna vidare spridning, än vad nu är fallet. Det förekommer dock även i mellersta Sveriges skogstrakter och bergslag platser, där vägarna äro så dåliga, att skolskjutsar ej gärna kunna komma till användning. I vissa fall är barnantalet dessutom så lågt, att inackordering ställer sig billigare än skolskjutsar. Men till täckande av kostnaderna för inackordering kan statsbidrag icke erhållas annat än i vissa delar av landet. Det vore säkert välbetänkt att utsträcka möjligheterna till erhållande av sådant statsbidrag till hela landet.

Folkskolinspektören i Hälsinglands södra inspektionsområde anser likaledes, att statsbidrag till inackordering av skolbarn skulle möjliggöra indragning av vissa fåtaligt besökta skolor.

Folkskolinspektören i Hälsinglands norra inspektionsområde framhåller, att rätt många av de skolor med ringa lärjungeantal, vilka finnas inom inspektionsområdet, arbeta under försvårade villkor. Oaktat skolan förlagts så lämpligt som möjligt, måste på sina håll en del lärjungar kvarbo i eller invid skolan hela veckan, emedan avståndet mellan hemmet och skolan är för stort för att kunna tillryggaläggas mer än en gång i veckan, till söndagarna. Sin kost få barnen ej sällan iordningställa själva av förråd, som hämtats i hemmet eller sänts till skolan. Det har vid undersökning visat sig, att dylika skolor skulle kunna undvikas, om barnens målsmän, när de ej själva äga tillräckliga ekonomiska resurser, finge skäligt inackorderingsbidrag till sina skolpliktiga barn för att sända dem till annan och bättre anordnad skola inom distriktet. Nu gällande lagstiftning medför dock för dessa trakter, att dylikt inackorderingsbidrag måste helt bestridas av kommunen. Situationen blir då stundom sådan, att inackorderingsbidrag skulle medföra större kostnad för kommunen än dess andel i utgifterna för den lilla skolan, men likväl äro statsverkets och kommunens samfälliga utgifter avsevärt större, än vad inackorderingsbidragen skulle bli. I dylikt läge väljer kommunen att anordna en skola, vilken sällan eller aldrig kan ge fullgod valuta i fråga om undervisning och likväl är dyrare för det allmänna. För sådana och likartade fall skulle statens medverkan till inackorderingsbidrag åt de skolpliktiga medföra en allmän besparing och samtidigt ett

bättre utnyttjande av befintliga skolor, på samma gång som barnen kunde få en bättre undervisning.

Folkskolinspektören i Jämtlands södra inspektionsområde anför, att en vidare utveckling av inackorderings- och skolskjutssystemet möjliggör undervisning för de barn, som genom en skolas indragning behöva hänvisas till en annan skola. Skolskjutsarna hava därvid företräde framför inackordering däri, att barnen få bo hemma under skoltiden. Det har också visat sig, att denna anordning medför stora besparingar, erbjuder bättre skolformer och långt mindre ansträngande skolgång.

Folkskolinspektören i Västerbottens södra inspektionsområde framhåller, att en utvidgad tillämpning av anordningen med statsbidrag för inackordering av skolbarn samt för skolskjutsar torde kunna underlätta indragning av en eller annan skola, ehuru dessa åtgärder icke under alla förhållanden äro ägnade att nedbringa kostnaderna för skolväsendet. Erinras bör, att inackordering av skolbarn i och för sig är en nödfallsåtgärd för beredande av skolundervisning åt fattiga, avlägset boende barn och innebär ett i flera avseenden betänkligt brott på familjebandet genom barnens skiljande från hemmet. Ett riskmoment ligger även däri, att de enskilda hem, vari barnen inackorderas, icke alltid äro härför lämpliga. Skolhemmen däremot torde kunna sägas utgöra en god ersättning för det verkliga hemmet på grund av den fostran och vård, som barnen där åtnjuta i förening med undervisning i en väl ordnad folkskola. En kraftig utveckling av skolhems-idén vore helt visst ett verksamt medel till skolväsendets koncentrerings och till indragning av en del mindervärdiga skolor.

Folkskolinspektören i Norrbottens södra inspektionsområde anser, att i de norrländska skoldistrikten, vanligen mycket stora till ytvidd men glest befolkade, skulle många nu inrättade skolor med ringa barnantal kunna indragas, därest höjda statsbidrag till uppförande av skolhem, till inackordering av skolbarn och till anordnande av skolskjutsar ställdes till skoldistriktens förfogande. Betydande besparingar skulle härigenom kunna göras, men skolformerna och därmed även undervisningen bliva bättre.

Domkapitlen. Endast fem domkapitel göra direkta uttalanden angående inackordering av skolbarn samt anordnande av skolskjutsar, nämligen *Uppsala, Skara, Växjö, Karlstads* och *Luleå domkapitel*. Samtliga dessa anse ifrågavarande anordningar lämpliga såsom medel för indragning av skolor med ringa barnantal och förorda en ökad användning av dem. Skara domkapitel vill emellertid knappast ifrågasätta inackordering, därest annan väg är framkomlig, enär barnen ej böra i onödan skiljas från hemmet. Däremot förordar domkapitlet statsbidrag till skolskjutsar i större utsträckning än nu är fallet. Växjö domkapitel anser, att statsbidrag till inackordering av skolbarn bör kunna erhållas för hela riket, och Luleå domkapitel förordar jämte inackordering och skolskjutsar ökad användning av skolhem.

Länsstyrelserna. Av länsstyrelserna beröra 13 i sina yttranden frågan om inackordering av skolbarn och om skolskjutsar.

Länsstyrelserna i Nyköping, Vänersborg och Örebro ställa sig tveksamma angående nämnda anordningars betydelse för ifrågavarande ändamål. Länsstyrelsen i Vänersborg anser dem dessutom lätt kunna leda till avsevärda kostnader för statsverket, varför de böra anlitas med stor försiktighet.

Länsstyrelsen i Stockholm tillstyrker ökad användning av skolskjutsar.

Länsstyrelsen i Göteborg anser, att den bohuslänska befolkningen med all sannolikhet skulle ställa sig litet förstående till frågan om inackordering av skolbarn och upprättande av skolhem, samt att det knappast är troligt, att man inom länet kan påräkna, att skoldistriktet — under förutsättning att de skulle såsom hittills bidra till halva kostnaden för skolskjutsarna — i någon nämnvärd utsträckning komma att anordna sådana. Därest ökat statsbidrag skulle ställas till förfogande, kan dock saken ställa sig annorlunda, och det synes därför lämpligt, att frågan härom närmare utredes.

Länsstyrelserna i Uppsala, Jönköping, Karlskrona, Malmö, Karlstad, Västerås och Gävle tillstyrka såväl inackorderingen som skolskjutsarna, och flertalet förordar en vidsträcktare tillämpning av dessa anordningar.

De i ärendet hörda *folkskolestyrelserna* hava av lätt förklarliga skäl icke funnit anledning att i föreliggande detaljfrågor göra några särskilda uttalanden.

Åtgärden att genom inackordering bereda tillfälle till skolgång för barn till fattiga, avlägset från skola boende föräldrar torde i främsta rummet vara att anse som en nödfallsåtgärd, tillkommen icke i syfte att förbilliga eller förbättra skolväsendet utan för att möjliggöra, att ifrågavarande barn över huvud taget komma i åtnjutande av skolundervisning. Det gäller här sådana barn, vilka till största delen äro hemmahörande i avlägset från mera befolkade bygder belägna torp och lägenheter, och för vilka det endast undantagsvis kunde bli fråga om att upprätta särskild skola. Statsbidraget till inackordering torde således mera avse att vara ett understöd åt skoldistrikt, som även det förutan skulle varit nödsakade att tillgripa inackordering som ett medel för fullgörande av skyldigheten att tillse, att alla barn erhålla undervisning, än ett medel till skolväsendets förbilligande genom indragning av skolor och skolavdelningar. Därmed vare emellertid ingalunda sagt, att icke inackorderingens redan i sin nuvarande omfattning medfört en viss minskning i antalet eljest behövliga skolor och skolavdelningar, eller att den icke genom en vidare utveckling skulle kunna bliva ett väsentligt medel till åstadkommande av en sådan minskning.

Inackorderingsbidrag.

För att kunna ungefärligen bedöma de med inackorderingssystemet förknippade möjligheterna att indraga skolor och skolavdelningar har överstyrelsen från samtliga statens folkskolinspektörer infordrat uppgifter i följande avseenden:

Beräknade besparingar.

- 1) antal läraravdelningar, som på grund av nu förekommande inackordering kunna beräknas vara indragna;
- 2) antal läraravdelningar, som kunna beräknas indragna vid en allmänare tillämpning av inackorderingssystemet, därvid förutsättes, dels att statsbidraget utginge även till andra än barn av fattiga föräldrar, dels att inackordering ställer sig billigare än uppehållande av särskild skola, dels att inackordering icke beräknas, där skolskjutsar vore att föredraga.

En sammanfattning av berörda uppgifter giver till resultat beträffande punkt 1) 93 läraravdelningar och vad angår punkt 2) 303 läraravdelningar. Även om dessa sifferuppgifter, särskilt den senare, givetvis grunda sig på ytterst osäkra beräkningar, giva de dock vid handen, dels att statsverket möjligen i någon mån erhåller ett i form av minskade bidrag till lärarlöner

ekonomiskt vederlag för de nu årligen utgående anslagen till inackordering av skolbarn och till uppförande och understödjande av skolhem, dels att inackorderingssystemet, vidare utvecklat, innebär möjligheter till minskning av antalet skolor och skolavdelningar.

Då folkskolinspektörerna beträffande punkt 2) här ovan beräknat det antal lärarydelningar, som vid en allmänare tillämpning av inackorderingssystemet skulle kunna indragas, hava de förutsatt, att inackorderingen skulle ställa sig ekonomiskt fördelaktigare än uppehållandet av särskild skola. Genom ett räkneexperiment torde man kunna bilda sig en ungefärlig uppfattning om i vilka särskilda fall statsverket kan hava ekonomisk fördel av att lämna bidrag till inackordering i stället för bidrag till en lärares avlöning. I de flesta fall torde till indragning kunna ifrågakomma tjänst, som innehaves av småskollärarinna. Statsbidrag till sådan befattningshavare utgår med nio tiondelar av grundlönen jämte det eller de ålderstillägg, vartill lärarinnan är berättigad, d. v. s. med respektive 1,080, 1,230 och 1,530 kronor jämte dyrtidstillägg och provisorisk avlöningsförbättring. Vid en beräkning av omkring 240 inackorderingsdagar och ett statsbidrag av exempelvis 75 öre per barn och dag skulle statsverket alltså hava ekonomisk fördel av att skolor med intill 7 å 8 eller i vissa fall ännu flera barn indroges och barnen inackorderades för erhållande av undervisning i andra lärarydelningar.

Inackorderingsbidragets karaktär.

Överstyrelsen vill emellertid för sin del icke förorda en schablonmässig, av enbart ekonomiska motiv föranledd indragning av skolor. Anordningen med inackordering av skolbarn är, såsom ovan framhållits, tillkommen icke av ekonomiska skäl utan för att bereda möjlighet till undervisning av vissa barn, och detta borde alltjämt förbli dess huvuduppgift. I sitt den 30 september 1924 avgivna underdåniga utlåtande i anledning av riksdagens skrivelse nr 210 år 1924 angående behovet och lämpligheten av statsbidrag i vissa fall för underlättande av skolgång för långt från skola boende skolepliktiga barn m. m. har överstyrelsen framhållit, att föräldrarna icke sällan ogärna lämna sina barn till inackordering i främmande hem, och att det mången gång från befolkningens sida reses motstånd mot försöken att indraga redan befintliga skolor. Överstyrelsen anför härom bland annat följande: »Särskilt synes det överstyrelsen av vikt, att barnen icke utan tvingande skäl tagas från föräldrarna för att uppfostras i en främmande omgivning. Den känsla, som dikterar föräldrarnas motvilja mot en sådan åtgärd, är naturlig och bör om möjligt respekteras. Otvivelsaktigt äro också många av de små skolorna ute i avskilda bygder av en viss betydelse som allmänna kulturbärare. I många fall hava de kommit till stånd efter starka påtryckningar från befolkningens sida, då denna icke sett sig någon annan möjlighet att utan mycket stora personliga uppoffringar bereda sina barn lagstadgad undervisning. Av dessa skäl vill man givetvis ogärna mista en redan befintlig skola, så länge icke något bättre erbjudes i stället. — Men icke sällan äro dock omständigheterna sådana, att föräldrarna med tacksamhet torde begagna sig av ett erbjudande att på det allmännas bekostnad låta barnen genom inackordering eller skjutsning komma i åtnjutande av en väsentligt bättre skolundervisning, än vad nu är fallet. Föräldrarnas önskan att behålla barnen hos sig motväges ofta av en önskan att bereda dem den bästa möjliga utbildning. Man får nämligen icke bortse ifrån, att många av de mindre skolorna ute i avlägsna bygder föra en mycket tynande

tillvaro med svaga lärarkrafter och med förhyrda lokaler, som i så gott som alla avseenden äro otjänliga för sitt ändamål, vartill kommer, att barnantalet i dessa skolor mången gång betydligt understiger 10-talet. Och även till dessa små skolor, som icke sällan flytta på två stationer, hava barnen stundom långa vägar.»

En med inackorderingssystemet förenad olägenhet, som ofta framhålles av lokala skolmyndigheter och av folkskolinspektörer, är svårigheten att finna lämpliga inackorderingshem. Behovet av särskilda skolhem har därför gjort sig allt mera gällande. Skolhem hava också med betydande bidrag av statsmedel inrättats i flera skoldistrikt i övre Norrland, och förslag om inrättande av ytterligare sådana föreligga från åtskilliga skoldistrikt. Samma ändamål som skolhemmen tjäna de på enskilt initiativ tillkomna, numera statsunderstödda arbetsstugorna. En i möjligaste mån sund utveckling av inackorderingssystemet synes också vara i hög grad beroende av tillgången på skolhem och arbetsstugor, varför bemödandena att i allt större omfattning anordna sådana alltjämt torde vara förtjänta av statsmakternas kraftiga stöd.

Skolhem och arbetsstugor.

Även om man anser inackordering av skolpliktiga barn vara en nödfallsåtgärd, som endast med största varsamhet bör tillgripas, torde dock dylik åtgärd, såsom ovan framhållits, i vissa ingalunda sällsynta fall kunna tjäna som medel för indragning av skolor eller skolavdelningar. Jämte sin rent sociala och pedagogiska huvuduppgift skulle inackorderingen därmed tjäna jämväl ekonomiska syften. Vissa av de i ovannämnda kungörelse den 28 maj 1926 (nr 142) angivna förutsättningarna för statsbidrags utgående torde emellertid kunna anses i någon mån hinderliga för inackorderingens användning som medel till indragning av skolor och skolavdelningar. Överstyrelsen syftar härvid på den omständigheten att statsbidrag för ändamålet utgår allenast till skoldistrikt inom de tre nordligaste länen, ävensom därpå att sådant bidrag endast kan tillgodokomma barn av fattiga föräldrar.

Inackorderingsbidragets betydelse för skolorganisationen.

Visserligen torde inackordering av skolbarn hava störst betydelse för landets nordligaste delar med dess flerstädes glesa bebyggelse, men även i sydligare belägna trakter skulle inackorderingen säkerligen i vissa om än mera sällsynta fall kunna både underlätta skolgången för avlägset från skola boende barn och bereda ökade möjligheter att indraga fåtaligt besökta skolor. Av de av folkskolinspektörerna infordrade yttrandena synes framgå, att behov av inackorderingsbidrag föreligger förutom i Norrland särskilt i Värmland och Dalarna samt i vissa delar av landet utmed östra och västra kusten, framför allt i vissa delar av skärgården. Överstyrelsen tillåter sig i detta sammanhang erinra om statens bidrag till inackordering av skolpliktiga barn till lots- och fyrpersonalen, när barnantalet på en lots- eller fyrplats är så ringa, att uppehållet därstädes av en särskild skola skulle ställa sig oekonomiskt. Även i vissa andra fall skulle det vara god hus hållning att lämna statsbidrag till inackordering av ett fåtal barn i stället för statsbidrag till avlöning av en lärare för dessa. Överstyrelsen anser därför önskvärt, att visst belopp anslås för utsträckande till andra delar av landet än de tre nordligaste länen av möjligheten att erhålla statsbidrag till inackordering av skolpliktiga barn. Då säkra beräkningsgrunder saknas för bedömande av det belopp, som kan visa sig erforderligt, synes det överstyrelsen — med hänsyn till att ifrågavarande verksamhet under de första

åren har karaktären av försök — som om ett extra anslag av förslagsvis 15,000 kronor vore lämpligt. Genom att hava tillgång till ett sådant mindre anslag skulle det faktiska behovet kunna utrönas med ledning av inkomna ansökningar i berörda avseende.

I sitt ovannämnda underdåniga utlåtande den 30 september 1924 har överstyrelsen beträffande bestämmelsen, att statsbidrag skall utgå endast för barn till fattiga föräldrar, anfört följande: »Vid det förhållande, att bidrag till inackordering icke skulle komma att utgå endast för att bereda skolgång åt sådana barn, som därförutan skulle bliva i saknad av regelbunden skolundervisning, utan jämväl för att bereda möjlighet till indragning av vissa fåtaligt besökta eller illa utrustade skolor, synes bestämmelsen, att bidraget kan utgå endast för barn till fattiga föräldrar, icke fullt lämplig. Om genom indragning av en skola samtliga skolans lärjungar måste inackorderas för att komma i åtnjutande av lagstadgad undervisning, synes det rättvist och billigt, att inackorderingsbidrag utgår även för sådana barn, vilkas föräldrar icke kunna betecknas som fattiga. Den besparing, som genom skolans indragning skulle beredas det allmänna, skulle eljest åstadkommas genom ökade omkostnader för enskilda.» — Under hänvisning till här anförda skäl anser överstyrelsen allttjämt, att statsbidrag till inackordering icke bör begränsas endast till barn av fattiga föräldrar. Ett slopande av nämnda bestämmelse torde för övrigt få endast ringa ekonomisk betydelse för statsverket, då de föräldrar och målsmän, för vilkas barn skoldistrikt komme att åtnjuta dylikt statsbidrag, i regel torde kunna anses tillhöra den i kungörelsen åsyftade kategorien.

Skolskjutsar. Statsbidrag för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn har, såsom tidigare framhållits, beviljats att utgå från och med budgetåret 1926 —1927. I motsats till vad som gäller om statsbidrag till inackordering skall här ifrågavarande statsbidrag företrädesvis utgå i sådana fall, där kostnaderna för skolskjutsars anordnande kunna anses uppvägas av besparingar för skolväsendet i andra avseenden. På grund av denna bestämmelse har statsbidraget till skolskjutsar redan från början kommit att tjäna det dubbla syftet att bereda lättnader i skolgången för barn, som hava lång eller eljest svår väg till skolan, och att bereda möjlighet till indragning av skolor eller skolavdelningar med lågt barnantal. I de flesta fall hava skolskjutsar medfört dylika indragningar, varigenom åstadkommits besparingar för skolväsendet, vilka icke blott uppväga utan väsentligt överstiga kostnaderna för skolskjutsarnas anordnande.

Beräknade besparingar. För att även beträffande skolskjutsarna erhålla en i möjligaste mån tillförlitlig uppfattning av deras betydelse såsom medel till indragning av skolor och skolavdelningar har överstyrelsen från samtliga statens folkskolinspektörer inhämtat uppgifter angående dels

1) antal läraravdelningar, som på grund av nu förekommande skolskjutsar kunna beräknas vara indragna; dels

2) antal läraravdelningar, som kunna beräknas indragna vid en allmänare användning av skolskjutsar, därvid förutsättes, dels att statsbidraget utgår med belopp motsvarande halva kostnaden för skjutsningen, dels att skolskjutsarna ställa sig billigare än uppehållande av särskild skola, dels att skolskjutsar icke beräknas, där inackordering vore att föredraga.

En sammanfattning av dessa uppgifter utvisar beträffande berörda punkter respektive 70 och 380 läraravdelningar.

Givetvis äro även dessa uppgifter i ej ringa mån ungefärliga. Det torde dock beaktas, att folkskolinspektörerna vid här ifrågavarande beräkningar i högre grad än beträffande inackorderingen kunnat utgå ifrån faktiska förhållanden, enär, såsom ovan framhållits, de nu förekommande statsunderstödda skolskjutsarna i allmänhet tillkommit såsom ersättare för indragna eller eljest behöfliga läraravdelningar.

Skolskjutsarnas ekonomiska betydelse för statsverket framgår någorlunda tydligt därav, att, enligt folkskolinspektörernas beräkningar, genom det vid tiden för beräkningarna utgående statsbidraget för skolskjutsar å sammanlagt 30,000 kronor inbesparats statsbidrag till 70 lärartjänster med ett sammanlagt belopp — beräknat efter i olika lönegrader utgående statsbidrag — av lägst 75,600 och högst 107,100 kronor, oavsett dyrtidstillägg till 70 befattningshavare, och torde dyrtidstillägget ensamt kunna beräknas uppgå till ungefär samma belopp som hela det för skolskjutsar utgående statsbidraget. Då nu — fortfarande enligt folkskolinspektörernas uppgifter — icke endast 70 utan 380 läraravdelningar, d. v. s. mer än fem gånger det nuvarande antalet, skulle kunna undvaras genom en vidare utveckling av skolskjutsanordningen, varvid statsbidraget skulle utgå efter samma grunder som för närvarande, synes det uppenbart, att anordningen med skolskjutsar innebär möjligheter till avsevärda besparingar för statsverket.

Det torde icke med fog kunna bestridas, att skolskjutsarna, oavsett sin ekonomiska betydelse, i många fall äro viktiga hjälpmedel för en lämplig anordning av skolväsendet. Sålunda kunna genom skolskjutsarna barn överföras från svaga skolformer med otillräckligt utbildade lärarkrafter till skolor av högre form och från bristfälliga, förhryda lokaler till i hygieniskt hänseende fullt tillfredsställande skolhus, varav följden i allmänhet måste bli ett förbättrat undervisningsresultat.

Överstyrelsen, som på grund av antydda ekonomiska, hygieniska och pedagogiska synpunkter gärna skulle se, att skolskjutsar snarast möjligt komme till stånd i alla de fall, där de i berörda hänseenden vore för skolväsendet gagneliga, håller dock före, att utvecklingen på området icke bör forceras. Skolskjutsar äro ännu för allmänheten en nyhet, som på sina håll betraktas med misstänksamhet. Man fruktar, kanske icke utan skäl, att en blygsam början med anordning av skolskjutsar — i fullt motiverade fall — allt för lätt kan leda till överdrivna anspråk från föräldrar och målsmän, vilkas barn ha jämförelsevis lång skolväg, eller man är över huvud taget obenägen att frångå invanda förhållanden och indraga skolor, som, även om de äro bristfälligt utrustade, dock hava ett gynnsamt läge för de få barn, för vilka de äro avsedda.

Därest skoldistriktet, såsom överstyrelsen föreslår, icke skola äga att utan särskilt medgivande återbesätta ledig tjänst, torde icke kunna undvikas, att i enstaka fall skolor bli indragna, vilka distriktet eller åtminstone inom ifrågavarande skolområde bosatta föräldrar och målsmän velat behålla, och att följaktligen ett skoldistrikt kan bli nödsakat att på annat sätt, till exempel genom anordnande av skolskjutsar, sörja för att de till den indragna skolan hörande barnen erhålla undervisning. Överstyrelsen anser, att man i dylika fall bör förfara med stor varsamhet och icke utan vägande skäl förmena skoldistrikt att uppehålla skolor, från vilka de icke frivilligt avstå. I varje fall synes det vara ofrånkomligt, att skoldistrikt, som för att kunna indraga en skola med för lågt barnantal är nödsakat att anordna

Skolskjutsarnas betydelse för skolorganisationen.

skolskjutsar, bör kunna påräkna statsbidrag för skolskjutsarna. Under nuvarande förhållanden är detta icke möjligt, av det skäl bland annat, att för ändamålet beviljat anslag är till beloppet fixerat och icke får överskridas. Anslaget synes därför böra få karaktären av ordinarie förslagsanslag. En dylik förändring av anslagets natur torde icke innebära någon större ekonomisk risk, då ju statsverket har ekonomisk fördel av att skolskjutsar i långt större utsträckning än för närvarande komma till användning under förutsättning att nu gällande villkor för statsbidragets utgående fortfarande skulle gälla och en effektiv kontroll utövas.

Statsbidrag
enligt vissa
fastställda
allmänna
grunder.

Det torde även kunna ifrågasättas, huruvida icke statsbidrag för här ifrågasatt ändamål i stället för att i varje särskilt fall bestämmas av Eders Kungl. Maj:t lämpligen borde utgå efter av Eders Kungl. Maj:t och riksdagen fastställda allmänna grunder samt i likhet med statsbidrag till lärares avlöning tillgodokomma varje skoldistrikt, som av vederbörande länsstyrelse prövades hava uppfyllt för erhållande av dylikt statsbidrag stadgade villkor. Härvid må anföras, att det med nu gällande bestämmelser icke är möjligt för ett skoldistrikt, som står i begrepp att genomföra en mer eller mindre genomgripande omorganisation av sitt skolväsen med därav föranledda byggnadsföretag, att räkna med en för omorganisationen så viktig faktor som skolskjutsar. Överstyrelsen har i åtskilliga fall mottagit förfrågningar i här berörda avseende, av vilka framgått, att, om ett distrikt med visshet kunnat påräkna statsbidrag till skolskjutsar, skulle såväl distriktet åvilande byggnadskostnader som framtida driftskostnader kunnat väsentligt nedbringas. Överstyrelsen har givetvis med hänsyn till nu gällande bestämmelser angående statsbidrag till skolskjutsar icke kunnat tillråda sådan förläggning eller anordning av skolbyggnader, att ett permanent behov av skolskjutsar därvid måste tagas med i beräkningen. — Trots här berörda viktiga synpunkter är dock överstyrelsen med hänsyn till den jämförelsevis korta tid, under vilken man haft tillfälle att pröva lämpligheten av anordningen med skolskjutsar, icke beredd att för närvarande framlägga förslag till ändring i antydd riktning av nu gällande bestämmelser för utgående av statsbidrag till skolskjutsar.

Statsbidra-
gets storlek.

Slutligen anser sig överstyrelsen böra framhålla det av åtskilliga i ärendet hörda myndigheter framförda förslaget, att statsbidrag till skolskjutsar skulle utgå med högre belopp än som motsvarar halva kostnaden för skjutsarna, i en del fall har föreslagits två tredjedelar eller tre fjärdedelar av totalkostnaden. Ifrågasatt förslag har motiverats med att staten hade större ekonomisk fördel än skoldistriktet av anordningen med skolskjutsar, och att skoldistriktet genom ett större statsbidrag skulle animeras till att mera inrikta sig denna anordning. Motiveringen synes tilltalande, men överstyrelsen hyser dock starka betänkligheter mot förslaget. I det föregående är antytt, att man på sina håll ställer sig tveksam mot skolskjutsar bland annat av den anledningen, att man fruktar, att de kunna leda till anspråk på anordnande av skolskjutsar, även då sådana icke kunna anses nödvändiga. Otvivelaktigt är det av samma anledning av vikt, att statsbidraget till skolskjutsar kompenseras av en icke allt för obetydlig motprestation från skoldistriktets sida. Med nu gällande bestämmelser angående fördelningen mellan staten och skoldistriktet av kostnaderna för skolskjutsar, hava skoldistriktet i hög grad ekonomiskt intresse av att skolskjutsar icke anordnas utan i sådana

fall, då de äro strängt behöfliga, samt därav, att skjutsarna anskaffas för lägsta möjliga kostnad. För övrigt vill överstyrelsen erinra om att dessa bestämmelser icke utesluta möjligheten av att högre statsbidrag kan utgå, samt att Eders Kungl. Maj:t i särskilda fall tilldelat skoldistrikt statsbidrag, som överstigit hälften av kostnaderna för skolskjutsarna. — På grund av det nu anförda anser sig överstyrelsen icke för närvarande böra tillstyrka ändring av nu gällande bestämmelser i berörda avseende utan inskränker sig till att hemställa, att det nuvarande extra anslaget till skolskjutsar förändras till ordinarie förslagsanslag.

4. *Åtgärder för beredande av möjlighet för barn att erhålla undervisning i annat skoldistrikt än det barnet tillhör.*

I den riksdagsskrivelse, som givit anledning till förevarande utredning, omnämnes bland de utvägar, riksdagen ansåge att en utredning kunde taga sikte på, hänvisning av barn från ett skoldistrikt till ett annat för erhållande av undervisning. Redan i sitt till andra kammarens första tillfälliga utskott afgivna utlåtande i ämnet har överstyrelsen hyst samma uppfattning, och de i ärendet hörda myndigheterna hava likaledes i stor utsträckning anslutit sig härtill.

Icke mindre än 43 folkskolinspektörer hava gjort särskilda uttalanden i fråga om samarbete mellan olika skoldistrikt för underlättande av barnens skolgång. Flera av dem framhålla, att dylikt samarbete i betydande utsträckning redan nu förekommer, och så gott som samtliga hålla före, att reglerande bestämmelser på området skulle i olika avseenden vara till avsevärt gagn för skolväsendet.

Vissa av folkskolinspektörerna ställa sig dock tveksamma till frågan, huruvida genom barns hänvisning till annat skoldistrikt för erhållande av undervisning någon nämnvärd besparing i kostnaderna för skolväsendet står att vinna.

Folkskolinspektören i Skaraborgs norra inspektionsområde framhåller sålunda som sin mening, att berörda spörsmål skulle kunna motivera en alldeles särskild utredning även utan sammanhang med andra frågor. I vad mån det kan anses vara av betydelse för indragning av överflödiga läraravdelningar må lämnas därhän, det är möjligt, att det i något fall skulle kunna ha det. Men det är ur helt andra synpunkter en mycket betydelsefull fråga. Från sin egen verksamhet känner folkskolinspektören en mängd sådana fall, då ett skoldistrikt, som synes visa den största omtanke i fråga om att barnen — det vill säga distriktets egna barn — ej skola få för lång väg till skolan, ställer sig fullkomligt oförstående och avvisande, så snart det gäller barn från angränsande distrikt. Det må finnas aldrig så gott om utrymme i distriktets skola, och det stackars utsocknes barnet må ha aldrig så långt till sin egen församlings skola — ändock händer det mycket ofta, att man obarmhärtigt avvisar den lille främmande skolbesökaren, fastän hans närvaro ej skulle ådraga kommunen ett enda öres kostnad. I bästa fall uppställer man som villkor för hans deltagande i undervisningen en dryg skolavgift. Då folkskolan, ehuru till namnet en kommunal inrättning, dock numera är absolut avhängig av staten och dess ekonomiska understöd, synes samhällelig rättvisa fordra, att här tillkomma bestämmelser, som sätta

Folkskolinspektörerna.

åtminstone vissa gränser för ett skoldistrikts nuvarande oinskränkta rätt att förvägra utom distriktet boende barn tillträde till undervisningen i skola inom distriktet.

Folkskolinspektören i Göteborgstraktens inspektionsområde anför bland annat, att, såvitt det visat sig, hinder icke mött för lärjunge från ett skoldistrikt att erhålla undervisning i en närbelägen skola inom ett angränsande skoldistrikt, och de skolavgifter, som utkrävts, hava i allmänhet icke varit oskäligt höga. Även om någon nämnvärd minskning av kostnaderna för folkskoleväsendet icke skulle åstadkommas, därest formlig hänvisning av lärjunge från ett skoldistrikt till ett annat kunde äga rum, så borde emellertid frågan om skolpliktig lärjunges undervisning i skola utanför det skoldistrikt, till vilket han rätteligen hör, ur andra synpunkter, ej minst med hänsyn till möjligheten av att kunna åstadkomma goda och ändamålsenliga skolformer, vara av den betydelse, att den synes förtjäna att göras till föremål för särskild undersökning.

Folkskolinspektörerna i Gotlands, Hallands norra, Älvsborgs norra, Värmlands östra och Västmanlands östra inspektionsområden hava liknande uttalanden.

Folkskolinspektörerna i Roslagens, Dalslands, Närke, Dalarnes östra, Medelpads, Ångermanlands norra, Jämtlands norra, Västerbottens södra och Norrbottens norra samt t. f. folkskolinspektörerna i Stockholmstraktens, Nordskånes östra, Värmlands mellersta och Västerbottens norra inspektionsområden ansluta sig i kortfattade yttranden till den uppfattningen att normerande bestämmelser i ämnet äro önskvärda, då anordningen i fråga medför avsevärda fördelar både för enskilda barn och för skoldistriktet, varjämte åtskilliga av dem framhålla frågans ekonomiska betydelse.

Folkskolinspektören i Upplands inspektionsområde föreslår, att befogenhet tillerkännes domkapitlet att i förekommande fall efter förslag av vederbörande folkskolinspektör föreskriva, att barn, som lämpligen kunna och böra erhålla undervisning vid skola inom främmande skoldistrikt, där skola mot skälig ersättning, vars belopp domkapitlet må fastställa, åtnjuta undervisning.

Folkskolinspektören i Södermanlands västra inspektionsområde anför bland annat, att det ganska allmänt förekommer, att barn från ett skoldistrikt besöka en mera närbelägen skola i ett annat distrikt. Oftast ifrågasättes härför ingen särskild avgift. Men det har också förekommit, att dryga avgifter begärts, i ett fall 150 kronor om året för tre barn i samma familj. Folkskolinspektören anser, att ett skoldistrikt bör hava skyldighet att mottaga barn från ett annat distrikt, då behov härav föreligger och då det kan ske utan större olägenhet för det mottagande distriktet. Eventuella avgifter böra ej få överstiga det mottagande distriktets medelkostnader per skolbarn, och de böra gäldas av vederbörande skoldistrikt och ej av målsmännen.

Folkskolinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde framhåller, att det inom inspektionsområdet med dess relativt små skoldistrikt är av stor betydelse, att ett sådant samarbete kommer till stånd skoldistriktet emellan, att ett skoldistrikt i sina skolor mottager barn även från granndistriktet, då barnen hava lättare att komma till dess skola än till det egna distriktets. På frivillighetens väg har ett sådant samarbete utbildats i rätt stor utsträckning och i de flesta fall till ömsesidig belåtenhet. Det är endast frågorna om skolavgiftens storlek och om den skall utgöras av distriktet

eller av barnens föräldrar, som visat sig något svårlösta. Detta samarbete som i någon mån kan ersätta mindre skolor, bör ytterligare utvidgas. Det är för närvarande helt beroende av distriktens välvilja, att utom ett distrikt bosatta barn mottagas i skolorna, och, om skoldistriktet vägrar mottaga dem, torde det ej av någon myndighet kunna tvingas därtill. Då numera läraravlöningen i huvudsak utgår av statsmedel, synes ett skoldistrikt böra kunna åläggas att mot ett skäligt arvode i sina skolor mottaga även barn från närgränsande skoldistrikt, under förutsättning att distriktet ej påføres ökad utgift för sitt skolväsende genom dessa barns närvaro i skolan.

Folkskolinspektören i Östergötlands västra inspektionsområde finner förslaget om hänvisning av barn från ett skoldistrikt till närliggande skola inom angränsande skoldistrikt för erhållande av undervisning synnerligen värdefullt. Dylika åtgärder förekomma redan nu inom inspektionsområdet, fastän mera sparsamt, enär det vanligen är föräldrarna själva, som få vidkännas kostnaderna för sådan undervisning. Då dessa understundom ej anse sig ha råd därtill, tvingas deras barn att gå den kanske mångdubbelt längre vägen till närmaste skola inom det egna skoldistriktet.

Folkskolinspektören i Nordsmålands östra inspektionsområde har liknande uttalande och anför dessutom, att ett lämpligt och skäligt reglerande av dessa förhållanden skulle vara av stor betydelse för skolväsendet både i besparingshänseende och i organisatoriskt avseende.

Folkskolinspektörerna i Nordsmålands mellersta, Nordsmålands västra, Älvsborgs södra, Dalarnes södra och Norrbottens södra samt t. f. folkskolinspektörerna i Sydsmålands mellersta och Skaraborgs södra inspektionsområden framhålla samma synpunkter på föreliggande fråga.

Folkskolinspektören i Nordskånes västra inspektionsområde vill på det kraftigaste understryka vad skolöverstyrelsen i sin skrivelse till andra kammarens första tillfälliga utskott framhåller angående önskvärdheten av att genom lagbestämmelse fastslås, att skoldistrikt kan vara skyldigt att utan allt för dryga avgifter mottaga barn från intillgränsande skoldistrikt. Uppenbarligen bör sådan skyldighet föreligga endast under villkor, att det skoldistrikt, som skall mottaga barnen, ej får vare sig sina utgifter för skolorna ökade eller barnantalet i de respektive skolavdelningarna högre än vad som kan anses vara lämpligt och skäligt.

Folkskolinspektören i Sydskånes östra inspektionsområde framhåller, att de nuvarande gränserna mellan skoldistrikten stundom utgöra ett hinder för en ekonomiskt fördelaktig organisation av skolväsendet. Visserligen händer det ganska ofta, att en församling mottager enstaka barn från annat skoldistrikt i sina skolor, men i andra fall vägrar man mottaga andra barn än distriktets egna eller ställer så höga ersättningsanspråk, att denna utväg praktiskt taget är utesluten. Då ett skoldistrikt kan genom bristande tillmötesgående i detta avseende föranleda, att eljest obehövliga skolor eller läraravdelningar anordnas, synes det böra tagas under omprövning, under vilka förutsättningar barn från ett distrikt skulle kunna hänvisas till skola inom annat distrikt.

Folkskolinspektören i Västmanlands västra inspektionsområde har den uppfattningen, att redan under nuvarande förhållanden skoldistrikten visa stort tillmötesgående i berörda hänseende. Om reglerande bestämmelser komma till stånd, böra de avfattas med stor försiktighet, så att ej ett skoldistrikt kan tvingas att bibehålla en skola, som för dess egen del är obehövlig. Det skoldistrikt, som i sina skolor mottager barnen, bör ock ha rätt att för varje

barn upptaga avgift, vilken erlägges av det skoldistrikt, från vilket barnen komma. Ifall enighet om denna avgift ej kan i godo åstadkommas, bör avgiftens storlek fastställas av utomstående myndighet.

Folkskolinspektören i Dalarnes norra inspektionsområde framhåller, att onödiga tjänster skulle i en del fall kunna indragas och barnen ändå erhålla lämpliga skolvägar, om barnen finge gå i närbelägen skola inom annat distrikt.

Folkskolinspektören i Gästriklands inspektionsområde anför exempel på tvistigheter mellan olika skoldistrikt i berörda fråga och anser det omöjligt att under vissa förhållanden komma till en rationell anordning av skolväsendet, om skoldistriktens självbestämningsrätt i alla delar skall bibehållas oförkränkt.

Folkskolinspektören i Hälsinglands södra inspektionsområde framhåller, att det ibland kan inträffa, att ett skoldistrikt nödgas anordna särskild skola för ett fåtal barn, som hellre bort hänvisas till av annat skoldistrikt inrättad skola. Att ett skoldistrikt skall ha skyldighet att mottaga barn från ett annat skoldistrikt, om detta med hänsyn till undervisningens ändamålsenliga anordnande kan ske, och om därmed det allmännas intresse av att i rimlig mån begränsa antalet skolor och kostnaderna för skolväsendet befrämjas, synes icke vara obilligt. Givetvis måste en skyldighet av dylik art starkt begränsas och någon ersättning även komma i fråga. Att i detalj bestämma härom låter sig knappast göra. Några allmänna antydningar därom i författningarna jämte föreskrift, att yttrande från statens folkskolinspektör skall inhämtas, äro måhända tillräckliga. Skoldistrikt, som till undervisning mottager barn från ett annat distrikt, synas icke härför böra fordra annan ersättning än den, som motsvarar de merkostnader för distriktet, vilka anordningen i fråga vållar.

Folkskolinspektören i Hälsinglands norra inspektionsområde anser möjligt, att bland villkoren för statsbidrag till lärares avlöning kunde inryckas en bestämmelse, som ålägger skoldistriktet skyldighet att, efter prövning av vederbörande myndighet, i sina skolor mottaga ett visst antal barn från ett angränsande skoldistrikt.

T. f. folkskolinspektören i Ångermanlands södra inspektionsområde anser den berörda anordningen förträfflig, varför den bör på något sätt regleras, så att ett skoldistrikt icke utan vidare skall kunna avvisa barn från en angränsande kommun. Där det av någon anledning blir svår att uppnå överenskommelse mellan skoldistriktet, bör folkskolinspektören vara pliktig att på kallelse av endera parten ingripa och söka åstadkomma samförstånd.

Folkskolinspektören i Jämtlands södra inspektionsområde anser, att skolornas antal skulle i någon mån kunna begränsas och behovet av nya skolor minskas utan minsta men för undervisningen, om barn från ett skoldistrikt under vissa förhållanden skulle för sin skolgång kunna hänvisas till närliggande skola i annat distrikt. Det bör kunna finnas utväg till sådana bestämmelser, att ett skoldistrikt blir skyldigt att på rimliga villkor mottaga barn från annat distrikt, när detta prövas lämpligt och icke medför ökade kostnader för skolväsendet eller olägenheter för skolarbetet. På detta område kan helt visst en hel del göras för att åstadkomma utjämning av barnantalet i skolorna och nedsättning av kostnader både för stat och kommun.

Folkskolinspektören i Norrbottens mellersta inspektionsområde meddelar, att, innan Överbuleå skoldistrikt anordnade skolskjutsar, omkring 100 barn voro

hänvisade till Bodens stads folkskolor, för vilka barn erlades avgift, beräknad till i medeltal 170 kronor per barn och år. För närvarande åtnjuta omkring 50 barn från Nederluleå skoldistrikt kostnadsfri undervisning i Luleå folkskolor, ock ungefär lika många Luleåbarn bevista likaledes kostnadsfritt skolor, tillhörande Nederluleå skoldistrikt. I allmänhet torde det väl förhålla sig så, att ett skoldistrikt icke vägrar att mottaga barn från annat skoldistrikt men kan därför kräva rätt så dryga avgifter. I samband med eventuella föreskrifter angående skoldistrikts skyldighet att mottaga barn från annat skoldistrikt torde det väl även vara lämpligt att inrycka bestämmelser om att, där avgift förekommer, denna icke må överstiga distriktets självkostnadspris per barn.

Av domkapitlen uttala sig 6 i föreliggande fråga.

Uppsala domkapitel framlägger icke något direkt förslag men konstaterar att med nuvarande bestämmelser ett skoldistrikt godtyckligt kan bestämma både om det vill mottaga i sina skolor barn från annat distrikt och den ersättning, som härför skall erläggas. På grund härav har ifrågavarande anordning icke för närvarande den betydelse för minskande av kostnaderna för skolväsendet, som den kunde få, därest staten ägde möjlighet att här ingripa reglerande och ordnande. *Domkapitlen.*

Växjö domkapitel nämner — likaledes utan att göra något formligt förslag — som en utväg att nå det av riksdagen åsyftade målet, att ett skoldistrikt vore skyldigt att i sina skolor mottaga vissa barn från ett annat skoldistrikt utan ersättning, där detta låte sig göra utan men för undervisningen av den egna församlingens barn. Det kunde ock tänkas, att en viss ersättning för barn erlades, vilken av vederbörande myndighet fastställdes.

Skara domkapitel anför, att lagstiftning angående skyldighet för ett skoldistrikt att mottaga barn från ett angränsande sådant torde böra komma tillstånd. Beslut att barn skall undervisas i angränsande skoldistrikt torde efter framställning av folkskolinspektör eller skoldistrikt böra fattas av domkapitlet, varvid även ersättningen från det skoldistrikt barnen tillhöra till det, där de undervisas, bör bestämmas. Grunder, enligt vilka ersättning bör utgå, böra i lag fastställas.

Domkapitlet i Västerås vill särskilt understryka vikten av att ett skoldistrikt under vissa förhållanden kunde åläggas att utan ersättning mottaga barn från andra skoldistrikt.

Lunds domkapitel vill hava framhållet, att skoldistrikt bör, såvitt häri genom icke uppkommer svårighet eller hinder för distriktet, vara skyldigt att i viss utsträckning mottaga annat och angränsande distrikts skolpliktiga barn. Eventuella kostnader för det mottagande distriktet skola givetvis betalas av det andra distriktet. En sådan mottagningskyldighet skulle underlätta bildandet av kommunalförbund och över huvud taget intressera angränsande skoldistrikt för gemensamma angelägenheter.

Luleå domkapitel tillstyrker hänvisning av barn från ett skoldistrikt till ett annat för erhållande av undervisning. Skyldighet att mottaga elever från annat skoldistrikt borde då föreligga emot självkostnadspris.

I berörda ämne uttala sig 14 länsstyrelser, samtliga med undantag av en i tillstyrkande riktning, *Länsstyrelserna.*

Länsstyrelsen i Stockholm förklarar sig beredd att i princip tillstyrka för-

slag, som genom hänvisning av barn från ett skoldistrikt till ett annat möjliggör indragning av överflödiga skolor.

Länsstyrelsen i Nyköping framhåller, att då ingen som helst skyldighet enligt nu gällande bestämmelser föreligger för ett skoldistrikt att i sina skolor mottaga barn från annat skoldistrikt, synes i folkskolestadgan böra införas föreskrift om skyldighet för skoldistrikt att under vissa förutsättningar och villkor mottaga barn från annat distrikt. Bedömandet, huruvida förutsättningarna för att barn må mottagas i främmande skoldistrikt föreligga, torde böra överlämnas till myndighet, som ej kan antagas vara part i saken, exempelvis folkskolinspektören, och beträffande avgiften för barns åtnjutande av undervisning i skola inom främmande distrikt skulle möjligen kunna införas stadgande att, därest sådan avgift över huvud taget ansåges böra utgå, kyrkostämman ägde att fatta beslut om avgiftens storlek, med föreskrift härutinnan att avgiften ej finge sättas högre än till vad av kostnaden för skolväsendet inom distriktet med frånräknande av statsbidrag i medeltal belöpte å varje skolbarn under nästföregående räkenskapsår.

Länsstyrelsen i Jönköping anser, att staten torde kunna fordra, att barn i ett skoldistrikt, efter myndighets bestämmande, skola mot skälighet avgift mottagas i skola i angränsande distrikt, där detta låter sig göra. Avgiften bör givetvis erläggas av det skoldistrikt, där barnen ha sitt hemvist, och icke drabba barnets föräldrar. Då vidare ett allmännare hänvisande av barn till annat skoldistrikt torde medföra avsevärda besparingar i statsbidrag till avlöning åt lärare, synes skoldistrikt böra kunna tillerkännas visst statsbidrag till ifrågavarande avgifter.

Länsstyrelsen i Växjö framhåller, att av icke minst betydelse för ordnande av skolförhållandena på ett mera tillfredsställande sätt skulle i många fall säkerligen vara, om reglerande bestämmelser meddelades beträffande rätt för skoldistrikt att under vissa förhållanden få barn undervisa i angränsande skoldistrikts skolor, respektive skyldighet för skoldistrikt att från angränsande skoldistrikt under enahanda förutsättningar mottaga barn till undervisning i dess skolor. Förhållandena synas nämligen kunna vara sådana, att med befintliga skolbyggnader och skolororganisationer vid inträffad ökning, respektive minskning av barnantalet i de olika skoldistrikten eller ändrad bebyggelse vid gränsen av skoldistrikt och annat dylikt i förening förefintligheten av rätt, respektive skyldighet i nyss berörda avseende skulle utan olägenhet för något av skoldistrikten medföra både besparing och kortare skolväg.

Länsstyrelsen i Kristianstad framhåller, att i de fall, då hinder mot indragning av skola, som med hänsyn till barnantalet eljest vore obehöfvig, anses möta av skolans belägenhet avses och svårigheten att bereda barnen i en avlägsen del av skoldistriktet lämplig undervisning, torde böra tagas i övervägande möjligheten att skaffa barnen undervisning i angränsande skoldistrikt. För undvikande av omgången med bildande av kommunalförbund skulle saken kunna tänkas ordnad under enklare former, exempelvis så att, om överenskommelse icke kunde träffas, myndighet (länsstyrelse eller domkapitel eller båda i samråd) ägde medgiva skoldistrikt rättighet att, där så lämpligen kan ske, mot viss ersättning betjäna sig av undervisningen i skola i närbeläget skoldistrikt.

Länsstyrelsen i Göteborg anser, att större resultat kan ernås genom barns hänvisning till annat skoldistrikt för erhållande av undervisning än genom inrättande av kommunalförbund. Redan nu förekommer inom länet att på

grund av frivillig överenskommelse barn inom ett skoldistrikt erhåller undervisning i ett närgränsande skoldistrikt. Det torde därför böra utredas, huruvida och under vilka villkor sådan hänvisning på grund av bestämmelse i författningsväg bör kunna ske.

Länsstyrelsen i Vänersborg förordar en omedelbar utredning därom, i vilken utsträckning nuvarande skoldistrikt skulle kunna sammanslås. Inom länet finnas åtskilliga pastorat, vilka innefatta ett flertal till såväl yttnehåll som folkmängd obetydliga kommuner, av vilka två eller flera utan olägenhet kunna sammanslås till ett skoldistrikt. I avvaktan på resultatet av en dylik utredning torde emellertid föreskrifter böra meddelas rörande skyldighet för skoldistrikt att under vissa förhållanden mottaga barn från angränsande distrikt.

Länsstyrelsen i Karlstad framhåller, att, därest under vissa betingelser skoldistrikt vore skyldigt mottaga barn från angränsande skoldistrikt, härigenom önskvärd avvägning av skolkostnaderna torde i åtskilliga fall kunna genomföras. Länsstyrelsen ifrågasätter lämpligheten av att bestämmelser i syfte att skapa sådan skyldighet meddelas samt att lämpliga åtgärder vidtagas för att på grundvalen av sålunda förefintlig skyldighet och däremot svarande rättighet sammanföra skoldistrikt för underhandlingar och samarbete.

Länsstyrelsen i Örebro anför, att, då någon skyldighet för närvarande icke förefinnes för skoldistrikt att i berörda avseende bistå varandra, denna utväg har kunnat anlitas endast under förutsättning att överenskommelse härom och enkannerligen om den ekonomiska gottgörelsen kunnat träffas distrikten emellan. Då skoldistriktens kostnader för skolväsendet till väsentlig del ersättas av det allmänna, synes den fordran med fog kunna uppställas, att distrikten skola vara skyldiga att i särskilda fall mot gottgörelse mottaga barn från angränsande skoldistrikt. Avgörandet om och i vad mån så skall äga rum, torde vid bristande överenskommelse kunna anförtras åt vederbörande domkapitel efter folkskolinspektörens hörande; och vidkommande ersättningsfrågan föreligger till synes möjlighet att denna, likaledes därest överenskommelse härom ej kan träffas, avgöres genom ett på lämpligt sätt ordnat skiljemannaförfarande.

Länsstyrelsen i Västerås anser det böra föreskrivas, att, när barn från ett distrikt till lättnad för detta distrikts skolbördä skulle kunna undervisas i ett annat distrikts närbelägna skola utan olägenhet för denna, vederbörande domkapitel må, om frivillig överenskommelse därom ej kan träffas, ålägga sistberörda skoldistrikt att mot ersättning, som av domkapitlet bestämmes, i viss skola mottaga ifrågavarande barn till undervisning.

Länsstyrelsen i Gävle anser en föreskrift om skyldighet för ett skoldistrikt att mot ersättning för enbart självkostnaden till undervisning mottaga barn från angränsande skoldistrikt böra tagas i övervägande.

Länsstyrelsen i Östersund framhåller, att på flera platser byar äro så belägna, att den bästa organisationen av skolväsendet skulle uppnås, om barn, hörande till en kommun, finge undervisas i en närliggande skola, tillhörande annan kommun. Denna anordning kan synas enkel men möter dock understundom stora svårigheter vid genomförandet. En lagstiftning därom är önskvärd. Därvid synes även specialstadgande (vid sidan av lagstiftningen angående kommunalförbund) om regleringen av det ekonomiska mellanhavandet mellan skoldistrikten böra meddelas.

Länsstyrelsen i Umeå slutligen anför uti ifrågavarande ämne följande:

»Vid den närmare prövning av ifrågavarande spörsmål om åtgärders vidtagande till beredande av ökad möjlighet att indraga skola eller skolavdelningar, vilka på grund av minskning av barnantalet kunna anses överflödiga har Kungl. Maj:ts befallningshavande funnit, att uti ifrågavarande avseende väckt fråga att under vissa förhållanden hänvisa barn från ett skoldistrikt till ett annat för att erhålla undervisning vid dess skola näppeligen angiver en väg, som härvid bör beträdas. Erfarenheten visar nämligen, att stora motsättningar redan under nuvarande förhållanden kunna förekomma mellan lärare och skolbarnens målsmän, och dessa bliva helt säkert ej mindre, om målsmännens rätt att genom av dem valda förtroendemän tillsätta lärare frantages dem.»

Icke heller i denna fråga hava de i ärendet hörda folkskolestyrelserna uttalat sig.

Skolöverstyrelsen.

Med så gott som enhällighet hava i ärendet hörda myndigheter, såsom av de anförda yttrandena framgår, anslutit sig till tanken att på ena eller andra sättet undanröja det hinder för en ändamålsenlig anordning av skolväsendet, som föranledes av skoldistriktens oinskränkta bestämmanderätt rörande tillträde till skolorna för barn utom det egna skoldistriktet.

Nuvarande förekomst av barns skolgång i annat skoldistrikt.

Överstyrelsen har för frågans allsidiga bedömande inhämtat vissa kompletterande uppgifter från statens folkskolinspektörer. Av dessa uppgifter framgår, att inom samtliga inspektionsområden skoldistrikt i större eller mindre utsträckning till undervisning mottaga barn från angränsande distrikt. Under läsåret 1927—1928 åtnjöto sålunda 1,972 barn undervisning i främmande skoldistrikt, varav dessa för 682 barn betingade sig särskild ersättning, medan 1,290 barn åtnjöto kostnadsfri undervisning. Skolavgifterna för omförmälda 682 barn varierade mellan lägst 2 och högst 200 kronor per barn och läsår. Folkskolinspektörerna hava anført, att genom den ifrågavarande anordningen 66 läraravdelningar kunde beräknas vara indragna, samt att, därest skoldistrikt vore förpliktigt att i sina skolor mottaga barn från annat skoldistrikt och möjligheterna till överflyttning av barn från ett skoldistrikt till ett annat utnyttjades, så långt barnens skolvägar och befintliga skollokaler medgäve, sammanlagt 120 läraravdelningar beräknades kunna vara indragna.

Dessa uppgifter bestyrka, att skoldistriktet i stor utsträckning bistå varandra i fråga om beredande av undervisning åt barn, som icke lämpligen kunna besöka det egna distriktets skolor. Men de giva också vid handen, att skoldistriktet icke sällan kräva en dryg ersättning för hjälpen. I vissa fall erlägges denna ersättning av det skoldistrikt, till vilket barnet hör, men i andra fall nödgas vederbörande föräldrar och målsmän själva bekosta undervisningen. Av uppgifterna inhämtas vidare, att anordningen i fråga bereder möjligheter till indragning av skolor och skolavdelningar, och att reglerande bestämmelser rörande skyldighet för ett skoldistrikt att i mån av utrymme mottaga barn från andra distrikt skulle ytterligare öka dessa möjligheter.

Samband med ändringar i skoldistriktsindelningen.

Överstyrelsen kan för sin del åberopa talrika exempel, som ådagalägga behovet av en ändring i berörda avseende. Vad angår ärenden rörande ändring i den kommunala indelningen, spelar icke sällan skolfrågan en be-

tydande roll. Vanligen söker man att i villkoren för indelningsändringen lämna sådan föreskrift, att ett skoldistrikt, som genom indelningsändringen får sin skolorganisation i någon mån rubbad, skall beredas möjlighet att under en övergångstid få till grann-distrikts skolor mot viss avgift per barn och år hänvisa de barn, vilka skulle få för lång väg till det egna distriktets skolor. Men dylika villkor utgöra dock ingen säkerhet för att barnen verkligen komma att undervisas i den närmast belägna skolan, enär skolgången därstädes är förbunden med viss kostnad för det skoldistrikt, till vilket barnen egentligen höra, och skoldistriktet för att undgå kostnaden kan underlåta att begagna sig av den medgivna rättigheten och i stället hänvisa barnen till det egna distriktets på större avstånd belägna skola.

I en del fall av indelningsändring är skolfrågan till och med en huvudfråga. Överstyrelsen tillåter sig i korthet relatera exempel på sådana fall.

I en den 15 januari 1925 dagtecknad ansökning hemställde ägare av delar av skattehemmanet 1 mantal Kvänslöv Nedregård i Angelstads socken, Kronobergs län, i underdånighet, att nämnda hemman måtte bli inkorporerat med Ljungby socken. Som skäl anfördes, att sökandenas barn hade 7 kilometers väg till Angelstads folkskola (enligt senare verkställd kontrollräkning 6.4 kilometer) men endast 2.5 kilometer till Hovdinge folkskola i Ljungby socken. Av handlingarna i ärendet inhämtades, bland annat, att de till folkskolestadiet hörande barnen å ifrågavarande hemman utgjorde endast två, att såväl folk- som småskolan i Angelstad hade så stort barnantal, att minskning därav vore önskvärd, men att folkskolan i Hovdinge, som var anordnad enligt andra B-formen, hade allenast 5 barn i småskolan och 12 i folkskolan, samt att Ljungby församling ställt sig avvisande mot ett av Angelstads församling väckt förslag om lösande av skolfrågan för invånarna å ifrågavarande hemman genom åvägabringande av s. k. skolförbund enligt lagen om kommunalförbund. Överstyrelsen anförde i ämnet bland annat, att spörsmålet, huruvida icke skolförhållandena för de ifrågavarande barnen skulle kunna på ett tillfredsställande sätt ordnas, utan att någon ändring i den kommunala och ecklesiastika indelningen vidtoges, osökt framställde sig. En överflyttning av barnen till Hovdinge folkskola syntes för Ljungby skoldistrikt icke medföra några ökade kostnader eller i varje fall icke några avsevärda sådana och icke heller några olägenheter i övrigt. Det syntes därför kunna förväntas, att Ljungby skoldistrikt icke skulle ställa sig avvisande till en framställning i sådant syfte från Angelstads skoldistrikt. Skulle emellertid mot förmodan och rimliga skäl så bliva fallet, borde frågan lösas genom indelningsändring. — Kammarkollegium anförde, bland annat, att vad i ärendet förekommit syntes visa hän på behovet av ändring i gällande folkskoleförfattningar, i syfte att skoldistrikt må kunna, även i fall då överenskommelse mellan parterna ej uppnås, åläggas att mot skäligen ersättning i mån av utrymme till undervisning i distriktet tillhörig skola mottaga barn från närbelägna delar av annat skoldistrikt, vilka hava lång eller eljest besvärlig väg till närmaste skola inom detta distrikt, eventuellt dock att sistnämnda distrikt må kunna tillförbindas utgiva dylik ersättning. — Eders Kungl. Maj:t fann genom beslut den 26 februari 1926 ansökningen icke föranleda annan Eders Kungl. Maj:ts åtgärd än att handlingarna i ärendet överlämnades till överstyrelsen för den åtgärd, vartill överstyrelsen kunde finna anledning. — I liknande ärende rörande ifrågasatt överflyttning av Burgsviks lotsplats m. m. från Vamlingbo till Öja socken av Gotlands län överlämnades genom nådigt beslut den 19

mars 1926 ävenledes handlingarna i ärendet till överstyrelsen för den åtgärd, vartill överstyrelsen kunde finna anledning.

I berörda båda fall skulle barnens överförande till närmast belägna skola icke hava medfört indragning av någon skola eller skolavdelning och således icke inneburit någon ekonomisk besparing, men otvivelaktigt skulle åtgärden varit till gagn för barnen och för skolväsendet.

Författnings-
ändring.

I likhet med kammarkollegium och flertalet av i ärendet hörda myndigheter anser överstyrelsen, att förhållandena på här berörda område visa hän på behovet av ändring i gällande författningar i syfte att skoldistrikt må kunna åläggas att i mån av utrymme till undervisning i distriktet tillhörig skola mottaga barn från närbelägna delar av annat skoldistrikt, vilka hava lång eller eljest besvärlig väg till närmaste skola inom detta distrikt. Överstyrelsen förbiser härvid icke, att en dylik bestämmelse komme att innebära en viss inskränkning i den skoldistriktens tillerkända rätten att bestämma över sitt folkskoleväsende. Såsom ovan i annat sammanhang framhållits, är emellertid denna bestämmanderätt redan under nuvarande förhållanden ingalunda oinskränkt. Det betydande allmänintresse, som är förknippat med folkskolan, har föranlett en mängd bestämmelser, enligt vilka staten genom sina organ skaffat sig inflytande och i vissa fall ett avgörande sådant över skolans angelägenheter. I överensstämmelse härmed bidrager också staten med avsevärda belopp till skolväsendets uppehållande. Det kan med hänsyn härtill icke synas obilligt, att staten tillförsäkrar sig rätt att tillse, att befintliga till väsentlig del av staten uppehållna skolor på ändamålsenligt sätt utnyttjas, utan att skoldistriktens ekonomiska intressen därigenom trädas för nära.

De författningsbestämmelser, som på ifrågavarande område synas erforderliga, torde närmast kunna jämföras med dem, som gälla rörande fastställande av reglemente för skoldistrikt. Det synes alltså i första hand böra ankomma på domkapitlet att efter framställning från vederbörande lokala myndighet eller statens folkskolinspektör förstärka skoldistrikt att i viss skola för undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt.

Förslag till författningsbestämmelser i ämnet återfinnes i bilaga 1 under § 6 i folkskolestadgan.

5. *Ökad användning av kommunalförbund för främjande av skolväsendet.*

I riksdagens meranämnda skrivelse angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar framhålles bland annat, att det vore av vikt, att frågan om inrättandet av s. k. kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendets krav mera beaktades. Riksdagen anför, att inrättandet av kommunalförbund i många fall säkerligen kunde medföra både bättre skolformer och bättre undervisning och samtidigt lägre kostnader för de deltagande skoldistriktens liksom för staten. Åtskilliga av de i ärendet hörda myndigheterna hava ägnat jämväl denna fråga sin uppmärksamhet.

Inalles hava 21 folkskolinspektörer yttrat sig i ämnet.

Folkskol-
inspektörerna.

Folkskolinspektörerna i Östergötlands östra, Gotlands, Gästriklands och Medelpads inspektionsområden framhålla, att frågan om inrättande av kommu-

nalförbund knappast kan vara av ekonomisk eller organisatorisk betydelse för skolväsendet inom ifrågavarande inspektionsområden, och *t. f. folkskolinspektören i Ångermanlands södra inspektionsområde* anför, att inrättandet av dylikt förbund ingenstades inom området varit ifrågasatt.

Övriga folkskolinspektörer, som yttrat sig i frågan, hålla emellertid före, att kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendet kunna vara ägnade att medföra avsevärda fördelar i såväl organisatoriskt som ekonomiskt avseende. Samtidigt frambålla emellertid flera av dem, att skoldistriktet ofta visa stor obenägenhet till samgående på ifrågavarande område, och att det till följd därav visat sig svårt och i flera fall omöjligt att få till stånd s. k. skolförbund.

Folkskolinspektören i Södermanlands västra inspektionsområde anför sålunda, att s. k. kommunalförbund icke äro populära. Skoldistriktet vilja icke veta av samröra. Inom inspektionsområdet finnas nära varandra belägna men olika skoldistrikt tillhörande skolor av lägre typ, vilka borde kunna ersättas av gemensam skola av högre form.

Folkskolinspektören i Östergötlands västra inspektionsområde framhåller, att lagen om kommunalförbund, i vad den avser förbund mellan skoldistrikt, med nuvarande bestämmelser mera är att betrakta som en lag på papperet än en lag avsedd att tillämpas. Svårigheten att intressera olika skoldistrikt för dylika förbund är betydande. Efter åtta års arbete har det lyckats folkskolinspektören att få till stånd tvänne sådana förbund, där dock ett enda förbund hade varit fördelaktigare.

Folkskolinspektören i Nordsmålunds östra inspektionsområde anser, att den vanligen med församlingsgränsen sammanlöpande skoldistriktsgränsen ofta är oläglig från skolväsendets synpunkt. Genom anordnande av kommunalt skolförbund skulle i åtskilliga fall besparingar kunna göras eller andra fördelar vinnas, men anordningen strandar merendels på endera ifrågavarande parts motstånd. Det torde böra övervägas, om ej i dylika fall Kungl. Maj:t borde kunna ålägga skoldistrikt att ingå kommunalförbund, liksom Kungl. Maj:t kan påbjuda ändring i kommunal och ecklesiastik indelning och bestämma villkoren därför.

Folkskolinspektören i Nordsmålunds mellersta inspektionsområde framför liknande synpunkter angående behovet av skolförbund och meddelar, att inom området bildats ett dylikt förbund, varigenom ett skolhus och en lärarkraft kunnat inbesparas.

Folkskolinspektören i Nordsmålunds västra inspektionsområde framhåller, att genom bildande av kommunalförbund både skolhusbyggen och lärartjänster mången gång skulle bli överflödiga och barnen få gynnsammare skolvägar. Men erfarenheten har visat, att det är synnerligen svårt att få kommunalförbund till stånd, även där fördelarna därav ligga i öppen dag, detta, såvitt man kunnat finna, på grund av den ena församlingens misstro mot den andra. Ett typiskt exempel härpå anföres beträffande Hjälmseryds församling, som kunnat slippa ett skolhusbygge i Bo vid Lamhult, därest församlingen velat ingå kommunalförbund med grannförsamlingen Aneboda. Hjälmseryd avvisade till och med folkskolinspektörens förslag att inleda underhandling med Aneboda. Det synes därför vara önskvärt, att lagen om kommunalförbund revideras, så att kommunalförbund må komma till stånd, där så är behöfligt.

Folkskolinspektören i Dalslands inspektionsområde anser, att kommunalförbund, därest de kunde komma till stånd, skulle möjliggöra indragning av

icke få lärartjänster. Så länge beslutanderätten, då det gäller bildandet av kommunalförbund, ligger hos kommunerna själva, torde emellertid enligt vad erfarenheten givit vid handen dylika förbund, då det gäller folkskolan, endast i undantagsfall bliva inrättade.

Folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde framhåller, att det visat sig svårt att intressera skoldistriktet att sammansluta sig i skolförbund. Inom området har i stället framträtt en stark tendens att i de fall, där två eller flera församlingar bilda gemensamma skoldistrikt, uppdelas dessa, så, att varje församling kommer att bilda särskilt distrikt. Möjligt är, att bildandet av kommunalförbund skulle oftare än hittills ifrågakomma, därest det bleve föreskrivet, att till exempel vederbörande folkskolinspektör ägde på något sätt taga initiativ därtill.

Folkskolinspektören i Skaraborgs södra inspektionsområde anser, att många skolproblem skulle kunna finna en lycklig lösning, om stadgandet om kommunalförbund vunne allmänna tillämpning. Det visar sig ofta vara förknipat med stora svårigheter blott att få en utredning härom till stånd. Önskvärt vore därför, att folkskolinspektören tillerkändes rätt att påfordra en utredning genom vederbörande länsstyrelse om möjligheten av upprättandet av dylikt förbund för en skolfrågas lösning.

Folkskolinspektören i Skaraborgs norra inspektionsområde finner det otvivelaktigt, att, om lagen om kommunalförbund den 13 juni 1919 mera allmänt beaktades av sådana skoldistrikt, inom vilka en tätare bebyggelse förekommer å ömse sidor om den mellan dem löpande distriktsgränsen, skolväsendet i åtskilliga fall både pedagogiskt och ekonomiskt skulle vinna därpå. Tyvärr synes denna lag i praktiken icke förmå medföra alla de fördelar, som den säkerligen åsyftar. En tillämpning av densamma förutsätter nämligen alltid, att de parter, som skulle ingå kommunalförbund med varandra, bliva fullt eniga. Nu har det visat sig, att få saker äro svårare att åstadkomma än enighet i kommunala ting, enkannerligen skolfrågor, mellan två intill varandra gränsande kommuner. Lagen behövde därför säkerligen i någon mån skärpas därhän, att möjlighet förefunnnes till åstadkommande av kommunal gemensamhet, då en utredning visade dess obestriddliga ekonomiska och praktiska gagn, även om mellan parterna frivillig enighet icke i allt kunnat åvägbringas. Vidare synes initiativrätten för bildande av kommunalförbund på skolväsendets område böra tillerkännas folkskolinspektören, som säkerligen ofta har en objektiv och fördomsfri blick på de förhållanden, vilka kunna anses motivera en sammanslutning kommunerna emellan, under det dessa själva var och en från sin speciella synvinkel betrakta frågan mera ensidigt.

Folkskolinspektörerna i Närkes, Västmanlands östra och Jämtlands norra inspektionsområden framhålla kommunalförbundets betydelse ur skolväsendets synpunkt men samtidigt, att kommunerna i allmänhet äro obenägna för dylika sammanslutningar.

Folkskolinspektören i Norrbottens södra inspektionsområde anser, att de genom inrättandet av kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendets krav och intressen föreliggande möjligheterna böra utnyttjas i större omfattning än vad som nu sker. I många fall skulle på detta sätt en koncentring bliva möjlig, varigenom läraravdelningarnas antal kunde minskas och bättre skolformer erhållas för en lägre kostnad. Inom inspektionsområdet finnas åtskilliga fall, där man inrättat mindre folkskolor i intill varandra

liggande men till skilda skoldistrikt hörande byar i stället för att enas om en gemensam skola av bättre typ.

Endast fyra domkapitel uttala sig i föreliggande fråga.

Domkapitlen.

Uppsala domkapitel anser, att besparingar kunna göras genom att nära varandra belägna men olika distrikt tillhörande skolor sammanslås och de båda distrikten ingå kommunalförbund.

Växjö domkapitel framhåller, att kommunala skolförbund borde komma mera till användning, än vad nu är fallet.

Lunds domkapitel anför, att den begärda utredningen synes böra resultera i bland annat underlättandet av bildandet utav kommunalförbund för omhänderhavandet av skolväsendet. Ett stort skoldistrikt har lättare att placera en övertalig lärare och att använda befintliga skollokaler. Ju mindre distriktet är, ju svårare blir anpassningsförmågan efter rådande förhållanden. Kommunalförbund skulle givetvis här ha en mission att fylla. Domkapitlet håller dock för troligt, att, med hänsyn till det ringa användandet av kommunalförbund överhuvudtaget en dylik åtgärd skulle vara av mindre värde men vill dock i likhet med riksdagen framhålla åtgärden såsom ägnad att befordra ett ändamålsenligt skolväsende.

Skara domkapitel anser sig böra uttala sin betänksamhet rörande lämpligheten att annat än i undantagsfall inrätta så kallade kommunalförbund till skolväsendets ordnande. Med sådana förbund skulle sannolikt följa många strider och förvecklingar, som ingalunda skulle vara skolväsendet till fromma. Åtminstone bör ej, där ej synnerligen starka skäl äro för handen, kommunalförbund komma till stånd utan samstämmiga beslut av samtliga de församlingar, som skulle tillhöra detsamma.

Nio länsstyrelser hava i sina yttranden ingått på frågan om kommunalförbund för skolväsendets tillgodoseende.

Länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Stockholm erinrar om att bland utvägar, som anvisats i riksdagsskrivelsen, märkas inrättande av kommunalförbund och hänvisning av barn från ett skoldistrikt till ett angränsande för erhållande av undervisning. Då direktiven angiva, att ifrågakommande åtgärder icke få träda kommunernas självbestämmanderätt för nära, läser det icke kunna ifrågasättas att föreskriva kommuns tvångsanslutning till kommunalförbund för möjliggörande av rationellare organisation av skolväsendet. I riksdagsskrivelsen understrykes emellertid, att det särskilt är beträffande tillsättandet av lärare, som självbestämmanderätten ej får trädas för nära, och då gällande bestämmelser om folkskoleväsendets organisation innefatta åtskilliga föreskrifter i övrigt, som i många fall göra kommunernas självbestämmanderätt tämligen illusorisk, är det måhända möjligt att giva direktiven en sådan tolkning, som medger framläggande av förslag i båda avsedda hänseenden. Beträffande kommunalförbunds inrättande i förevarande syfte föreligger dessutom den utvägen att genom beredande av gynnsammare ekonomiska möjligheter göra dylika organisationer mera eftersträfvansvärda. Länsstyrelsen är för sin del beredd att i princip tillstyrka bland annat förslag, som genom inrättande av kommunalförbund möjliggör indragning av överflödiga skolor.

Länsstyrelsen i Nyköping meddelar, att lagen om kommunalförbund hittills tillämpats inom Södermanlands län i synnerligen ringa utsträckning,

och att något ökat intresse för lagens tillämpning knappast torde vara att förvänta.

Länsstyrelsen i Jönköping anser avsevärda besparingar i många fall möjliga genom bildande av kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendets krav. Det har emellertid visat sig, att de möjligheter, som härigenom yppa sig, ofta icke alls begagnas av vederbörande skoldistrikt. Fråga kan därför vara, om icke erhållande av statsbidrag för viss lärartjänst bör göras beroende av huruvida av myndighet föreslaget kommunalförbund i syfte att nedbringa statens och kommunernas kostnader för skolväsendet befunnits icke lämpligen böra komma till stånd.

Länsstyrelsen i Karlskrona anför, att den av riksdagen antydda vägen att bilda kommunalförbund givetvis stundom vore att förorda, men att det ofta icke är lätt att få sådana sammanslutningar till stånd, då kommunerna icke i allmänhet äro benägna för ekonomiskt samarbete i någon större skala.

Länsstyrelsen i Göteborg framhåller, att inrättande av kommunalförbund säkerligen skulle, såsom riksdagen också erinrat, i många fall kunna medföra både bättre skolformer och bättre undervisning och samtidigt lägre kostnader för de deltagande skoldistriktet liksom för staten. Genom att med anlitande av denna utväg bilda större enheter skulle för övrigt skoldistriktet särskilt på grund av den ökade möjligheten att tvångsförflytta lärare lättare kunna ordna sitt skolväsende allt efter ändrade förhållanden än när skoldistriktet skola handla var för sig. Det är emellertid att märka, att kommunalförbund icke kan bildas utan att de berörda skoldistriktet äro ense i frågan, och erfarenheten har visat, att distriktet hava mycket ringa benägenhet att sammansluta sig till kommunalförbund. På den vägen är därför med all sannolikhet föga att vinna.

Länsstyrelsen i Vänersborg anser sig böra förorda en omedelbar utredning därom, i vilken utsträckning nuvarande skoldistrikt skulle kunna sammanslås. Inom länet finnas sålunda åtskilliga pastorat, vilka innefatta ett flertal till såväl yttinnehåll som folkmängd obetydliga kommuner, av vilka två eller flera utan olägenhet kunna sammanslås till ett skoldistrikt.

Länsstyrelsen i Västerås anser, att det tydligen kunde innebära stora möjligheter till förbättring av skolväsendet, om distriktet vore större än vad nu ofta nog är fallet. Bildandet av kommunalförbund på skolväsendets område är sålunda en sak att förorda. Emellertid torde det inte stå i god överensstämmelse med svensk uppfattning att härutinnan giva någon myndighet rätt att inskrida med påbud, såsom förhållandet är exempelvis beträffande vägdistriktet. Men så mycket borde åtminstone kunna göras, att i instruktionen för folkskolinspektörerna infördes bestämmelse därom, att dessa skulle ägna särskild uppmärksamhet åt möjligheten att genom bildandet av kommunalförbund förbättra skolförhållandena inom vederbörande inspektionsområde samt i ty fall verka i sådan riktning.

Länsstyrelsen i Gävle anför, att kommunalförbund för ordnande av skolfrågor eller andra kommunala angelägenheter inom länet mycket sparsamt kommit till användning, beroende möjligen på stor ömtålighet om den kommunala självbestämningsrätten, men synes ett ökat tillämpande av detta institut i många fall böra kunna bidraga att bereda bättre skolförhållanden till lägre kostnader.

Länsstyrelsen i Östersund framhåller, att sammanslagning av mindre kom-

muner till ett större skoldistrikt genom bildandet av kommunalförbund skulle bidra till att giva organisationen erforderlig elasticitet. Det får emellertid icke förbises, att kommunalförbundslagen i dess nuvarande form visat sig ganska litet effektiv. Även i fall, då man kan tycka, att de ömsesidiga fördelarna för kommunerna äro alldeles påtagliga, hava benägenheten att segt fasthålla vid det obeskrifliga oberoendet även för de svaga kommunerna och misstro mot medintressenterna i det tilltänkta förbundet hindrat åstadkommandet av kommunalförbund. Några betydande verkningar i avseende å skolväsendet torde därför icke vara att vänta av kommunalförbundslagen med mindre direkta eller indirekta tvångsmedel för att åstadkomma förbund tillfogas.

I ärendet hörda folkskolestyrelser hava icke yttrat sig i förevarande fråga.

Enligt § 12 i lag om kommunalförbund den 13 juni 1919 kan samhälle väcka fråga om bildande av kommunalförbund och till Konungens befallningshavande ingiva ansökan därom, varvid skall fogas den förberedande utredning, som sökanden kan vilja åberopa. Dessutom äger Konungens befallningshavande att utan ansökan upptaga sådan fråga, då anledning därtill föreligger. Jämlikt §§ 13—16 i samma lag ankommer det vidare på Konungens befallningshavande att föranstalta om den ytterligare utredning i ärendet, som kan erfordras, samt att upprätta förslag till förbundsordning. För att kommunalförbund skall komma till stånd erfordras dock enligt § 17 i nämnda lag, att samhällena skola hava enats om antagande av förbundsordning. När fråga är om kommunalförbund mellan skoldistrikt, ligger det alltså i skoldistrikts fria val att biträda eller avslå förslag om kommunalförbund, i vilket senare fall förbund icke kan komma till stånd, vilka skäl som än må anföras till förmån för ett sådant.

Skolöverstyrelsen.

Lagen om kommunalförbund har under sin tioåriga tillvaro åstadkommit, vad skolväsendet beträffar, en ringa verkan. Av från folkskolinspektörerna införskaffade uppgifter inhämtas nämligen, att för närvarande endast 18 sådana kommunalförbund finnas i riket, och att genom dem endast 15 läraravdelningar kunna beräknas vara indragna. Dessutom finnas visserligen åtskilliga på inbördes överenskommelse grundade sammanslutningar för skolväsendets främjande. Visserligen kunna dessa senare vara av stort värde men äro dock av tillfällig natur och kunna i regel när som helst hävas. På denna grund kunna de icke tjäna som underlag för mera omfattande gemensamma företag av ekonomisk natur, till exempel för uppförande av för tvenne skoldistrikts gränsområden gemensamma skolbyggnader, eller över huvud taget för bestående organisatoriska anordningar.

Resultatet av lagen om kommunalförbund.

Överstyrelsen kan för sin del endast vitsorda vad utav de återgivna yttrandena framgår angående skoldistriktens obenägenhet i allmänhet för ingående av kommunalförbund för skolväsendets främjande. Det lider intet tvivel, att de därigenom i vissa fall förorsaka sig själva och staten onödiga kostnader, på samma gång de hålla skolväsendet vid en svagare organisation, än som av förhållandena påfordras.

Åtgärder för
främjande av
kommunal-
förbunds-
ingående.

Åtskilliga förslag hava framförts, vilka ansetts ägnade att låta ifråga-
varande lag komma till en allmännare tillämpning skoldistriktet emellan
än för närvarande är fallet. Man har därvid till och med ifrågasatt till-
gripande av tvångsmedel för åstadkommande av kommunalförbund. Kungl.
Maj:t eller annan myndighet skulle sålunda kunna förordna om ingående
av kommunalförbund samt bestämma villkoren för sådant förbund i de fall,
då förbund syntes böra komma till stånd men vederbörande kommuner icke
kunde komma till samförstånd härom, ett förfaringsätt analogt med det,
som följes vid fastställande av ändring i den kommunala eller ecklesiastika
indelningen. Även om man kan hysa full förvissning om att ett på sådant
sätt tillkommet kommunalförbund vore ur allmän synpunkt väl motiverat
och icke innebure förfång i ekonomiskt hänseende för någon av de i för-
bundet intresserade parterna, kunna dock starka betänkligheter resa sig mot
ett tvångsförfarande på ifrågavarande område. Förhållandena härvidlag äro
nämligen ingalunda jämförliga med dem, som inträda vid en indelnings-
ändring. En tvångsvis genomförd indelningsändring skiljer definitivt de om
ändringen eller ändringsvillkoren oeniga parterna åt, medan ett på samma
sätt åstadkommet kommunalförbund skulle till framtida samarbete förbinda
kommuner, som vore obenägna härför. Det torde med fog kunna befaras,
att i många fall starka slitningar skulle bliva följderna av en dylik förening,
och att skolväsendet därav icke vore betjänat. — Mera tilltalande förefaller
det av länsstyrelsen i Jönköping framförda förslaget, att erhållande av stats-
bidrag för viss lärartjänst kunde göras beroende av huruvida av myndighet
föreslaget kommunalförbund i syfte att nedbringa statens och kommunens
kostnader för skolväsendet befunnits icke lämpligen böra komma till stånd.
Ett dylikt villkor skulle visserligen innebära en viss påtryckning till ingående
av kommunalförbund för förbilligande av skolväsendet, där vederbörande
myndighet funne sådant förbund önskvärt, och i flertalet fall skulle väl
skoldistriktet för att undgå ekonomiska uppostringar finna sig nödsakade
att ställa sig myndigheternas uppfattning till efterrättelse, men någon ovill-
korlig skyldighet härtill föreläge dock icke.

Överstyrelsen är för sin del emellertid föga benägen att för närvarande
tillstyrka sådana tvångsåtgärder för åstadkommande av kommunalförbund
till främjande av skolväsendet. Även om genom dylika åtgärder vissa för-
delar i enskilda fall skulle kunna vinnas, torde dock skolväsendet i allmän-
het fara bäst utav att icke göras till ett tvisteämne skoldistriktet emellan.
Vid ett bifall till vad överstyrelsen ovan föreslagit angående viss skyldighet
för ett skoldistrikt att i sina skolor mottaga barn från närgränsande skol-
distrikt, torde också behovet av kommunalförbund för skoländamål bliva i
någon mån mindre, än vad för närvarande kan vara fallet. Enligt över-
styrelsens uppfattning skall blotta tillvaron av en dylik skyldighet göra skol-
distriktet mera benägna att träda i förhandling med varandra om skolan-
lägenheter, som kunna vara av gemensamt intresse.

Författnings-
ändring.

Ett bibehållande av skoldistriktens självbestänningsrätt i fråga om ingå-
ende av kommunalförbund utesluter emellertid icke, att vad som på frivil-
lighetens väg kan åstadkommas också bör bliva gjort när skolväsendets
vederbörliga tillgodoseende sådant påfordrar. Av folkskolinspektörernas ytt-
randen i ämnet framgår, att inspektörerna icke sällan påkalla de lokala
skolmyndigheternas uppmärksamhet på lämpligheten av att genom kommu-
nalförbund lösa vissa skolorganisatoriska spörsmål, men också, att folk-
skolinspektörernas förslag i dessa avseenden mera sällan leda till någon

allvarligare åtgärd från skoldistriktens sida. Utan tvivel skulle resultatet i åtskilliga fall blivit annorlunda, om folkskolinspektören ägt befogenhet att påkalla en verklig undersökning angående förutsättningarna för ett kommunalförbund. Överstyrelsen finner därför det i vissa ytt-
randen framförda förslaget, att folkskolinspektör skulle tillerkännas rätt att taga initiativ till bildande av kommunalförbund för skolväsendets tillgodo-
seende, beaktansvärt. En uttrycklig bestämmelse härom i lagen om kommunalförbund vore ägnad att giva hans förslag i berörda avseende
nödig auktoritet. Med hänsyn till den befattning Konungens befallnings-
havande har att taga med hithörande angelägenheter, synes folkskolinspek-
törens befogenhet i berörda avseende lämpligen böra begränsas till rätten
att — sedan av honom hos lokal skolmyndighet väckt förslag om bildande
av kommunalförbund icke föranlett nämnda myndighet att till Konungens
befallningshavande ingiva ansökan om sådant förbund — själv till Konun-
gens befallningshavande ingiva ansökan om bildande av kommunalförbund
och därvid förebringa den utredning han vill åberopa.

I anslutning till vad överstyrelsen nu anför, vill överenstyrelsen föreslå
ändring av § 33 i lag om kommunalförbund den 13 juni 1919 i enlighet
med vad bilaga till denna skrivelse utvisar.

På grund av det anförda får överstyrelsen i underdånighet hemställa,
dels att ändringar måtte i enlighet med bifogade förslag, bil. 1, 2 och 3,
vidtagas i Kungl. Maj:ts förnyade stadga angående folkundervisningen i
riket den 26 september 1921, kungörelsen den 16 september 1918 angående
avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan av-
löning och lagen om kommunalförbund den 13 juni 1919,

dels att proposition måtte avlätas till riksdagen om rätt för Eders Kungl.
Maj:t att av det i riksstaten under åttonde huvudtiteln uppförda förslags-
anslaget till avlöning åt lärare vid folkskolor bevilja flyttningsbidrag åt
lärare att utgå enligt de grunder, överstyrelsen i det föregående angivit,

dels att ett extra anslag å 15,000 kronor till inackorderingsbidrag för
vissa skolpliktiga barn i de delar av riket, där för närvarande dylikt bidrag
icke utgår, måtte utverkas,

dels ock att det av riksdagen anvisade extra anslaget till bidrag för an-
ordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn måtte i riksstaten uppföras
såsom ordinarie förslagsanslag.

Stockholm den 24 april 1930.

Underdånigst
OTTO HOLMDAHL

Per Thomée,
föredragande

/ *A. Meurling*

I detta ärendes slutliga handläggning hava deltagit generaldirektören
Holmdahl, avdelningschefen undervisningsrådet Bruce, undervisningsråden
Björck och Nylund, t. f. undervisningsråden Walli och Björkman samt
föredraganden.

Förslag till

Kungl. Maj:ts kungörelse

angående ändrad lydelse av §§ 2, 6, 19, 21, 22, 24 och 25 i Kungl. Maj:ts förnyade stadga angående folkundervisningen i riket den 26 september 1921 (nr 604).

§ 2.

2. Utöver vad i mom. 1 av denna paragraf sägs skola till det antal, som provas nödigt, anställas antingen ordinarie eller extra ordinarie lärare eller ock, där fråga är om folkskola, biträdande lärare.

Extra ordinarie lärare *anställes* i det fall, att växling i lärjungeantalet, förestående omorganisation av distriktets skolväsen eller annan anledning gör sådant erforderligt, och skall i varje fall anledningen i skolrådets protokoll angivas. Skolrådet åligger att årligen före läsårets slut pröva, huruvida skäligen anledning fortfarande förefinnes, att befattning uppehålls med extra ordinarie lärare.

Biträdande lärare må anställas, endast för så vitt det enligt folkskolinspektörens vitsord kan ske utan men för folkskolan.

§ 6.

2. *Därest på framställning av skolråd eller statens folkskolinspektör vederbörande domkapitel så förordnar, vare skoldistrikt skyldigt att i viss skola till undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt. Sådan anordning må föreskrivas endast under förutsättning, dels att statens kostnader för skolväsendet därigenom nedbringas eller barnens skolvägar avsevärt förkortas, dels att det mottagande skoldistriktet därigenom icke förorsakas ökade utgifter eller undervisningen genom anordningen icke kan anses bliva lidande.*

3. = nuvarande mom. 2.

§ 19.

1 a) *Då ordinarie lärartjänst vid folkskola eller småskola eller ock befattning med anställning tills vidare som biträdande lärare vid folkskola eller lärare vid mindre folkskola blir ledig, skall skolrådet taga under övervägande, huruvida tjänsten bör återbesättas. Vid sådan omprövning skall skolrådet, innan beslut fattas, inhämta yttrande från statens vederbörande folkskolinspektör.*

b) *Äro skolrådet och folkskolinspektören ense om att tjänst skall kungöras ledig till ansökning, eller att den skall indragas, har skolrådet att omedelbart vidtaga härför erforderliga åtgärder, varvid först reglementsändring, där så kräves, i stadgad ordning vidtages. Bliva skolrådet och folkskolinspektören däremot icke ense, skall ärendet underställas skolöverstyrelsens eller, därest ändring av reglementet ifrågasatts, vederbörande domkapitels avgörande. I se-*

nare fallet äger folkskolinspektören avgiva förslag till av honom påyrkad reglementsändring, över vilket förslag domkapitlet har att inhämta yttrande av skoldistriktet och dess lärarkår.

c) Finner skolrådet eller folkskolinspektören vid omprövning enligt punkt a), att tjänst lämpligen bör återbesättas genom förflyttning av annan lärare, förfares enligt stadgandena i § 22 mom. 4 eller 5 eller ock § 33 mom. 3.

d) Om avgjort blivit, att ledig tjänst skall återbesättas utan förflyttning till densamma av annan lärare, skall kungörelse om ledigheten, så snart ske kan och, där ej skolöverstyrelsen finner skäligt på av skolrådet gjord framställning medgiva uppskov, senast inom sex månader av skolrådet utfärdas och en gång offentliggöras i den tidning, i vilken officiella meddelanden införas.

§ 21.

4. Där särskilda skäl sådant föranleda, äger skolöverstyrelsen på av skolrådet gjord framställning medgiva, att skoldistrikt må kunna utan iakttagande av eljest stadgad ordning tillsätta ordinarie lärare.

§ 22.

4. Därest vid omprövning, som omförmäles i § 19 mom. 1 a) skolråd eller folkskolinspektör finner, att ledig tjänst lämpligen bör återbesättas genom förflyttning av ordinarie lärare inom skoldistriktet utan iakttagande av den vid val av lärare eljest stadgade ordning, underställes ärendet domkapitlets prövning och avgörande. Erfordras reglementsändring på grund av förflyttningen upptages till prövning och avgörande först frågan om ändring av reglementet. Innan domkapitlet fattar beslut i fråga om förflyttning av lärare, skall denne beredas tillfälle avgiva yttrande.

Därest domkapitlet vid prövning av ärenden enligt denna paragraf finner sig icke kunna godkänna av folkskolinspektören gjort yrkande, skall ärendet underställas skolöverstyrelsens avgörande.

Sedan domkapitlets eller i förekommande fall skolöverstyrelsens beslut, att ledig tjänst skall återbesättas genom förflyttning av ordinarie lärare inom distriktet, vunnit laga kraft, äger skolrådet förflytta ifrågavarande lärare, och åligger det skoldistriktet att, i det fall ombyte av bostad för läraren på grund av förflyttningen blir erforderlig, bestrida kostnaderna för flyttningen, och skola lärarens löneförmåner genom förflyttningen icke förminska.

5. Därest vid inträffad ledighet å ordinarie lärartjänst vid folkskola eller småskola motsvarande lärarbefattning i annat skoldistrikt befinnes vara överflödig och böra indragas, må läraren å sistnämnda befattning efter överenskommelse mellan honom och skolråden i respektive skoldistrikt kunna, utan iakttagande av den för val av ordinarie lärare eljest stadgade ordning, antagas som ordinarie lärare å den lediga tjänsten, därest skolöverstyrelsen jämlikt § 21 mom. 4 därtill lämnar sitt medgivande.

Det ankommer på Kungl. Maj:t att i det fall skoldistrikt anställt lärare, vilkens förutvarande ordinarie tjänst inom annat skoldistrikt i samband därmed blivit indragen, bevilja läraren flyttningsbidrag av statsmedel.

§ 24.

1. Biträdande lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola anställas av skolrådet tills vidare eller i fall, som här nedan sägs, på viss tid.

Då lärare anställes tills vidare, skall därmed följa ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning, där ej längre uppsägningstid blivit avtalad. Då lärare anställes på viss tid, må anställningen avse högst ett läsår.

Lärare *anställes* på viss tid i det fall, att växling i lärjungeantalet, förestående omorganisation av distriktets skolväsen eller annan anledning gör sådant erforderligt, och skall i varje fall anledningen i skolrådets protokoll angivas. Skolrådet åligger att årligen före läsårets slut pröva, huruvida skälig anledning fortfarande förefinnes, att befattningsuppehålls med lärare anställd på viss tid.

§ 25.

Då lärarbefattning är ledig eller lärare åtnjuter tjänstledighet, skall skolrådet, *därest icke skolöverstyrelsen på gjord framställning funnit skäl att därifrån medgiva befrielse, för undervisningens uppehållande anställa* vikarie; och bör, om icke särskilda förhållanden därifrån föranleda undantag, icke någon därtill förordnas, som ej äger den i denna stadga föreskrivna behörighet att innehava den ifrågavarande tjänsten.

Förslag till

Kungl. Maj:ts kungörelse

angående ändrad lydelse av §§ 17 och 18 i Kungl. Maj:ts kungörelse den 16 september 1918 (nr 760) angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning.

§ 17.

1 d) att, därest skolöverstyrelsen i vederbörlig ordning medgivit befrielse från skyldigheten att anställa vikarie för tjänstledig lärare, det till avlönande av den tjänstledige läraren eljest utgående statsbidraget skall minskas med ett belopp, motsvarande vad läraren avstått av sin avlöning.

§ 18.

b) att undervisningen vid skolan fortgår minst åtta månader om året, därest icke Kungl. Maj:t genom särskilt beslut medgivit inskränkning i den sålunda stadgade undervisningstiden eller skolöverstyrelsen i vederbörlig ordning befriat skoldistriktet från skyldigheten att uppehålla undervisningen genom vikarie.

Bilaga 3.

Förslag till

ändring i § 33 av Lag om kommunalförbund den 13 juni 1919 (nr 294).

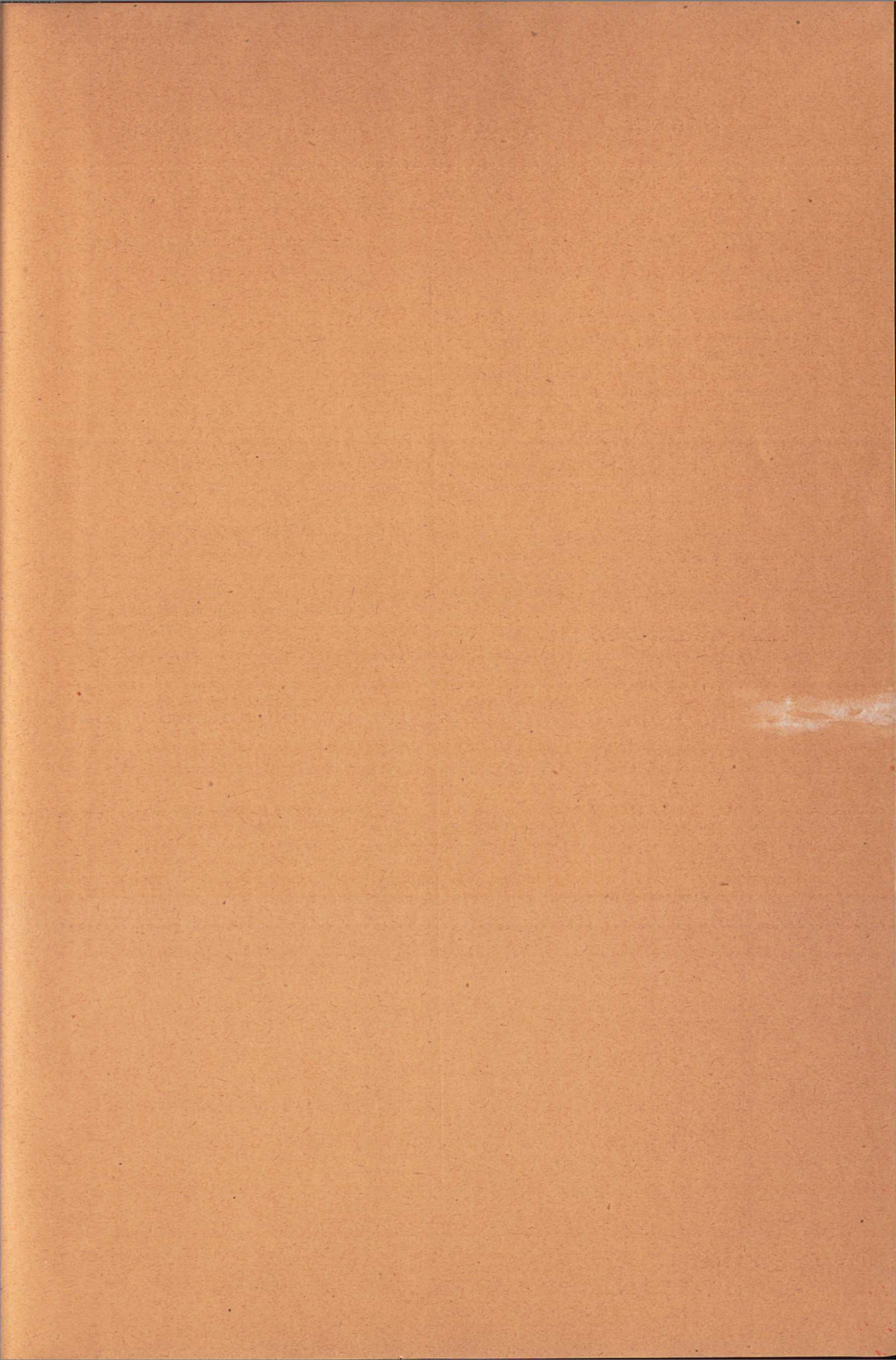
§ 33.

Vad i denna lag är stadgat angående kommunalförbund gälle ock i fråga om sammanslutning av olika skoldistrikt för vårdande av angelägenhet, som avses i folkskolestadgan, dock att även vederbörande statens folkskolinspektör äger att väcka fråga om bildande eller upplösning av kommunalförbund mellan skoldistrikt, varvid kostnaderna för utredning bestridas av allmänna medel; åliggande det Konungens befallningshavande att i ärende, som här avses, inhämta yttrande av skolöverstyrelsen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Allmänna synpunkter hos i ärendet hörda myndigheter	2—13
II. Statistiska beräkningar rörande lärjungefrekvensen i folkskolan .	13—23
III. Särskilda åtgärder för beredande av större möjlighet att vid behov indraga skolor och skolavdelningar	23—83
1. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att förflytta lärare	24—35
2. Åtgärder för beredande av ökade möjligheter att vid vakan- ser indraga obehövliga lärartjänster	35—55
3. Utvidgad tillämpning av inackordering av skolbarn samt av skolskjutsar	55—67
4. Åtgärder för beredande av möjlighet för barn att erhålla undervisning i annat skoldistrikt än det barnet tillhör . . .	67—76
5. Ökad användning av kommunalförbund för främjande av skolväsendet	76—83

Bilagor 1—3: Förslag till författningsändringar.

Statens offentliga utredningar 1930

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Förslag till vissa ändringar i vallagen för skyddande av partibeteckningar. [5]

Betänkanden med förslag ang. skärpta kontrollföreskrifter rörande landsfiskalers och med dem jämställda befattningshavares medelsförvaltning m. m. [16]

1928 års lönekommitté. Betänkande med förslag till allmänt avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen. [17]

Distriktsveterinärlönesakkunnigas utredning och förslag beträffande ordnandet av distriktsveterinärernas anställnings- och avlöningsförhållanden. [18]

Kommunalförvaltning.

Utredning ang. kommunalförvaltningens ordnande i städerna efter processreformens genomförande. [13]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Socialpolitik.

Domänverkets omfattning, uppgifter och organisation. [8]

Hälsö- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande ang. åtgärder för vete- och rågmärknadens stödande. [1]

2. Betänkande ang. jordbrukets kreditförhållanden. [2]

3. Betänkande ang. vissa åtgärder för mejerihanteringens och smörexportens befrämjande. [4]

Utredning och förslag beträffande åtgärder för ökad användning av svenska lantbruksprodukter vid allmänna inrättningar m. m. [10]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till lotsförordning samt andra författningar och föreskrifter rörande lotsverket. [7]

Utkast till lagbestämmelser om befraktning. [11]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

1928 års pensionsförsäkringskommitté och organisationsakkunniga. Statistiska undersökningar samt kostnadsberäkningar. [15]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Skydd för äldre kulturföremål. [3]

Betänkande med förslag ang. ordnandet av den lägre lantbruksundervisningen. [9]

Utredning och förslag rörande praktiska bildningslinjer på realskolans åldersstadium. [14]

Utredning angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor och skolavdelningar. [19]

Försvarsväsen.

Utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge samt behov av försvarskrafter. [12]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Gränsen för Sveriges territorialvatten. [6]